COMMENTARIVS IN EPISTOLAM PAVLI AD IACOBVM.

Scriptus à Nicolao HEMMINGIO.

LONDINI,
Apud Thomam Vautrollerium, Typographum.
1577.

ORNATISSIMO VIRO

NOBILITATE AC SAPIENTIA PRÆSTANTI FRANCISCO BROCKENHVS, DOMINO DE EGESKOV AC SENATORI REGNI DAMIÆ PRVDENTISSIMO, Domino ac Patrono suo,

NICOLAVS HEMMINGIVS.

PTolemæus Philadelphus Ægyptiorum Rex hospitem conuiuam interrogat, quænam sit maxima hominis gloria: cui hospes respondens, Deum, inquit, honorare, idque non tam donis & victimis, quam animi puritate & pio proposito. Hoc responsum non solum rex sapientissimus approbat, verumetiam Philosophi, qui frequentes illi adesse solebant, magna constantia & asseueratione prædicant. Omnes enim homines vel natura ipsa magistra, intelligunt & Deum esse, & summam hominis fœlicitatem in puro Dei cultu esse positam. Quamobrem sapientissimi Philosophi omnia sua studia eo conuerterunt, vt rectum colendi Deum modum suis sectatoribus traderent. Nam vt summam hominis gloriam in eo posuerunt: ita maximam sapientiam definiuerunt esse, rectam colendi Deum scientiam. Hoc pulcherrime in oracluo quodam, quod recitatur apud Iustinum Martyrem, indicatur:

Μᾶνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον ἠδ' ἀρίσβαι οἱ
αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

Hoc est (vt rudius & apertius reddamus)
Chaldæis solis sapientia nota & Hebræis,
Solinamq; Deum regem pure venerantur.

Est profecto procul omni dubio fatendum, summam gloriam, summam sapientiam ac summam fœlicitatem hominis esse Deum pure colere. Quare in hac re nec hospes Ptolemęi, nec Philosophi hallucinati sunt. Verum postquam Philosophi hanc suam sapientiam ad vsum & praxin transferre volunt, quantæ quæso sunt tenebræ? quanta ignorantia? Non solum ignoratur, in qua re sit puritas mentis collocata, verumetiam ab ipso Deo turpiter aberratur ad creaturas & ad creaturarum idola.

Cicero quidem vere pronunciat Deum colendum esse, non superstitione sed pietate: sed quo ruit miser? pro vero Deo idola colit Romana: antiquissimam religionem quæ sola Deum autorem habet, barbaram superstitionem sacrilege nominat: veram religionem splendore imperij, grauitate nominis Romani, maiorum institutis & fortunæ successibus metitur. Hæc sunt enim eius verba: Sua cuique ciuitati religio Leli est: nostra nobis. Stantibus Hierosolymis pacatisque Iudæis, tamen istorum religio sacrorum à splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quam cara Dijs immortalibus esset docuit, quod est victa, quod elocata, quod seruata.

Socrates apud Xenophontem rectissime etiam dicit, Deum eo cultu velle coli, quem ipse instituit, sed mox ipse tanquam oblitus sui, definit cultum dei esse, quem ciuitas recipit & approbat. In quo fœdissimo errore multi sunt hodie, qui putant Regum & principum placita, normas esse religionis.

Phi

Philoſophi ſaniores decalogum aliquo modo intellexerunt,& in eius obedientia cultum diuinum poſitum eſſe tradiderunt: quemadmodum Syracuſanus Philemon, qui floruit tempore Alexandri magni, teſtatur. Ita enim ait: Si quis hoſtiam offerens, ô Pamphile,taurorum multitudinem, aut ceruorum, aut per Iouem, alia eius generis, aut ſi fecerit ornamenta, vt aureas chlamydes ſiue purpureas,aut ſi fabricauerit ex ebore,ſiue Smaragdo imagunculas,exiſtimat ſe deum ſibi reddere beneuolum,errat ille omnino & leuẽ mẽtem habet.Oportet enim virum bonũ eſſe, vt qui virgines non corrumpat,non mœchetur, non furetur,nõ occidat, non aliena videat & concupiſcat, ſiue vxorem,ſiue domum,ſiue poſſeſſionem, ſiue ſeruum,ſiue ancillam, aut quicquam omnino, & addit μηδὲ βελόνης ἓν ἄμμα ἐπιθυμήσῃς πάμφιλε, hoc eſt, neque vnius acus funiculum concupiueris Pamphile. Et paulò poſt: θεῷ δὲ θῦε διὰ τέλους δίκαιος ὤν hoc eſt, Deo ſacrifica perennem iuſticiam. HABEMVS quouſque aſcendere potuerint ſummi Philoſophi, habuerunt aliquam legis noticiam,cui ſatisfieri putabant qualicunque externa obedientia: etſi haud raro arcano conſcientiæ iudicio damnati, ſuam quodammodo agnouerunt impuritatem & miſeriam. QVID quæſo magnis iſtis Philoſophis defuit? id profecto quod ipſi potiſſimum prędicant & in quo vno cultum numinis ſitum eſſe diſputant, hoc eſt, puritas mentis: quæ ſane non eſt externa ſimulationis larua, quemadmodum Philoſophus ille putabat, cui vrinam verecundius reddenti Ariſtoteles obijcit: χεῖρες μὲν ἁγναὶ, φρὴν δὲ ἔχει μιάσματα, hoc eſt, manus quidem puræ ſunt, at mens contaminata eſt: ſed eſt longe alia res quam vt Philoſophi eã ſua perſpicacia & acumine deprehẽdere potuerint. Nã illi nec originẽ impuritatis, qua contaminatũ

eſt totum genus humanum, perſpexerunt, nec remedium aduerſus ignotum morbum tenuerunt, neque veræ puritatis ſcaturiginem quæſiuerũt, imo quo magis purgari ſe ſua externa puritatis lacuna arbitrabãtur, eo impuriores ſunt effecti, atq; omnino illis accidit quod porcis, qui cum cœno ſe abluere volunt, immundiores multo prodeũt, ſiquidẽ qui inter illos videbãtur optimi, hoſtes Dei maximi fuere. Quando enim deus illorũ votis nó reſpondit, ſtatim iraſcebantur Deo, tanquã ingrato, qua ſane animi macula nullũ cœnum turpius, nullũ peſtilentius. Huius rei exemplũ videre eſt in Agamemnone Græcorum Rege, qui Ioui hecatombas, quas obtulerat, exprobrat, atque ei ingratitudinem tragica voce obijcit, propterea quod ipſius petitioni non ſatisfecerit. Hecuba dicit, inuoco ignauos Deos. Cæterum Eccleſia Dei ſola magiſterio Prophetarum & Apoſtolorum edocta, nouit & vnde impuritas illa in genus humanũ irrepſerit, & quo remedio ablui poſſit, & quæ ſit vera ſcaturigo, vnde aqua puriſſima purgandis mentib. hauritur, qua aqua mens purgatur, vt in ea ſit puritas illa qua Deus ab homine vult coli: qui ſane cultus, vt recte reſponſum eſt Ptolemæo, ſumma hominis gloria, maximum decus, adeoq; fœlicitas ipſa, ad quam primum genus humanum conditum eſt. Nã vt ſine hac puritate nemo eius fœlicitatis particeps fieri poteſt, quam Deus colentibus ſe vt coronã certaminis proponit: ita ea parta tanta fit hominis gloria, vt filius Dei cẽſeatur, cœleſtiũq; bonorũ ſcribatur hæres.

Eccleſia nouit hominem aſtu & fraude Satanæ deceptum, ruiſſe contra Deum & amiſiſſe imaginem Dei, in cuius locum ſucceſſit imago Satanæ fœdiſſima & impuriſſima, qua humanum genus adeo conſpurcatum eſt & deformatum, vt nihil ſit eo impurius, nihil deformius. Nam qui inter homines ſanctiſſimi vi-

de-

deri volunt (loquor autem de non renatis) similes sunt pomis Indicis, quæ ferunt foris quidem pulcherrima esse, sed intus latere venenum mortiferum. Ecclesia nouit contra Satanæ venenum, adeoque aduersus totum imperium eius, promissum fuisse semen mulieris contriturum aliquando caput serpentis, vt serpens ille, hoc est, Diabolus non amplius suo veneno noceret ijs, qui in fide seminis reperirentur. Ecclesia nouit filium virginis Mariæ Iesum, semen illud promissum esse, qui iuxta promissionem protoplastis nostris datam & sæpe deinde repetitam, vicit Satanam. Ecclesia nouit sanguinem huius Iesu filij Dei & virginis, efficax esse antidoton aduersus serpentis venenum, eoq; ablui & abstergi impuritatem, quam ab Adam propagati cõtraximus. Ecclesia nouit hoc remedium & salutare antidoton omnibus per prædicationem Euangelij gratis offerri, & oblatum accipi fide in hũc medicum Iesum Christum, iuxta illud: Fide purificantur corda. Item: Sanguis Christi purgabit conscientiã nostram à mortuis operibus, vt colamus Deum viuentem. Ecclesia nouit quod Deus ab ijs solis, qui hoc pacto purgati sunt & emundati sanguine Christi, coli velit, idque non gentili superstitione, sed in spiritu & veritate, quemadmodum ipse Dominus testatur, cum inquit: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, hoc est, homines quorum corda sunt purgata in sanguine Christi per fidem, verum cultum & spiritualem Deo præstabunt. Nam Spiritus sanctus in eis excitabit pios motus, fidem, dilectionem, timorem, patientiam, precandi studium, gratiarum actionem & alias virtutes cum lege & voluntate Dei congruentes. Quanquam autem obedientia nostra in hac vita, nequaquam normæ legis diuinæ respondet: tamen placet quia in filio dilecti sumus, & quia obedientia ipsa

à purificato corde proficiſcitur. Fatendum quidem eſt plurimas maculas reliquas manere in nobis, donec circumferimus hoc mortale corpus: tamen hæc noſtra firmiſſima conſolatio eſſe debet, quod ſciamus eas lamina aurea in arca fœderis tegi, hoc eſt, per Chriſti expiationem ita purgari, vt amplius nobis non imputentur, modo non ſecundum carnem vixerimus, ſed ſecundum ſpiritum. Cæterum hic duo mala pijs in primis ſunt cauẽda: Phariſaicus error & Epicurea ſecuritas. Hęc duo mala omnibus tẽporibus plurimũ damni Eccleſię Dei atulerũt. Sunt enim veluti ſcopuli quidã, ad quos impingentes naufragium circa fidem faciunt. Phariſaicus error partim ex opinione iuſticiæ philoſophicę, partĩ à legis dei ignoratione oritur. Philoſophorũ opinio fuit, quã ſupra attigi, quod iuſticia ſit externa officia mediocriter facere, & aliquã puritatẽ externã ſimulare. Deinde non intelligebãt legẽ dei requirere ſpiritualẽ obedientiã, ſed tantũ in externos ritus intuebãtur, in quib. collocarunt iuſticiã, quam iuſticiam opponebant iudicio Dei & putabant ſe ea iuſtos eſſe corã Deo, vt phariſęus ille Euãgelicus. HOC errore decepti Monachi ſuis traditionibus partim ſtultis, partim impijs, partim hiſtrionicis, vim iuſtificandi & merẽdi vitam æternã tribuerunt: quo ſcelere nihil grauius cogitari poteſt. Quid enim quæſo aduerſus Deum magis contumelioſũ eſſe potuit? quid magis ſacrilegũ? quid magis impium aduerſus ſanguinẽ Chriſti, in quo ſolo virtus eſt expiandi peccata? quid deniq; magis ſtultũ, quam tribuere meritũ ſalutis & vitę ęternę obedientię erga regulam, quam homo hypocrita ſuis ſectatoribus præſcripſit? HVNC phariſaicũ errorem hodie defendũt papiſtæ, ac non ſecus quã pro aris & focis pro eo defẽdendo ſunt ſolicĩti, nõ quod ipſi non videant errorem prophanum eſſe damnatũ verbo dei: verum ne eo ſubuerſo,

uerſo, de fundamento papiſtici regni actum ſit. Hunc igitur errorem omnes quibus ſalus curæ eſt, fugiant tanquam peſtẽ, atque eius propugnatores anathemata à Chriſto ſciant eſſe, iuxta hoc Pauli dictum: Qui aliud Euangeliũ prædicauerit, anathema ſit, etiamſi fuerit angelus de cœlo. Cum autem Spiritus ſanctus hic pronunciat anathemata eos qui prędicant aliud Euãgelium, non eſt cogitandum leue & vulgare maledictum eſſe. Nam primum ſignificat Deum eieciſſe de Eccleſia corruptores Euangelij. Deinde mandat eos fugiendos eſſe, tanquam diras peſtes, quas Deus execratur. Tum indicat pollui bonos eorum ſocietate & conſuetudine. Præterea minatur graues pœnas ijs, qui cum illis amicitia coniuncti ſunt. De hoc maledicti genere loquitur etiam Pſalmus: Induit maledictionẽ ſicut veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, Et ſicut oleum in oſſa eius. Nequaquam igitur exiſtimetur parui momenti eſſe hoc maledictum: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema ſit. Fugiant itaque pij, tanquam rem à Deo maledictam, errorem iſtum Phariſaicum, qui fingit hominem coram Deo iuſtificari operibus, ſiue legis, ſiue humanarum traditionum. Nã immota ſtat concluſio Pauli: Si iuſticia eſt ex lege, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Item: Non iuſtificatur homo ex operib. legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti. Cum igitur hoc Euangelium Pauli eſt, manifeſta anathemata ſunt Phariſęi omnium temporũ, qui operibus iuſticiam, qua conſiſtimus coram Dei tribunali, tribuunt. Epicurea ſecuritas naſcitur ex doctrina gratuitę iuſtificationis praue intellecta. Nã cũ homines carnales audiũt gratuitã eſſe iuſtificationẽ, ſalutẽq; cõtingere nõ ex operib. ſed ex fide, fiũt remiſſiores & abijciũt bene operãdi ſtudiũ. Hęc epicurea ſecuritas nõ eſt minus perniciоſa, quam error Phariſaicus, quæ

locum non habet in ijs qui vere credunt Euangelio, ſed tantum in mortuis Eccleſiæ membris, hoc eſt, in ijs, qui vel palam flagitioſi ſunt, vel hypocritæ. Hanc ſecuritatem non ſolum vox euangelij damnat, verumetiam omnes Propheticæ & Apoſtolicę conciones execrantur, ſimul enim teſtantur nos renaſci, vt ſancti ſimus corpore & animo. Paulus cum Phariſaicum errorem, tum Epicuream ſecuritatem impugnans, in hunc modum ſcribit Epheſijs: Gratia ſaluati eſtis per fidē, non ex vobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Dei enim factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu ad bona opera, quæ præparauit Deus, vt in eis ambulemus. Hic Paulus docet aperte gratuitam eſſe ſalutem, eamque contingere credentib. ſine operibus. Deinde addit finem regenerationis in Chriſto. Nam dicit nos creatos in Chriſto Ieſu, vt faciamus opera quæ Deus nobis mandauit, quod cum fit, non tantum ſumus imputatione puri: verumetiam inchoatione ſancti. Sed quid quæſo hic fit? ſalutem gratuitam eſſe libenter audimus, at cum ad gratitudinem inuitamur, pigri ſumus. Videmus ſcopum, ſed iter intermedium conficere nolumus, atq; omnino nobis iuxta prouerbium contingit: σῦκα φίλ' ὀρνίθεσσι, φιλεῖ δ' ἓν δ' ἂκ ἐθέλουσι. Hoc eſt, aues ficus amant, ſed plantare recuſant. Aduerſus hanc Epicuream ſecuritatē acerrime cum Prophetæ, tum Apoſtoli pugnauerunt. Inter quos diuus Iacobus non ſolum vita, verum etiam ſcripto, validiſſime eādem oppugnat, ſpolians eam omni gloria, ſtatuenſque nudam coram tribunali Dei. De hiſce rebus clariſſime vir, ac patrone colende, diſſeruimus cum proxime apud te pranderem: errorem Phariſaicum cordate improbaſti, ſecuritatem Epicuream pie damnaſti, & cum quidam ex conuiuis diceret, magis frigere bene operandi ſtudium, poſtquam miniſtri Euangelij

gelij operum merita oppugnare cœperunt: ſapienter dixiſti nulla merita noſtrorum operum eſſe, ſi æſtimẽtur è ſua dignitate, ſed benefaciendi ſtudium ex eo pendere, quod filij Dei patri obedientiam debeant, & quod fides non poſſit eſſe ſine naturalibus proprietatibus. Hac occaſione incidimus in mentionem Epiſtolæ Iacobi, quam cum dicerem me ante paucos annos in hac ſchola enarraſſe, petijſti vt meam commentationem pluribus communicarem, quod & me facturum promiſi. Nunc itaque votis tuis ſatisfacturus, in publicum edo commentariolum in ſanctiſſimam Iacobi Epiſtolam, quem vt æqui boniq́ue conſulas, etiam atque etiam oro. Spero quod gratior hic noſter labor ſit futurus multis, quod ſub tuo nomine in lucẽ prodeat. In quinto capite vbi Iacobus diuites obiurgat, quæſtiones de diuitijs, contractibus, vſura & bonis Eccleſiaſticis prolixius quam inſtitueram tracto, idq́ue hac occaſione: Clariſſimus vir D. Iohannes Frijs, Cancellarius Regis, & Academiæ noſtræ conſeruator primarius, petijt à me vt commonefactionem de vſura ſcriberem, idq́ue in hunc finem, vt vera vſura & damnata verbo Dei diſcerni poſſit ab alijs contractibus, qui prętextu vſuræ à nonnullis iniuſte damnantur. HANC commonefactionem, ſicut me & omnia mea, iudicio piorum & doctorum ſubijcio. Spero autem me ita temperare omnia, vt nec à verbo Dei diſcedam, nec vim faciam legibus politicis, ſine quibus humana ſocietas conſeruari nequit. Bene vale cum vxore caſtiſſima & liberis. Hafniæ 21. Martij, Anno Domini M. D. LXIII.

Argumentum in Epistolam Iacobi Apostoli.

QVatuor in initio Enarrationis cuiusque sacri scripti diligenter spectanda & examinanda iudico, videlicet, quis scripti sit autor: Quæ scribẽdi occasio: Quis scripti status: & quæ sit tractationis via seu methodus, hoc est, ordo. Hæc enim quatuor dextre ac recte explicata, in cuiuslibet sacri scripti aditum tanquam luce quadam prætensa lectorem introducunt. De his ergo ordine dicam, quo explicatius teneatur huius Epistolæ argumentum.

AVTOR huius Epistolæ fuit Iacobus Apostolus, qui dicitur frater Domini. Hic vna cum reliquis Apostolis non solum triennium voce Domini & spiritu est institutus, verumetiam post resurrectionem Christi accepit cum alijs Apostolis spiritum sanctum & mandatum prædicandi Euangelium omnibus gentibus, & die Pentecostes visibili sacramento iterum inauguratus est Apostolatui. Hinc patet quid de hac Epistola sit iudicandum: nimirum quod illi non minus sit credendum, quam voci Dei. Est enim eius autor Apostolus Iesu Christi, qui ad extremum sanguine suo Euangelium Christi obsignauit. Nam cum Christum doceret victorem esse mortis, & sedere ad dextram Dei in cœlis, à Iudæis lapidibus petitus est, ac tandem genibus innixus & precatus pro persecutoribus suis, fullonis fuste est interemtus, circa paulo ante oppugnationem Vespasiani. Siue ergo huius viri Dei ministerium, siue vitam, siue confessionem, siue exitum spectes, testimonium de infallibili veritate doctrinæ ipsius habes.

OCCASIO scribendi Iacobo duplex videtur fuisse, vna persecutio Ecclesiæ, altera hypocrisis in multis. Quan-

ta

ta fuerit Ecclesiæ persecutio tempore Iacobi, historia Ecclesiastica prolixe docet. Nam non solum Iudæi dispersionis per orbem malo affligebantur, verumetiam varijs tentationibus hæreticorum & Diabolorum fere obruebantur. Vt enim intus à falsis fratribus molestabantur, ita foris à Tyrannis ad defectionem solicitabantur, nunc minis, nunc pollicitationibus. Hypocrisis etiam non parum offendebat, multi enim Christum profitebantur, quem agnoscentes saluatorem, eius quidem beneficia deprædicabant, sed sine viua fide & pœnitentia viuebant. His procellis tum iactabatur Ecclesia, his malis affligebatur sponsa Christi, quod cum videret Iacobus, sumsit inde scribendi occasionem, vt istis malis aliquo modo mederetur.

EX occasione, scopus Iacobi in hac Epistola & consilium facile intelligi potest. Eo enim tota eius oratio pertinet, vt non solum Christianos, seu vere pios aduersus crucis scandalum muniat, quos hortatur ad patientiam, ne tentationibus fracti confessionem abijciant, sed potius finem & euentum crucis intueantur: verumetiam vt hypocritas à suo errore reuocet, quos vt docet quam vana sit gloriatio de fide, sine viua fiducia & germanis fidei fructibus, ita hortatur ad mores Christiana professione dignos, & dehortatur à contrarijs vitijs, nisi malint suæ contumaciæ iustas pœnas luere. Via tractationis seu methodus est liberior, vt in exhortationibus & obiurgationibus esse solet. Hanc viam in explicatione singulorum capitum diligenter indicabo.

CAETERVM quam necessaria sit hodie hæc Epistola in Ecclesijs nostris, facile intelliget is, qui plerosq; qui Christiani dici volunt, de fide inani & mortua gloriari animaduertit: quam stulticiam noster Apostolus retegit & iustissime damnat. Deinde qui quotidie intuetur, quam varijs sceleribus (magis magisque disciplina collabente) Christianus populus polluatur: procul dubio

fatebitur opus esse aliquo Iacobo, qui ista grassantia scelera liberiore lingua taxet & damnet. Præter hæc omnia, ipse Epistolæ autor speculum pietatis dici meretur: siue enim officium spectes, siue vitam contempleris, siue in confessione constantiam cogites, siue vitæ exitum perpendas, habes quod & admireris maxime, & quod imitari cupias, modo Christianus vere censeri velis. Hæc de argumento & Epistolæ vtilitate & vsu sint dicta. Iam cur Catholica dicatur dicendum restat. Epistolæ Apostolorum Petri duæ, Iohannis prima, Iudæ vna, & hæc Iacobi Catholicæ dicuntur, propterea quod non certis ciuitatibus aut personis, vt Pauli omnes, Iohannis secunda & tertia) sint destinatæ & scriptæ, sed omnibus promiscue pijs, varijs in locis per orbem dispersis datæ sunt. Catholicum enim hoc loco priuato opponitur. Quidam has Epistolas Canonicas ad differentiam Epistolarum Pauli vocant manifesto errore. Nam non minus Epistolæ Pauli sunt canonicæ quam Iacobi, aut Petri, aut Iohannis. Quicquid enim legimus in Apostolorum Epistolis, tanquam canonem veritatis amplecti decet.

Caput I.

Summa Capitis Primi.

NE Christiani sub tentationum mole succumbant, hortatur, idq; proposito præmio superatæ tentationis. Et ne quis Deo imputet tentationis originem, docet & vnde proueniat tentatio, & quod à Deo, qui nos suo verbo regenuit sint omnia bona.

Ordo & partes capitis primi.

Prima pars capitis huius est Epigrapha. Secunda, propositio suasoria, ne videlicet Christiani tentationibus frangantur. Tertia, quia fieri potest interdum, vt aliquis erro-

re seductus succumbat tentationi, monet petendam esse sapientiam à Deo ex fide, sine hæsitatione. Quarta, ne qui fracti paupertate & contemtu, tentationib. succumbant, hortatur tum diuites, tum pauperes ad veram humilitatem. Quinta, tentationis superatæ præmium proponitur, & mõstratur eius origo, vt magis ipsius insidiæ caueantur. Sexta, admonitio est à contrarijs, quod Deus non sit autor tentationis, sed omnis boni potius, proposito regenerationis beneficio, quod tanquam bonitatis Dei testimonio confirmat, Atque ita vnus scopus est huius capitis, ne videlicet sinamus nos tentationum mole obrui. Huic scopo reliqua deseruiunt.

Exegesis capitis primi cum obseruatione doctrinarum.

IACOBVS Dei & Domini nostri Iesu Christi seruus duodecim tribubus dispersis: Salutem.

Hæc Epigrapha tria continet. Primum enim autoris huius Epistolæ nomen, cum eiusdem descriptione & officio habet. Deinde eorum mentionem facit, quibus scribit Apostolus. Postremo imprecationem salutis addit. AVTOR *Epistolæ est Iacobus, qui professione quidem seruus Dei est, officio vero seruus Iesu Christi, hoc est, Apostolus. Hic scripsit duodecim tribubus Israel late quidem, vt & Petrus meminit, per orbem dispersis. Fit autem in historijs mẽtio multiplicis dispersionis Iudæorum. Primum enim decem tribus per regnum Babylonicum sunt dispersæ. Deinde duæ reliquæ in captiuitatem Babylonicam adductæ sunt, nec rediit soluta captiuitate, nisi minima pars tribus Iuda & Beniamin. His ergo Iudæis ita sparsim habitantibus & conuersis ad fidem Christi scribit Iacobus, ac ijs in initio precatur salutem, vel vt græce loquitur χαίρειν, id est, gaudere eos iubet, significans tutissimam ad verum gaudium viam, esse*

fidem in Christum. Dispersio Iudæorum significat longe maximum discrimen esse inter regnum Christi & regna mundi. Regnum Christi non clauditur certis terminis in hoc mundo, sed in conscientia bona, iusticia & gaudio spiritus, vt Paulus ait, sitū est. In hoc regno sunt omnes, quotquot in Christum vere credunt, siue prope, siue procul sunt. Deinde monet hæc dispersio, quod Ecclesia Christi in hoc mundo nō sit alligata (vt Papa putat) certo loco & successioni, sed verbo potius Dei, sacramentis, & obedientiæ erga Euangelium.

Omne gaudium existimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis.

Propositio primæ exhortationis, ne videlicet Iudæi credentes, tentationibus succumbant. Hæc exhortatio merito primum locum occupat apud eos, qui expulsi sedibus, variis vicinorum obruebantur iniurys. Quod autem non simpliciter dicat: Nolite frangi tentationibus, vel tale aliquid, sed existimate Omne, id est, plenum gaudium esse, cum in varias tentationes incideritis: discernit inter effectus tentationis piorum & impiorum. Vt enim euentus tentationis impiorum est tristitia & desperatio: ita tentationis piorum euentus est gaudium & victoria tentationis. Cum varias dicit, significat non vno genere tentationum explorari credentes, sed multis & varijs. Quare excubias agere Christianos decet, ne circumuenti tentationum varietate, in manus incidant aduersarij.

Scientes quod probatio fidei vestrę patientiam operatur.

Ratio propositionis est, ab effectibus tentationum piorum, Primum enim tentatio est veluti lydius lapis, ad quem fides Christianorum exploratur. Exemplum habemus in Abraham. Quorum enim fides vera non est, in tempore ten-

tentationis discedũt, iuxta parabolam Euangelicam Mat. 15. Contra, quorum fides firmior est, redduntur confirmatiores per tentationes. Spiritu enim Dei sustentantur. Porro fides probatior facta, patientiam operatur, hoc est, efficit vt æquo animo crucem feramus, propter spem liberationis. Vnde Paulus, probatio spem operatur, spes autem non pudefacit, id est non frustratur nos, vt aliquando pudefiamus in conspectu filij Dei.

Patientia vero opus perfectum habeat.

Hæc hortatio est ad perseuerantiam in tolerando. Vult enim Apostolus, vt pius perduret constans in patientia, vsq; ad finem. Beatus enim qui perseuerauerit vsque ad finem. Perfectionis enim vocabulum hoc loco constantiam & perseuerantiam in patientia declarat. Veræ ergo patientiæ effectus est perseuerantia constans.

Vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

Finis & effectus crucis piorum signatur, qui est nostri consummatio in Christo. Toto enim vitæ tempore ad hanc consummatam perfectionem tendere oportet, quæ cruce, veluti instrumento Dei, quotidie perpolitur, donec omnibus suis gradibus absoluatur. Hic locus monet, vt nonnulla de perfectione Christiana dicamus, quam Iacobus hic definire videtur integritatem, QVONIAM *autem Monachi insulse nugantur de perfectione Christiana, necessarium est pios recte institui, vt intelligant quid de ea pie sentiendum sit. Sciendum est itaque, duplicem perfectionem nobis in diuinis literis commendari, quarum vna absoluta est, & est imputatio perfectæ iusticiæ & obedientiæ Domini nostri Iesu Christi. Vt enim Christus obedientia crucis culpam expiat: sic obedientia legis iusticiam imputat, ita vt omnis qui credit, perfectus & iustus perfectione & Christi iusticia appareat in conspectu Dei. Hac perfectione freti, expe-*

ctamus immortalitatis gloriam. Altera perfectio in renatis est, quam omnibus pijs commendat verbum Dei. Ambula, inquit Dominus ad patrem nostrum Abrahamum, coram me, & esto perfectus. Christus: Estote perfecti quia pater vester perfectus est. De præcepto, inquies, non est dubiũ, sed in quo sita sit illa perfectio quæritur. Sciendũ est quod Paulus Philip. 3. vocabulo perfectionis dupliciter vtatur. Ita enim ait: Non quod apprehẽderim, aut iam perfectus sim, sed sector si etiam apprehendam, quatenus apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres ego meipsum nõdum arbitror assecutum esse, vnum autẽ illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscẽs, ad ea vero quæ à fronte sunt enitens, iuxta præfixum signum insequor ad palmam supernæ vocationis Dei per Christum Iesum. Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sentiamus. In his Pauli verbis apertissima est contradictio, nisi recipiamus plures esse perfectionis modos quam vnicũ. Primum dicit se non perfectum esse. Deinde se inter perfectos numerat. Est itaque duplex huius vocabuli vsus. Alias enim perfectus dicitur substantia, vt puerum dicimus perfectum hominem, hoc est, substantia. Alias perfectus dicitur quãtitate seu gradibus, vt cum dicimus: nemo habet perfectam obedientiam iuxta legem Dei. Priori ergo perfectionis modo perfectus fuit Abrahã, Dauid, Paulus, Latro in cruce, &c. Posteriori autem, nullus in hac vita perfectus inuentus est, præter vnum Iesum Christum, sed eam perfectionem consequemur in æterna vita, vbi conformes Christo erimus. QVOD autem sit perfectio aliqua ratione status gratiæ in hac vita, partim descriptionibus, partim exemplis doceri potest. Ex verbis Pauli quæ ascripsimus, hæc definitio colligi potest. Quod perfectio Christiana sit, valedicere peccatis, fide in Christum recumbere & eniti iuxta præfixum signum, ad palmam supernæ vocationis Dei, per Iesum Christum. Seu vt Paulus ad Timotheum definit: Christiana perfectio est militare honestam militiam & re-

tine-

tinere fidem & bonam conſcientiam: Quiſquis igitur valedicit peccato, renunciat prauis deſideriis, fiducia mediatoris ſe ſuſtentat, ac deo omnem vitam approbare conatur, vt non vaſtetur conſcientia: vſu ſcripturæ perfectus dicitur, idq; ſubſtantia non gradibus. Solus enim Chriſtus perfectus & ſubſtantia & gradibus fuit. Hoc ante clarius in exẽplis conſpicere licebit. ABRAHAMO Ge. 17. dictũ eſt: Ambula coram me, & eſto perfectus. Huic præcepto quomodo obediuerit Abraham, quomodoq; ambulauerit corã Deo & fuerit perfectus, Gen. 22. aperte declaratur præcepto Dei & obedientia Abraham. VT autẽ hoc intelligatur melius, aſcribamus moſis verba. Ecce ergo (ait dominus ad Abrahamum) cape nunc filiũ tuum, vnicum illum tuũ, quẽ diligis Iſaac, & vade ad terram Moriah & offer eum illic in holocauſtum ſuper vnum è montibus, quem dixero tibi. Habes præceptum, ſequitur obedientia. Surrexit itaq; Abraham ſummo mane & ſtrauit aſinum ſuum, accepitque duos pueros ſuos ſecum, & Iſaac filium ſuum: cumq; concidiſſet ligna holocauſti, ſurrexit & perrexit ad locum quem dixit illi Deus. Et paulo poſt. Accepit itaq; Abraham ligna holocauſti & poſuit illa ſuper Iſaac filium ſuum. Et poſtea ſequitur. Et ligauit filium ſuum, & ipſum impoſuit in altari ſuper ligna, miſitque Abraham manum ſuam & accepit gladium, vt iugularet filium ſuum. IN hoc Abrahami exemplo luculenter apparet, quid ſit perfectio, quam dominus à ſuis ſeruis requirit in hac vita. Deus mãdat vt Abraham iam ante fide iuſtificatus, mactet filiũ ſuum. Abraham nihil habuit hoc filio carius, nihil dulcius. Fuit enim vnicum vitæ ſolatiũ ſeni Abrahamo & ſanctiſſimæ matronæ Saræ. Quid hic facit Abrahã? duo intuetur. deũ mandantẽ, & filiũ quo nihil carius ipſi in vita fuit. Sed mandatum Dei præfert vitæ filij. Hinc ergo concluditur, quod perfectio ſanctorum in hac vita ſit, ex fide ita obedire Deo, vt obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi

præferant. Qui ita sunt affecti, iure perfecti habentur. Verum illi qui ne affectum quidem vnicum ad mandatum Dei volunt iugulare, quomodo de hac perfectione gloriari possunt? ALIVD exemplum proponamus ex nouo Testamento. Christus Matth. 19. Iuueni, à quo interrogatus erat de vita æterna consequenda, dicit: Si vis perfectus esse, vade, vende tuas possessiones, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & huc me sequere. Christus sciuit hunc diuitem iuuenem nimium fuisse addictum diuitijs, nec posse facile animum abijs auertere. Vt ergo iuuenis intelligat, quantum absit à vera perfectione obedientiæ erga legem, Dominus iubet vt renunciet diuitijs & se sequatur. DVAS hic partes facere videtur Dominus perfectionis, scilicet renunciare diuitijs, & sequi Christum. Verum sciendum est, quod vt personale præceptum fuit, quo Abraham iussus est mactare filium: ita personale est, quod hic datur iuueni. Quare neutrum in specie transferendum est ad definitionem generalem perfectionis, sed in genere tantum, Alioqui nec Nohe, nec Dauid, nec Paulus fuisset perfectus. QVARE exempla hæc ad generalem definitionem accommodabimus hoc modo. Vt Abraham, quia ex fide prætulit obedientiam erga Deum vitæ carissimi & vnici filij, perfectus dicitur, & si iuuenis secutus Christum prætulisset paupertatẽ & liberalitatem erga pauperes suis diuitijs, fuisset perfectus Christi sententia: ita omnis qui ex vera fide præfert obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi, perfectus in scriptura dicitur. Et contra. Qui res mundi, suos affectus, honorem, gloriam, voluptates, technas varias, anteponunt obedientiæ erga deum, imperfecti sunt, imo de Christiano nomine frustra gloriantur. HAEC congruunt cum ijs quæ supra adduximus ex Paulo, ex quibus simul concluditur hæc perfectionis Christianæ definitio.

PERFECTIO Christiana est agnita imperfectione ex fide Christi obedientiam erga Deum præferre omnibus re-

rebus mundi, atque Deo totam vitam approbare. HVIVS *perfectionis Christius duas partes facit, scilicet, se sequi, quod fit per veram conuersionem: & obedientiam erga se, rebus vel nobis carissimis præponere.* ATQVE *hactenus de perfectione Christiana quoad substantiam attinet. Gradibus autem tum demum perfecti erimus, vbi apparuerit filius Dei, cui similes erimus: quia videbimus eum sicuti est, & omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se sicuti ille purus est.*

> Porro si quis vestrum destituitur sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat, & dabitur ei.

Ne quis ignorantiam prætexat, quo minus persistat in tentatione, iubet Apostolus vt qui sapientiam non habet, eam à Deo postulet: idq; in hunc finem, vt intelligat non solum, quomodo se gerat in tentationibus, ne tentationum mole pressus succumbat, verumetiam vt sciat quo consilio & quo fine Deus sinat suos cruce examinari, ne eius fructu priuetur. Deus, inquit, dat simpliciter, id est benigne. Deus enim non quærit vllum πλεονέκτημα, *sed tantum bonitate & benignitate mera liberalis est, & non more hominum exprobrat cuiquam benigne collata beneficia, modo gratus esse perrexerit.* SI *quæris, quænam sit illa sapientia, qua erudimur ad ferendas æquo animo tentationes: Respondeo, eam sitam esse in cognitione & sensu. Cognitio est intelligere ex verbo Dei spectandum esse in quauis tentatione & cruce, cum iudicium, tum misericordiam Dei. Iudicium quidem est, vt intelligamus nos propter peccata nostra tentari, ac variis ærumnis premi. Propter peccata, inquit, corripis filios hominum. Misericordia vero est vt intelligamus, consilium Dei esse, vt tentationibus & cruce vexemur, vt agamus peccatorum pœnitẽtiam & non cum impio mundo pereamus. Ita enim loquitur Apostolus, 1.*

Cor. 11. Cum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. SENSVS *sapientiæ est sentire in animo consolationem per Spiritum sanctum, qui in cruce nos sustinet, ne labamur, & spe futuræ liberationis nos fulcit, sicuti in Iob videmus qui cum cruce premeretur, hac fiducia se consolatur: Scio quod redemtor meus viuit & in nouissimo die resurrecturus sum. Hinc est quod Paulus scribit Timotheo: Memento Iesum Christum resurrexisse ex mortuis.*

Postulet autem in fide nihil dijudicans.

Quomodo sit postulanda sapientia à Deo, præscribit, nimirum in fide & absque hæsitatione. Hic locus multas doctrinas continet. PRIMVM *enim docet, quod Deus sit omnis sapientiæ, adeoq; omnis boni fons.* DEINDE *ostendit, quod idem sit liberalis ad communicandum petentibus de fonte suæ bonitatis.* TVM *mõstrat ordinarium medium esse, per quod bona è manu dei accipere & impetrare possumus orationẽ ex fide manãtem.* ADHAEC *indicat quod in oratione requiratur fides, quæ nititur benignitate mediatoris.* PRAETEREA *ex hoc loco concluditur, quod ab oratione procul remouenda sit dubitatio. Qui enim inter orandum hæsitat, verba tantum profundit inutiliter, non autem efficaciter orat. Ex quo & hoc sequitur: Si non hæsitandum est in oratione, frustra statui plures mediatores. Qui enim plures mediatores quærunt, non putant se exaudiri per vnicũ mediatorem Christum.* INSVPER *cum hoc Iacobi pronunciato, pugnat dogma Papistarum, qui fidem cum dubitatione conciliare conantur.* HIS *accedit, omnia quæ ad salutem animæ nostræ spectant, sine conditione petenda esse.* POSTREMO *confutatur hic Stoica opinio de necessitate euentuum. Vt enim hic petenti ex fide, promittitur sapientia, ita non petenti, sapientia (cuius hic fit mentio) non confertur.*

Qui

Qui vero hæsitat, similis est fluctui maris, qui ventis agitur & iactatur. Neque enim existimet homo ille, quod accepturus sit quicquam à Domino.

Ratio cur fidem absque hæsitatione in oratione requirat. Nam qui hæsitat, inquit, fluctui maris confertur, hoc est, inconstans est. Nam vt fluctus maris, nunc in hanc, nunc in illam plagam pellitur, pro venti & æstus maris ratione: ita homo dubitans, nunc hoc opinatur, mox mutata sententia aliud putat, prout erronea doctrina & cæcis affectibus impellitur. Talis frustra inuocat, propterea quod vera destituitur fide. Hæc nos admoneant constantiæ, cum in doctrina, tum in pietatis exercitijs. SED *forte obijciet aliquis. In omni homine est dubitatio. Ergo in nullo est firma fides sine hæsitatione. Respondeo, secundum diuersa principia, vtrumque esse posse, & firmam fidem & dubitationem. Nam si spiritum in regeneratis respicis, fides est firmus assensus nihil hæsitans, si vero carnem, subinde oriuntur dubitationes, quæ sunt opera carnis, contra quæ spiritus pugnat. Exemplum vtriusque habemus in Abrahamo, Rom. 4.*

Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis.

Vir duplex animo hic dicitur, qui de doctrina aut voluntate Dei ambigit. Talis quia in omnibus factis suis est inconstans, nullam in oratione constantiam habere potest. Notemus ergo hoc loco fundamentum omnium piarum actionum, adeoque summi illius operis inuocationis, esse constantiam in doctrina de voluntate Dei, & in fide.

Glorietur autem frater abiectus in sublimitate sua. Diues autẽ in humilitate sua, quoniam sicut

flos herbæ peribit.

Quia tentationis materiam ministrare potest, cum paupertas, qua omne calamitatis genus, tanquam specie seu exemplo notatur, tum diuitiæ, quarum nomine intelligitur omnis prosper in hac vita successus: oportune obiectioni occurrit, docetq; vtrunq; hoc est pauperem & diuitem. Pauperem quidem, vt non oculos defigat in præsentis vitæ calamitatem, sed potius eam sublimitatem respiciat, qua filius Dei olim effectus, in gloriam immortalitatis subuehetur. Diuitem vero vt cogitet, quam sint caducæ & fallaces huius mundi diuitiæ, quæ vt possidentem beatum non reddunt, ita cito euanescunt, non secus atque flos herbæ.

QVID? an non Paulus dicit, qui gloriatur in Domino glorietur? cur ergo Iacobus iubet gloriari pauperem in sublimitate sua, & diuitem in humilitate sua?

NEQVAQVAM pugnant inter se Apostoli. Nam vterque fundamentum veræ gloriationis in Domino collocat. Quare hæ tenendæ sunt exceptiones. Primum acceptum feramus Deo, quicquid habemus boni, nobis nihil arrogantes. Deinde retineamus illud fundamentum, in sola Dei misericordia sitam esse nobis salutis fiduciam. Postremo in solo bonorum omnium autore acquiescamus. Cum his exceptionibus, pia erit in omni bonorum genere gloriatio.

Et exaresçit herba & flos eius cecidit, & decor aſpectus eius perijt: Sic & diues in ſuis vijs marceſcit.

Amplificat comparationem, in qua comparat splendorem diuitiarum caduco flori, qui solis æstu ingraueſcente flacceſſit, decidit & perit. Vt ergo stultũ est, in diuitijs vanis gloriari: Ita pius præpostere fecerit, si suæ paupertatis incommodo fractus, tentationibus succumbat.

Bea-

Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promiſit Deus diligentibus ſe.

Supra iuſſit, vt Chriſtiani gaudeant, cum in varias tentationes inciderint, nunc refutatis, quæ obſtare videbantur, rationem ſuæ exhortationis reddit. Concluditur autem argumentum hoc pacto. Beatus qui ſuffert tentationem, (id eſt, qui tentationum oneri non ſuccumbit) Ergo merito gaudendum eſt pijs, cum in varias tentationes inciderint. Antecedens probat à fine ſuperatæ tentationis, hoc modo. Cum probatus fuerit is, qui tentatur, accipiet coronam vitæ. Ergo iure dicendus eſt beatus. Antecedens nititur promiſſionibus diuinis, quam, inquit, coronam Deus promiſit diligentibus ipſum. HOC *loco abutuntur Papiſtæ, ad ſtabiliendum dogma ſuum de meritis operum. Verum periſtaſis loci eos confutat. Nam Apoſtolus hoc loco agit cum conuerſis, qui iam antea fide iuſtificati, per tentationes varias tendunt ad beatitudinis portum,* DEINDE *aliud eſt loqui de cauſſa ſalutis, aliud de via per quam ad gratuitam ſalutem perueniendum eſt. Neque corona vitæ eſt præmium certaminis debitum, ſed compenſatio laboris gratuita. Non enim pugnando meremur coronam, ſed eam filijs largitur ex mera bonitate pater, qui non tam quid mereantur filij, quam quod ipſe ex paterna ſtorga promiſerit, conſiderat.* SI *quis præterea obijcit: Corona vitæ promittitur diligentibus. Ergo dilectio eſt meritum coronæ. Reſpondendum eſt, committi fallaciam non cauſſæ, vt cauſſæ. Antecedens enim non cauſſam coronæ, ſed qualitatem coronandi continet.* ET *quia ſunt duo rerum principia. Vnum, vt ſint res. Alterum, vt cognoſcantur res quæ ſunt: ſciendum eſt, quod quantum quidem ad Deum attinet, eius mera* εὐδοκία, *& filij* λύτρον, *quantum vero ad nos, fides ipſa ſint principia, quæ faciunt vt ſimus iuſti & ſalui.* VERVM *ſi cognitionem*

ſpectes iuſticiæ & ſalutis, eius principia recte dicuntur tolerantia ſub cruce, dilectio, miſericordia erga pauperes, & aliæ virtutes. Hæ enim vt cognoſcaris iuſtus & ſaluus, faciunt. Vnde Dominus: Eſuriui & dediſtis mihi cibum, nudus fui & cooperuiſtis me, &c. Ex his enim fructibus fidei, angeli Dei & homines arborem in extremo die iudicabunt, & inde iuſticiam & ſalutem electorum ratiocinabuntur. Verum de hac re plura in ſecundo capite, vbi de viua & mortua fide agetur.

Nemo cum tentatur, dicat, à Deo tentor. Deus enim nec tentari malis poteſt, nec quenquam tentat ipſe.

De cauſſis tentationis acturus, primum errorem eorum qui Deum tentationis autorem putauerunt, amouet: ac prohibet, ne quiſquam cum tentatur (id eſt, cum ad male agendum ſollicitatur) dicat ſe à Deo tentari. Deus enim non vult peccatum, Ergo non ſollicitat ad peccandum, nec delectatur perditione hominum. Quare vt ipſe Deus expers eſt omnis tentationis: ita neminem tentat, hoc eſt, ad peccandum inſtigat. Locus hic aperte militat aduerſus eos qui Deum autorem peccati faciunt.

Sed vnuſquiſque tentatur, dum à ſua concupiſcentia abſtrahitur & ineſcatur.

Tentationis, hoc eſt, ſollicitationis ad male agendum, cauſſam & fontem indicat. Hunc fontem propriam cuiuſque concupiſcentiam facit, cui duplicem effectum tribuit. Primum enim hominis cogitationem à bono abſtrahit. Deinde ineſcat hominis affectus & incautum obruit. Primis proinde motibus reluctandum, ne ineſcati concupiſcentiis ruamus in peccatum.

DE

DE TENTATIONE ET REMEDIO aduersus illam.

TENTATIO *hominis est eius impulsio seu inductio ad aliquid audendum, hoc est, committendum vel omittendum. Huius plura sunt genera quæ à finibus differentias capiunt. Est enim alia tentatio seductionis, alia præsumtionis, alia probationis. De his tribus generibus ordine dicam & remedia aduersus singula indicabo.* TENTATIO *seductionis est, cuius finis est seductio. Hac homo sollicitatur ad aliquid audendum aduersus legem Dei, quo facto seductus misere à familia Dei excluditur, excidit gratia, & fit reus æternæ mortis, donec resipiscat. Fides enim consistere non potest, vbi homo cedit huiusmodi tentationi: ac sciens volensque contumaciter mandatum Dei contemnit.* EST *autem hæc seductionis tentatio, si caussas eius spectes, duplex. Aut enim est interna, aut externa. Internam voco cuius principium & caussa in ipso homine est, videlicet, mala concupiscentia: quæ tyranno domestico, hoc est, peccato originali militat, atque hominem impellit ad peccandum, vt hac ratione regnum in hominem obtineat vetus homo, hoc est, peccatum originis.* EST *autem in omni homine concupiscentia duplex, vna naturalis, altera carnis.* NATVRALIS *est qua naturaliter expetimus quæ vel honesta, vel vtilia, vel suauia iudicamus, recto rationis iudicio. Hæc per se opus Dei est in homine, & nullo modo damnanda, donec manserit intra suos terminos, hoc est, donec sano rationis iudicio monstrata appetit, ea videlicet, quæ reuera honesta, vtilia & suauia sunt: quibus non contaminatur, sed conseruatur natura.* CONCVPISCENTIA *carnis est, cum ex corruptione carnis, ea appetimus quæ carni placent, & Deo displicent. Vt cum aliquid appetimus, quod lege Dei nobis interdictum est. Hæc merito à Platone* θηρίον πολυκέφαλον, *hoc est, bellua multi-*

ceps dicitur. De qua in prouerbiali versiculo dicitur, πάντων γὰρ πρώτισα κακῶν ἐπιθυμίη ἐστιν. Nam hæc concupiscentia pernicioſarum prolium mater fœcundiſſima eſt. HVIC Marcus Eremita primum tribuit φιλαυτίαν, hoc eſt, amorem ſui. Ex hac naſcuntur, crapula, auaritia, inanis gloriæ ſitis, quam Græci κενοδοξίαν nominant. Ex crapula libidines & omnis generis voluptates pernicioſæ prouenium. Ex auaritia fraus, dolus, iniuria, mendacium, violentia, homicidiũ. Ex ſiti inanis gloriæ, ſuperbia, turpis ambitio, technæ variæ. Breuiter, contemtus dei & proximi. VIDES quam fœcunda mater omnium vitiorum exiſtit carnis concupiſcentia, quam non immerito quidam πασῶν κακίας πήγην appellauit, vt quæ nõ ſolum προκαταρκτικὸν eſt omnis iniquitatis & θεοσυγίας, verumetiam à bono & honeſto auocat. Quando enim homines rebus cœleſtibus ſtudent & meditantur diuina: hæc accedit, ac ſuis illecebris tanquam funiculis quibuſdam eos retrahit. Quare non immerito Iacobus affirmat, homines propria ineſcari concupiſcentia. SED quomodo hanc carnis concupiſcentiam ſuperabimus? Hæc beſtia arte liganda eſt ſingulari, & mortificanda. Ligatur autem non humanis viribus, ſed diuina virtute, hoc eſt, ſpiritu fidei qui in homine renato generat nouam quandam concupiſcentiam, quæ dicitur concupiſcẽtia ſpiritus. Hæc vbi primum ſpiritu fidei concepta fuerit, opponit ſe concupiſcentiæ carnis, vnde in omnibus pijs luctatio quædam acerrima carnis & ſpiritus oritur. Hinc eſt quod Paulus ait: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum & ſpiritus aduerſus carnem. SED vnde illa ſpiritus concupiſcentia? Hæc proficiſcitur ex virtute mortis ſepulturæ & reſurrectionis domini, quæ olim figurata fuit in veterib. ſacrificijs, quæ ligabantur primum, deinde mortificabantur: ſed vis tota in ipſa cruce Chriſti eſt, LIGARE itaque concupiſcẽtiam carnis, eſt eam cruci Chriſti affigere, vt in illa mortificetur, ne ſit ad operandum efficax. Ligata proinde eſt hæc

belua, quando non facis quod illa imperat. Mortificata est prorsus, quando eius vis non sentitur, quod non fit prius quã hanc vitam ea morte commutauerimus, quæ ad veram vitam est transitus. HVIC *bestiæ ligandæ & mortificandæ, destinantur omnia pietatis exercitia: vt precatio, lectio, meditatio, sobrietas, diligentia in officio, fuga occasionum, cogitatio prouidentiæ Dei, æstimatio mali concupiscentiæ, victoriæ glorioſus euentus, turpitudo quæ comitatur eos, qui huic bestiæ colla submittunt. Hæc breuiter de tentatione seductionis interna & remedio contra ipsam.* TENTATIO *seductionis externa est, cuius principium & causſa extra hominem est, & hæc prout variant causſæ, distingui potest. Cum ergo causſæ sint, nunc mundus, nunc Diabolus, nunc res nos circumstantes, fit vt huius externæ tentationis tres sint differentiæ.*

MVNDVS *itaque tentat, quando sua vanitate & improbitate ad peccatum nos sollicitat. Hoc genere tentationis multi succumbunt. Nam cum intuentur mores depraua-tissimos hominum, & vident simul impunitatem, multi inuitantur exemplo. Vnde recte dicitur, mala consuetudo malitiæ pabulum. Huic generi tentationis opponendus est splendor regni Christi, cum quo vanitas mundi comparata fumus est vanissimus. Deinde cogitetur breuitas vitæ humanæ, quæ etiamsi saturari posset vanitate mundi, tamen perpetuæ illæ deliciæ in regno Dei infinitis modis præferendæ sunt illi. Deinde intueamur Christum Dominum & sanctos Dei multos, qui mundi vanitatem & improbitatem contemserunt, aspicientes ad brabium legitime currentibus propositum.*

DIABOLVS *varijs modis tentat homines, idque hoc consilio, vt vel impediat eos, ne in ouile Christi aggregentur, vel aggregatos turbet, ac rursus eijciat, ne salui fiant. Nihil enim illi dulcius est, quam omnium hominum interitus.* ET *hanc ob causſam, tribus potissimum machinis vti-*

ceps dicitur. De qua in prouerbiali versiculo dicitur, πάντων γὰρ πρώτισα κακῶν ἐπιθυμίη ἔσιν. Nam hæc concupiscentia pernicioſarum prolium mater fœcundiſſima eſt. HVIC Marcus Eremita primum tribuit φιλαυτίαν, hoc eſt, amorem ſui. Ex hac naſcuntur, crapula, auaritia, inanis gloriæ ſitis, quam Græci κενοδοξίαν nominant. Ex crapula libidines & omnis generis voluptates pernicioſæ prouenium. Ex auaritia fraus, dolus, iniuria, mendacium, violentia, homicidiũ. Ex ſiti inanis gloriæ, ſuperbia, turpis ambitio, technæ variæ. Breuiter, contemtus dei & proximi. VIDES quam fœcunda mater omnium vitiorum exiſtit carnis concupiſcentia, quam non immerito quidam πασῆς κακίας πήγην appellauit, vt quæ nõ ſolum προκαταρκτικὸν eſt omnis iniquitatis & θεοσυγίας, verumetiam à bono & honeſto auocat. Quando enim homines rebus cœleſtibus ſtudent & meditantur diuina: hæc accedit, ac ſuis illecebris tanquam funiculis quibuſdam eos retrahit. Quare non immerito Iacobus affirmat, homines propria ineſcari concupiſcentia. SED quomodo hanc carnis concupiſcentiam ſuperabimus? Hæc beſtia arte liganda eſt ſingulari, & mortificanda. Ligatur autem non humanis viribus, ſed diuina virtute, hoc eſt, ſpiritu fidei qui in homine renato generat nouam quandam concupiſcentiam, quæ dicitur concupiſcẽtia ſpiritus. Hæc vbi primum ſpiritu fidei concepta fuerit, opponit ſe concupiſcentiæ carnis, vnde in omnibus pijs lucta quædam acerrima carnis & ſpiritus oritur. Hinc eſt quod Paulus ait: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum & ſpiritus aduerſus carnem. SED vnde illa ſpiritus concupiſcentia? Hæc proficiſcitur ex virtute mortis ſepulturæ & reſurrectionis domini, quæ olim figurata fuit in veterib. ſacrificijs, quæ ligabantur primum, deinde mortificabantur: ſed vis tota in ipſa cruce Chriſti eſt, LIGARE itaque concupiſcẽtiam carnis, eſt eam cruci Chriſti affigere, vt in illa mortificetur, ne ſit ad operandum efficax. Ligata proinde eſt hæc belua,

belua, quando non facis quod illa imperat. Mortificata est prorsus, quando eius vis non sentitur, quod non fit priusquã hanc vitam ea morte commutauerimus, quæ ad veram vitam est transitus. HVIC *bestiæ ligandæ & mortificandæ, destinantur omnia pietatis exercitia: vt precatio, lectio, meditatio, sobrietas, diligentia in officio, fuga occasionum, cogitatio prouidentiæ Dei, æstimatio mali concupiscentiæ, victoriæ glorioſus euentus, turpitudo quæ comitatur eos, qui huic bestiæ colla submittunt. Hæc breuiter de tentatione seductionis interna & remedio contra ipsam.* TENTATIO *seductionis externa est, cuius principium & causſa extra hominem est, & hæc prout variant causſæ, distingui potest. Cum ergo causſæ sint, nunc mundus, nunc Diabolus, nunc res nos circumstantes, fit vt huius externæ tentationis tres sint differentiæ.*

MVNDVS *itaque tentat, quando sua vanitate & improbitate ad peccatum nos sollicitat. Hoc genere tentationis multi succumbunt. Nam cum intuentur mores deprauatissimos hominum, & vident simul impunitatem, multi inuitantur exemplo. Vnde recte dicitur, mala consuetudo malitiæ pabulum. Huic generi tentationis opponendus est splendor regni Christi, cum quo vanitas mundi comparata fumus est vanissimus. Deinde cogitetur breuitas vitæ humanæ, quæ etiamsi saturari posſet vanitate mundi, tamen perpetuæ illæ deliciæ in regno Dei infinitis modis præferendæ sunt illi. Deinde intueamur Christum Dominum & sanctos Dei multos, qui mundi vanitatem & improbitatem contemserunt, aſpicientes ad brabium legitime currentibus propoſitum.*

DIABOLVS *varijs modis tentat homines, idque hoc consilio, vt vel impediat eos, ne in ouile Christi aggregentur, vel aggregatos turbet, ac rursus eijciat, ne salui fiant. Nihil enim illi dulcius est, quam omnium hominum interitus.* ET *hanc ob causſam, tribus potissimum machinis vti-*

tur, ad inuadendum ouile Christi. Aut enim doctrinam corrumpit, aut scandala excitat, aut occasiones infinitorum scelerum obijcit, vt interim taceam de hypocrisi ipsius, tyrannide, & sophistica: quibus perpetuo vtitur ad oppugnandam Ecclesiam Christi. Hic cor ingreditur hominis, & rapit verbum Dei ex corde hominis, vt Epicureus contemtus Dei succedat: sicut in Rhapsace: aut odium & ira aduersus Deum, vt in Saule: aut rabiosa propugnatio impij dogmatis, vt in Papistis. HVIVSMODI fuere tentationes Cain, Saul, Iudæ, Samosateni, Arij & nostro seculo Serueti, & aliorum plurimorum: ac multo magis hoc tempore sæuit Satan, quam vnquã alias. Nam finem suorum furorum instare nouit, & breui affuturum filium Dei, qui ipsum cum omnibus suis membris, æternis pœnis adiudicaturus est. QVID hic est remedij? potens est aduersarius, magna est turba satellitum Satanæ, opus est igitur fortissimo præsidio. Quodnam quæso illud? Hæc est victoria, inquit Iohannes, quæ vicit mundum fides vestra, & Solomon: Turris fortissima nomen Domini, ad hanc confugiet iustus & saluabitur. Nam, cum nulla alia sit via superandi hanc Diabolicam tentationem, quam fiducia viua in Christum victorem Satanæ, & hæc viua fides ardenti oratione accendatur: summo studio conseruemus puritatem doctrinæ, vnde fides pendet. DEINDE aduersus scandala & alias technas Satanæ, muniamus nos exemplis sanctorum, & erigamus nos spe futuræ liberationis per Iesum Christum: quem expectamus breui affuturum, vt iudicet viuos & mortuos. Plura præsidia aduersus insultus Satanæ, Paulus Ephes. 6. enumerat, quæ inde peti debent.

RES circumstantes, etiam nos supra modum tentant. Ante nos, mors, iudicium Dei, infernus. Post nos, peccata præterita, commissiones & omissiones plurimæ. A dextris, potentia, diuitiæ, honor. A sinistris, pericula, persecutiones, scandala, tristissima in hoc mundo Ecclesiæ forma. HIS

malis

malis solus Iesus Christus medetur, dum fide possidetur. Si enim ad ea quæ ante nos sunt respicis, mortem superauit vita, iudicio Dei satisfecit luens pœnas peccatorum nostrorũ, infernum spoliauit. Si ad ea quæ post nos sunt, solus peccatorum expiator est. Si in eo thesauros omnium bonarum esse statueris, non facile potentia, diuitiæ, honor mundi, à Christo te abducent, nec vllis malis fractus succumbes, modo ipsum viua fide possideas, ac ipsius opem aduersus omnia te infestantia implores.

TENTATIO præsumtionis, est cum homo sollicitatur ad tentandum Deum, abutendo eius longanimitate, iustitia, misericordia, liberalitate, alijsq; pluribus beneficijs. Periculosa sane hæc tentatio est. Si quis enim ea superatus fuerit, peccat licentius, quia statuit Deum bonum & misericordem esse & lentum ad iram, vt inquit Psalmus. Huic tentationi medentur potissimum hæc. PRIMVM, cogitatio breuitatis vitæ. DEINDE consideratio tragicorum exemplorum. Nam multi secure peccantes subito sunt præuenti ira Dei & sine pœnitentia hinc abrepti sunt. TVM indignitas ipsa. Quid enim indignius est, quam filium patrem contemnere, quia est sibi benignus & erga se misericors? Sollicite ergo vnusquisq; ambulet in conspectu Domini, sciatq; furorem Satanicum esse deliberato animo peccare, vel differre pœnitentiam propterea quod Deus prædicetur longanimis, clemens, & misericors. Nam prædicatur etiam iustus iudex, qui irascitur peccatis & seuere decreuit punire impœnitentes.

TENTATIO probationis est, qua exploratur fides hominis erga Deum, videlicet cum vel opus aliquod homini commendatur, carni graue & molestum, vel crux aliqua diuinitus contingit explorationis gratia, vel permittitur hæresis aliqua oriri contra articulos fidei. ABRAHAM accipit mandatum à Deo, quo iubetur filium suum Isaac, vnicum hæredem, quem genuit ei Sara

libera & nobilis matrona, mactare in holocaustum. Hoc mandatum graue & molestum carni, haud dubie fuit: sed quid hic facit Abraham? obedientiam erga Deum præfert huic suo dulcissimo filio, quo nihil in mundo ei pretiosius fuit, & accingit se ad exequendum mandatum Dei. Gen. 22. IOB *cruce in corpore & alijs multis malis premitur, sed in patiẽtia obediẽtiã Dei anteponit propriæ vitæ ac omnibus rebus alijs: Scio, inquit, quod redẽtor meus viuit, & in nouissimo die resurrecturus sum. Item, si bona suscepimus, cur non mala sustineamus?* ECCLESIA *primitiua multis tentata est hæresibus, & varijs, sicuti & nos hodie tentamur, sed velut illi, ita & nos fontem saluatoris opponamus omnibus hæreticorum cisternis plenis fœtore Satanico. De hoc genere loquitur Moses Deuter. 5. Tentauit te Deus, vt sciretur, quid esset in corde tuo, an ambulares, in mandatis eius, nec ne. Aduersus hoc tentationis genus, muniamus nos duabus rebus, conseruatione puritatis Euangelij, & constanti obedientia erga Deum, cum in prosperis, tum in aduersis.*

Deinde concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.

In superiori versiculo comparat Apostolus concupiscentiam escæ, qua piscator hamum tegit, vt pisces fallat & capiat: hic confert eandem puerperæ, vt eam significet matrem esse & fontem omnium peccatorum, atque adeo omnis mali. Dicitur autem concupiscentia concepisse, quando affectum & voluntatem occupat: quod cum fit, mox parit peccatum scilicet actuale, cuius veluti proles quædam ipsa mors existit & damnatio. FIT *ergo hic mentio duplicis peccati, videlicet, originalis & actualis. Originale concupiscentiæ nomine, ab eius proprio & proximo effectu significatur. Hoc etsi per se & sua natura est mortale pec-*

catum

catum: renatis tamen condonatum est, vt non inferat mortem, nisi regnare rursus cœperit, per sua mala desideria. Vnde Paulus ad Roman. 6. Ne igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum ipsi, in concupiscentijs eius. Actuale est cum sponte nos subijcimus concupiscentiæ, ac ei obtemperamus, integrumq; in nobis regimen ei permittimus.

Ne erretis fratres mei dilecti.

Quia persuasum nonnullis erat, à Deo homines ad male agendum tentari: rursus monet eos & hortatur ne se isto errore inuolui sinant, significans multa absurda & Deo indigna istam opinionem sequi. Vt autem firmissimam rationem eius rei, attentius & benignius audiant, fraterna cõpellatione & dilectionis suæ, qua illos complectitur, significatione, eos velut præparat. Libentius enim audimus illos quorum beneuolentiam erga nos sentimus, cum contra, eorum insidias metuimus, quorum animos à nobis alienos esse perspeximus.

Omnis donatio bona, & omne donum perfectũ superne est descendens à patre luminum, apud quem non est permutatio, aut conuersionis obumbratio, is quia voluit, progenuit nos sermone veritatis, vt essemus primitiæ quædam suarum creaturarum.

Hæc ratio firmissima est, qua Apostolus eorum errorem refellit, qui Deum homines ad male agendum tentare, adeoque peccati autorem esse contenderunt. Vt autem huius rationis membra melius conspiciantur, & beneficia dei erga nos agnoscantur clarius, analysin huius pericopæ instituam, & eam in sex partes retexam, ex quarum singulis propositionem Apostoli inferam, vt intelligatur quanta vis sit totius huius rationis, ad refellendum aduersariorum

errorem. PRIMVM *itaque dicit: Omnis donatio bona & omne donum perfectum (id est, minime fucatum) superne est. Quo dicto significat nequaquam esse superne solicitationem ad male agendum. Quî enim congrueret, ex eodem fonte & bona & mala promanare? Verum si quis excipit malum pœnæ superne esse, is vicissim sciat caussam, id est, malum culpæ, in homine esse, quod iustius Deus iuste punit. Quare si iusticiam Dei spectes, pœna non mala, sed bona dicenda.* SECVNDO *addit: Descendens à patre luminum, vt pater hic autorem & fontem significat: ita Luminum vocabulo omnia bona significantur: veluti tenebrarum voce, calamitates omnis generis veniunt intelligendæ. Vnde hæc ratio conficitur. Deus est pater luminum, id est, autor omnium bonorum. Ergo non est tenebrarum autor, vt illi tentatio ad malum sit ascribenda. Notetur hoc Dei elogium, quod ipsi soli competit, nimirum, quod sit solus fons & autor omnium bonorum. Vnde admoneamur & inuocationis, qua ab illo bonorum fonte bona petamus & gratitudinis, qua nos gratos erga ipsum exhibeamus.* TERTIO *addit, Apud quem non est permutatio, Hæc speciem occupationis habent, ne quis enim eundem & bonorum & malorum autorem diceret, eius constantiam qua in suis actionibus est immutabilis opponit. Cum ergo apud Deum permutatio locum non habeat, & fons bonorum esse conuincatur, quis ei sine blasphemia mala ascribet?* QVARTO *addit. Aut conuersionis obumbratio. Habent & hæc occupationis speciem. Videmus variam & multiplicem esse conuersionem cœlestium luminum & permutationem. Sol enim nunc clarus & limpidus collucet, rursus veluti obscurus delitescit. Ne quis huiusmodi obumbrationem Deo tribuat, eum à conuersionum obumbratione vendicat. Vnde colligatur, cum semper sit sibi similis, non nisi bona ab eo proficisci.* QVINTO, *Is (ait) quia voluit, progenuit nos sermone veritatis. Hoc exempli caussa ponit.*

Deus

Deus, cum essemus prima natiuitate nostra, filij iræ & damnationis, ex mera paterna sua beneuolentia fecit nos filios suos, per sermonem veritatis, id est, per Euangelium. Qui enim Euangelio credit, filius Dei per spiritum Christi efficitur. Cum igitur tanto honore nos dignatus est Deus, quis credit ipsum ad male agendum sollicitare quenquam? SEXTO, *additur argumentum à fine regenerationis, cum ait, Vt simus primitiæ quædam suarum creaturarum, id est vt simus sancti. Cum igitur nos regenuit, vt simus sancti, absurdum est cogitare ipsum nos pollutos efficere, sollicitatione ad male agendum. Cum primitias sanctos vocat, alludit ad ritum legis, quo primi fructus Deo consecrabantur. Vnde admonemur vt veram sanctitatem perpetuo meditemur.* DEINDE *discernit inter Ecclesiam & reliquum mundum. Vt enim illa sancta & Deo dicata est: ita mundus reliquus suis pollutionibus inuolutus prophanus & impius existit. Porro ex hac regenerationis doctrina, sequentes paræneses extruit Apostolus.*

Itaque fratres mei, sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum.

Exemplo Christi, Pauli, Petri atque adeo Prophetarum & Apostolorum omnium ex regenerationis virtute, extruit necessitatem pie sanctéq; viuendi. Est enim pietas & sanctitas effectus proprius regenerationis. Et quia Deus requirit circumcisionem quandam aurium & labiorum: Iacobus eandem vrget, & vult regeneratum velocem esse ad audiendum, discendumq; ea, quæ salutaria sunt, & tardum ad loquendum. Quo dicto vult, primum vt lingua non præcurrat mentem. Secundo, vt futiles & inanes obtrectatorios sermones fugiamus. Tertio, vt necessaria tantum, quæ faciunt ad ædificationem & honestatem loquamur. Huc optime quadret Græcus versiculus:

ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε, *hoc est, aut dic*

aliquid silentio melius, aut silentium habe.

Tardus ad iram: Ira enim viri iusticiam Dei non operatur.

Quod nam iræ genus hic prohibeatur, & ratione subiecta & conclusione, imo ex tota peristasi loci huius colligendum est. Ira viri, inquit, iusticiam Dei non operatur, id est, non exequitur, quod Deus loquitur & præscribit, imo facit, vt frustra Deum loquentem audias. Quapropter ira hoc loco accipitur pro ea ira, quæ proficiscitur ex contendendi studio, quo impeditur audientia. Vult igitur Apostolus, vt sedatis affectibus alij alios audiamus. Vbi enim tumultibus & contentionibus est locus, exulat iusticia Dei, id est, in nullo loco habentur, quæ Deus nobis præscribit & à nobis exigit.

Quapropter deposita omni malitia immunditiæ & redundantia malitiæ, cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui potest seruare animas vestras.

Conclusio est exhortationis, qua nos hortatur, vt simus ad audiendum veloces sine ira. Hic locus eleganter docet, quales nam verbum Dei requirat auditores. Primum immunditia & redũdantia malitiæ abesse debet, hoc est, carnis affectus & ratio debent cedere verbo Dei, vt non contentiones, vnde ira nascitur, moueant. Deinde adesse debet mansuetudo quæ in locum iræ succedit. Est autem hoc loco mansuetudo, modestia & facilitas ad discendum composita. Tertio ita composito animo, suscipiendus est sermo insitus, id est, recipiendus est fide sermo, qui inseritur vel implantatur opera ministrorum. Quarto, effectus recepti sermonis additur, vt eo veluti stimulo ad diligentius audiendum excitemur. Qui, inquit, potest seruare animas vestras, idq; ideo, quia ex auditu verbi dei fides cõcipitur, quo homo iu-

stifi-

ſtificatus impellitur, vt nouitati vitæ ſtudeat. Vnde ſequitur

Eſtote autem factores ſermonis, & non auditores ſolum, decipientes voſipſos.

Qualem requirat auditorem, his verbis etiam declarat Apoſtolus. Vult vt non tantum ſimus auditores ſermonis, vt maxima pars hominum eſt, ſed factores etiam, hoc eſt, tales, in quibus ſermo, qui inſeritur, radices agat: quod fit dum fides ex verbo concipitur, & obedientia noſtra teſtatur fidem. Hoc Chriſtus vocat cuſtodire ſermonem, cum inquit: Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. PORRO *obſeruandum eſt, quod Factor ſermonis dicatur dupliciter, nempe iuxta regulam Legis, & iuxta gratiam Euangelij.* IVXTA *regulam legis dicitur is factor legis, qui legem perfecte implet, quod Paulus Rom. 1. 2. & 3. nullum mortalium præſtare poſſe, quatuor euidentiſſimis demonſtrationibus oſtendit.* SECVNDVM *gratiam dicitur Factor ſermonis, qui fidem ex verbo conceptam vera pietate teſtatur, ac tota vita, quantum in hac corrupta natura fieri poteſt, veram pœnitentiam meditatur. Et ſi lapſus fuerit aliquando, ſiue ſciens, ſiue per ignorantiam, mox redit vera pœnitentia ad Dominum, quemadmodum infinita Sanctorum exempla teſtantur.* CVR *autem velit factores ſermonis, & non auditores tantum, oſtendit cum addit, decipientes voſipſos, hoc eſt, fallacibus ratiocinationibus ſeipſos fallentes, ſeu propria Sophiſtica ſe ipſos decipientes, quẽadmodum non ſolum hypocritæ faciunt, qui externis operibus nituntur, ſine vera pœnitentia: verum etiam multi, qui ſub Chriſtiano nomine Turcicum gerunt animum. Hi ſemper in ore fidem habent, ſemper gloriantur de Mediatoris beneficijs, etſi nunquam de vera reſipiſcentia cogitent.*

Nam ſi quis auditor eſt ſermonis & non factor, hic ſimilis eſt hominis conſiderantis faciem natiuitatis ſuæ in ſpeculo, conſiderauit autem ſe-

metipsum & abijt, & protinus oblitus est qualis sit.

Pulcherrima similitudine rationem reddit, cur non velit auditorem tantum sermonis. Absoluitur autem similitudo hoc modo: Quemadmodum qui intuetur suam in speculo imaginem, labilem in mente cognitionem & debilem suæ formæ memoriam retinet, atque ideo talis contemplatio nihil prodest: Ita auditor sermonis tantum, nullam firmam cognitionem retinet. Nam mox vbi audiuerit, euanescit, ideoq; talis cognitio inutilis est, & nihil prodest auditori. ELEGANTER *admodum hypocrisis imagini in speculo relucenti comparatur. Nam vt in speculo, quamuis quædam similitudo appareat, eo tamen falsa est, quod in speculo quæ læua sunt, dextera: quæ vero dextera, læua referantur, atque ita veritati fucus fiat: Sic in operibus hypocritarum, etsi quidam splendor oculis hominum obuersatur, tamen falsus est, quod quæ impia sunt sancta & vera habeantur.* SI *quis interroget, qui fiat quod adeo labilis sit cognitio, & debilis memoria ex contemplatione speculi: scirat quod modus agendi secundum Philosophos, essendi modum sequatur. Nam cum imago in speculo habet, vt illi loquuntur, debile esse & intentionale potius quam reale facit debilem in mente impressionem, quemadmodum in quibusdam etiam insomnijs fieri animaduertimus.*

Qui vero introspexerit in legem perfectam, quæ est libertatis & permanserit: hic non auditor obliuiosus, sed factor operis, beatus in opere suo erit.

Exponit quis factor legis sit habendus, idque vt antea admonui, iuxta gratiam & non secundum rigorem legis. Perfectam vocat legem, quia perfectam viuendi regulam præscribit. Eandem libertatis dicit, quia quo magis illi quisquam fuerit addictus, modo in Christum credat, eo mag-

se liberum esse declarat. Seruire enim Deo, regnare est. Qui in hanc legem introspexerit, vt eam penitus cognoscat & vita exprimat, hic, inquit, non est obliuiosus auditor legis, sed factor, qui etiam beatus in suo opere erit. Nam ex effectibus noscitur fides, vt arbor ex fructibus, quæ fides sola Christum apprehendit, qui solus factus est nobis à Deo sapientia, iusticia, sanctificatio & redemtio, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. LOQVITVR *igitur hic Iacobus, de qualitate iustificatorum, & præmijs obedientiæ illorum, non de caussis iustificandorum. Bernardus: Bona opera non sunt caussa regnandi, sed via regni.*

Si quis videtur religiosus inter vos esse, nec frenat linguam suam, sed decipit cor suum: huius inanis est religio.

Hypocritas taxat, qui se religiose legem obseruare gloriabantur, & interim laborant obtrectandi libidine, quod vitium omnibus hypocritis familiare est. Quemadmodum Euangelica historia in Pharisæo ostendit, qui de sua religione gloriabatur, ac interim alios homines accusabat maledica lingua. Vnde autem istud vitium proueniat, ostendit cum addit, Sed decipit cor suum, hoc est, φίλαυτος est, & de seipso non recto iudicat. Iudicat enim se pium & religiosum esse, sed eius inanis est religio, id quod sequenti ratione probatur.

Religio pura & impolluta apud Deum & patrem, hæc est, visitare pupillos & viduas in afflictione ipsorum, incontaminatum seipsum seruare à mundo.

Probat à religionis quibusdam proprietatibus, hypocritas laborantes obtrectandi studio non vere religiosos esse. Concludit autem argumentum hoc pacto: Vere religiosi

seruant se immaculatos à mundo & misericordiam afflictis præstant. Hypocritæ qui volunt videri religiosi, non seruant se immaculatos à mundo, nec afflictis misericordiam præstant. Quare non sunt religiosi, sed vani potius iactatores religionis. NON *fuit consilium Iacobi religionem integre definire, sed tantum eius aliquas proprietates ponere, pugnantes cum hypocritarum vanitate. Quare non sunt audiendi quidam, qui hic Iacobum flagellant, tanquam hominem ignarum veræ religionis. Aliud enim est rem definire, aliud eam notis quibusdam designare, id quod ignorare Iacobi flagellatores turpe est.* CAETERVM *hæc plena & perfecta religionis Christianæ definitio est: Christiana religio est viua fiducia in Iesum Christum & eius confessio, cui coniunctum est & purum colendi Deum studium, & sincera erga homines caritas, vna cum spe immortalitatis promissæ.* PARTES *proinde substantiales religionis Christianæ natura coniunctæ sunt fides, cultus Dei, caritas proximi, & spes promissæ salutis per Christum.*

Caput II.
Summa capitis secundi.

VT à contemtu pauperum & personarum acceptione conuersos dehortatur: Ita inanem fidei iactantiam, quæ suis germanis fructibus destituitur, damnat.

Ordo & partes Capitis secundi.

Duæ sunt partes huius capitis, quarum prior est ἀποτρεπτική. Dehortatur enim Christianos à personarum acceptione. Hæc pars absoluitur propositione & confirmatione. Posterior est διδακτική. Docet enim fidem inanem esse, quæ caret operibus. Absoluitur & hæc pars propositione & confirmatione.

EXE-

Exegesis secundi capitis cum obseruatione doctrinarum.

FRATRES mei, ne in personarum acceptionibus habeatis fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ.

Hæc prima propositio huius capitis est, cui implicita est ratio quædam, quare ita resoluenda erit: Fratres nolite personas acceptare. Hæc propositio pura est. Ratio propositionis hæc est, quia fides Domini nostri Iesu Christi & personarum acceptio ita repugnant, vt simul stare non possint. Quare? Quia Christi gloria requirit, vt omnes eos veneremur, in quibus Christus habitat. Ita non frustra gloriæ vocabulum additum est. Et est notus Hebraismus, quo genitiui appellatiuorum ponuntur sæpe loco epithetorum. Quid? an non Psalmus: Inter habitatores tabernaculi Domini, hoc est, inter hæredes vitæ æternæ, collocat eum qui reprobos contemnit, & honorat timentes Dominum? Est ne illa personarum acceptio? PERSONARVM *acceptio proprie est, cum caussa vera, ex qua de persona pronunciari oportet, neglecta, aliquid aliud extra caussam in personis spectamus, propter quod vel pro persona sententiam falsam pronunciamus, vel alioqui personam acceptamus & complectimur.* QVARE *hoc Apostoli præceptum nequaquam subuertit ordinationem diuinam, in quarto præcepto sancitam, de honore superiorum. Verum si quis pauperem pium contemneret, & diuitem reprobum ei præferret, is vera caussa omissa male iudicaret, sicuti Iacobus ostendit, cum ait:*

Si enim ingressus fuerit in cœtum vestrum, vir aureos annulos gestans, veste indutus splendida: ingressus fuerit & pauper in sordida veste, & respexeritis in eum, qui vestem fert splendi-

dam, ac ei dixeritis, tu sede hic honeste, & pauperi dixeritis, tu sta illic, vel sede hic sub scabello pedum meorum: nonne discrimen feciſtis apud vos, & facti estis iudices malarum cogitationum?

Hoc exemplo declarat, qualem προσωποληψίαν damnet, nimirum eam, quæ falsum pro vero in iudicandis hominibus discrimen sequatur. Qui enim id facit non solum proprio suæ conscientiæ iudicio damnatur, verum etiam peruersum est eius iudicium, qui diuitias accipit pro discriminis regula. NON *ergo simpliciter prohibet honorare diuites, sed per comparationem loquitur, & eum damnat, qui diuites improbos cum piorum pauperum contemtu honorat. Hic proinde ea προσωποληψία damnatur, quæ falsum pro vero discrimen sequitur, quæ modum non seruat, quæ à recto fine aberrat. Si quis ergo diuitem, quia diues est, pauperi anteponit, peruersum est eius iudicium. Deinde si ita præponas diuitẽ pauperi, vt pauperem ignominiose tractes, in modo peccatum est. Postremo si diuitem ineundæ gratiæ caussa præponas pauperi, à recto fine aberrasti. Quid enim indignius est, quam spreto pio, docto, egente, impium, indoctum, diuitem splendide excipere? Qui huiusmodi discrimen apud se facit pauperis & diuitis factus est iudex malarum cogitationum, hoc est, non recte affectus, peruerse iudicat contra pietatis & caritatis regulam.*

Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes huius mundi, diuites in fide & hæredes regni, quod promisit diligentibus se?

Exordiolo auditores excitat, vt argumentũ quod subiungit, attendant. Deus pauperes huius mundi, qui in fide sunt diuites, elegit, vt sint hæredes regni, quod promisit diligentibus ipsum. Ergo pauperes huius mundi, non sunt contemnendi. IN *hoc argumento obserua ordinem repa-*

ra-

rationis noſtri. PRIMO *loco ponitur electio, quæ alibi non quærenda eſt, quam in filio: ad Epheſ. 1.* SECVNDO *ponitur fides, qua generalis electio accommodatur auditoribus Euangelij. Elegit enim Deus hac conditione, ſi homines filio inſerantur fide: extra quem nulla eſt electio, ſed mera reprobatio.* TERTIO *ponitur hæreditas, qua ſignificatur adoptio, qua credentes ius filiorum accipiunt.* QVARTO *additur dilectio. Nam ea Germanus fructus fidei eſt, & filiorum Dei propria affectio. Non igitur mirum eſt, Deum promiſiſſe diligentibus ſe regnum. Nam illi per fidem ius filiorum obtinuerunt, adeoque regni cœleſtis hæredes inſcripti ſunt. Nam dilectionem non eſſe cauſſam regnandi, conſtat ex Paulo, qui ait: Vita æterna donum Dei, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

DE ELECTIONE.

HIC *locus monet vt nonnihil de electione dicam: Video enim non paucos, ab huius electionis vera cauſſa aberrare. Paulus dicit, 1. Corinth. 1. Videte vocationem veſtram fratres, quod non multi ſapientes ſecũdum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: verum quæ ſtulta ſunt in mundo, elegit Deus &c. Et hic Iacobus dicit pauperes huius mundi elegit Deus.* HINC *quidam haud recte colligunt: Sapientes, potentes nobiles, diuites reprobatos eſſe, & contra, rudes, impotentes, ignobiles & pauperes electos eſſe. Nam ſi ſapientia, potentia, nobilitas & diuitiæ, quæ omnia ſunt dona Dei, eſſent cauſſa reprobationis, & cõtra, ſtultitia, impotentia, ignobilitas & paupertas eſſent electionis cauſſa: ſequeretur & omnes diuites reprobatos eſſe & omnes pauperes electos. Sed vtrumq; falſum eſt. Nã & non pauci diuites & nobiles pij ſunt electi & ſaluati, & multi pauperes impij ſunt reprobati & damnati. Cur ergo Paulus dicit non multi ſapientes, non multi potentes, non*

multi nobiles? PAVLVS *non loquitur de consilio Dei, qui vult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire, 1. Timot. 2. Qui non vult vllos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere. 2. Pet. 3. Sed accusat hominum malitiam, qui donis Dei abutuntur in sui perniciem.* EVANGELIVM *quidem vocat omnes, sed alij aliud prætendunt, iuxta parabolam Euangelicam, quo minus veniant. Multi sapientia mundi, multi potentia, multi nobilitate, multi diuitijs, multi etiam alijs rebus, velut ineſcati & inebriati, odorem bonum Euangelij auersantur, Vnde fit vt non consilio Dei, qui neminem creauit ad certam damnationem, sed suo vitio non sint electi. Deus enim ita demum vult omnes homines saluari, si salutis autorem fide fuerint amplexi. Qui hunc contemnunt, iure salute excidunt. Hos enim Deus abijcere vult & damnare, non secus atque pater terrenus abijcit & exhæredat filium proteruum & contumacem, non hoc facturus si patri morem gessisset. Si igitur consilium creationis & reparationis per Christum consideremus: Deus vere vult omnes homines saluos fieri, sed per salutem, hoc est, per Christum Mediatorem. At si euentum, vult omnes damnare, qui sibi per Euangelium vocanti non obtemperarint.* HOC *confirmatur dicto Domini apud Matthæum. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Huius dicti sunt duæ partes. Prior commendat nobis bonitatem Dei, qui multos per Euangelium vocat quo saluentur. Neq; enim cogitandum est, quod Deus vocat quos saluare nolit. Posterior est querela ingratitudinis maximæ partis hominum, qui Euangelium contemnunt, ac nolunt digne viuere tam augusta vocatione. Quod Christus apud Matthæum conqueritur, vbi reprehenditur, qui non habuit vestem nuptialem: cui reprehensioni subiungitur hæc Christi querela: Pauci sunt electi. Hanc querelam lacrimis etiam indicat, Matth. 23. cum inquit: Quoties volui congregare filios tuos, sicut congregat gallina pullos suos*

sub

sub alis & noluisti. Ecce Christus vult, Ierusalem non vult. EST *ergo sensus dicti Domini, multi sunt vocati, scilicet ad consequendam salutem per Christum, modo Euangelio credere velint. Sed pauci sunt electi, hoc est, pauci habent vestem nuptialem, hoc est, pauci credunt ac vere pij sunt.* QVOD *hæc sit significatio vocis electionis, patet ex Psalmo, vbi electus & peruersus opponuntur. ita enim ait: Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Ergo electus dicitur vere pius & sincerus Dei cultor, retinens fidem & bonam conscientiam.* QVARE *non est quod quisquam electionis cogitatione perturbetur, ac si Deus certos quosdam homines destinasset saluti, & maximã partẽ hominum certæ damnationi: sed potius cogitet, hanc immotam esse voluntatem Dei, quod vt velit pœnitentes omnes sine discrimine saluare: ita contra, omnes impœnitentes damnare. Atque hi dicuntur non electi propter euentum: nam ipsi sibi viam salutis intercluserunt.* OBTEMPEREMVS *ergo Euangelio, viuamus in vera pœnitentia, non sinamus nos curis huius mundi abduci à Christo. Sed potius omnibus rebus mundi, anteponamus obedientiam erga Euangelium, quo salutem promissam consequamur per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo Deus ante fundamenta mundi elegit credentes.*

At vos contumelia affeciſtis pauperem.

Hac antithesi atrocitatem sceleris indicat. Deus pauperes credentes honorat, at vos contumelia afficitis pauperes. Scelus igitur vestrum graue & indignum hæredibus regni Dei est.

Nonne diuites per tyrannidem opprimunt vos? & trahunt vos ad iudicia? Nonne blaſphemant præclarum illud nomen, quod inuocatum eſt ſupra vos?

Hæc duo argumenta plana sunt. Stultum est suos carnifices honorare, & eos qui vera sanctitate pollent contemnere. Id facitis, quando tyrannos vestros diuites, cum contumelia pauperum honoratis. Diuites impij præclarum illud nomen Christi, quo vos censeri vultis, & à quo Christiani appellamini, blasphemant: Ergo indignum est, vt eos honoretis cum pauperum contemtu.

Si legem quidem regiam perficitis secundum scripturas: Diliges proximum tuum vt teipsum. Sin vero personam respicitis, peccatum cõmittitis, & redarguimini à lege veluti transgressores.

Anticipatio est. Anteuertit enim hypocritarum obiectionem, qua poterant se excusare, vt qui honorando diuites bene facerent, cum honor in dilectione includatur, quam lex requirit erga proximum. RESPONDET *per conditionem duplicem. Si perficitis (id est, ex fide & vera animi integritate præstare conamini, absque fuco & hypocrisi. Hic enim perfectionis vocabulum non ad gradus, sed obedientiæ substantiam, seu partes referendum est) legem regiam, (id est, legem quæ regia quædam via, hoc est, recta & plana est, quæ viatorem sine diuerticulis, ad locum destinatum ducit. Est autem illa regia via, diligere proximum, & hoc tantum in eo spectare, quod proximus sit, & non alia in proximo respicere) bene facitis, id est, iusta est vestra defensio. At si personam respicitis, peccatum committitis. Quod autem personam respiciatis manifestum est ex vestro facto. Diuites enim reprobos honoratis, & contumelia pios pauperes afficitis, quod sane non est regia via incedere ad dilectionem proximi.*

Quisquis autem totam legem seruauerit, offendit autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim

enim dixit non mœchaberis, dixit etiam non occides. Quod si non fueris mœchatus, occideris autem, factus es transgressor legis.

Fortius hypocritas pungit, qui sibi blandiebantur cum in vno capite legis, viderentur sibi bene perfuncti esse suo officio: quorum hypocrisin taxat hoc argumento. Qui vnum aliquod caput legis violat, legis transgressor est, & iudicio legis reus. Nam totam legem violauit. Hoc proposito exemplo quinti & sexti præcepti, declaratur. EX *hoc loco, qui vel peccata paria esse, vel reatum omnis transgressionis æqualem contendit, vim facit verbis Apostoli, qui hoc loco tantum agit cum hypocritis, qui perfectionem legis ex parte iudicarunt, contra quos Apostolus transgressionem ex parte opponit.* QVOD *autem peccata non sint paria, sicuti Stoici voluerunt: Primum ex caussis patet, quis enim non intelliget grauius esse ex malitia peccare, quam ex infirmitate & ignorantia? Deinde euentus idem comprobat, qui sciens & volens peccat, excutit Spiritum sanctum. Qui vero ex imbecillitate labitur, non item.* TERTIO, *inæqualitas pœnæ quam Deus iustus iudex infligit, inæqualitatem delictorum concludit. Seruus sciens voluntatem & non faciens, vapulabit plagis pluribus.* QVARTO, *propria cuiusque conscientia peccatorum gradus naturaliter intelligit, ad alia enim magis ad alia minus cruciatur.* QVINTO, *lex Dei, & omnes leges politicæ, gradus peccatorum, ad quos moderantur pœnas agnoscunt. Argumenta Stoicorum speciosa quidem sunt, sed nituntur falso fundamento, contra quæ opponantur rationes quas ascripsi.*

Ita loquamini & ita faciatis, sicut per legem libertatis iudicandi. Nam damnatio absq; misericordia, ei qui non præstiterit misericordiam &

gloriatur misericordia aduersus iudicium.

Infert generalem exhortationem ad pie sancteq; viuendum, sumto argumento ab extremi iudicij sententia, quæ Matth. 25. recitatur. Cum enim dicit Apostolus, sicut per legem libertatis iudicandi, respicit ad sententiam Domini, qui iudicaturus orbem dicet ijs, qui à dextris sunt: Venite benedicti patris mei, & hæreditate capite regnum vobis paratum à constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi cibum &c. Contra, ijs qui à sinistris sunt, dicet: Ite vos maledicti in ignem æternum: Esuriui & non dedistis mihi cibum. HVC *illud Iohan. 5. Veniet hora in qua omnes, qui in monumento sunt, audient vocem eius & prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.* ET *2. Cor. 5. Omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi, vt reportet vnusquisque, quæ per corpus facta fuerunt, prout fecerit, siue bonum siue malum.* QVOD *hæc dicta & similia intelligenda sint de qualitate saluandorum, & non de caussis salutis: totius scripturæ consensus, adeoq; sanguis Christi pretiosus, ostendit, sicuti paulo post distinctius declarabo.* SED *cur vocat Legem libertatis? vt eo Epitheto ostendat merito requiri libertatis fructus à Christianis. Vt enim qui peccatum facit, seruus est peccati: ita liberatus per Christum non amplius seruus erit, sed liber, quare seruitutis iugum nequaquam in se recipiet. Ætiologiam subiungit Apostolus, cum ait. Nam damnatio erit absque misericordia, ei qui non præstiterit misericordiam. At ei qui præstiterit misericordiam, tantum abest vt damnetur, quod glorietur etiam aduersus damnationem morti, peccato & Diabolo insultans.* HAEC *docent quam necessaria sit Christiano perpetua pœnitentia, perpetuum pietatis & iusticiæ studium, ne gratuitum beneficium salutis sua culpa amittamus.* CAETERVM *quia aduersarij gratuitæ salutis abutuntur hoc loco & similibus, & faciunt ex inditijs & qualitatibus*

sal-

ſaluandorum cauſſas ſalutis: breuiter reſponſum colligam, quo pius lector habeat, quod ſolide & vere adiſtam calumniam reſpondere poſſit. CVM *igitur ſcriptura diſerte dicat, Dominum redditurum vnicuique ſecundum opera ſua, ſeu, vt Paulus ad Cor. loquitur, prout quiſque fecerit ſiue bonum ſiue malum: omnium primum hoc tenendum eſt, quod iſta generalis ſententia ipſiſſima vox Dei, duobus hominum generibus accommodari debeat, iuxta fidei analogiam, hoc eſt, impijs quidem Legaliter, pijs vero Euangelice, hoc modo. Quando impijs reddit Dominus, ſecundum opera eorum, abſque dubio illis infernum reddit & damnationem. Ea enim ſunt operum impietatis merita. Verum cum de pijs ſeu conuerſis agitur, plura ſpectanda ſunt. Primum enim ex verbo Dei infallibili conſtat, quod vita æterna non ſit ſeruorum ſtipendium, ſed filiorum hæreditas & Dei gratuitum donum, Rom. 4. 5. 6. 8. Iohan. 1. 3. 5. Deinde analogia inter patrem terrenum & patrem cœleſtẽ conſideranda eſt. Nam vt pater terrenus ſuis liberis reddit ſecundum eorum opera, hoc eſt, obedientibus hæreditatem & contumacibus excluſionem ab hæreditate: Ita Deus pater ſuis filijs hæreditatem pollicetur, ſed eos, qui ex filijs contumaces & hoſtes fiunt, hæreditate excludit. Nunc autem manifeſtum eſt, quod filij terreni patris nec filij ſint, nec hæredes, ſuorum operum merito. Ad eundem modum filij Dei, nec filij facti ſunt, nec hæredes propter opera, ſed per adoptionis gratiam, quæ ſola fide accipitur, nihilominus vterque reddit ſuis filijs ſecundum opera eorum. Verum vt hoc clarius adhuc intelligatur, quomodo Deus redditurus ſit vnicuique ſecundum opera ſua, quatuor nobis perpendendæ ſunt circumſtantiæ. Quarum prima eſt, quod pijs rigor legis ſit ſublatus, iuxta illud ad Galat. 3. Chriſtus non redemit de maledictione legis. Secunda, quod perſona iam credens fide placeat, & ſit hæres vitæ æternæ, Iohan. 1. Tertia, quod à perſona credente Deus*

non ſolum requirat obedientiam, ſed etiam ei promitta
mercedem, idque non ex debito propter dignitatem operi
ſed ex gratia propter paternam promiſſionem. Quarta, o
pera ſic facta ex fide, ſunt teſtimonia fidei, vt propriè effe
ctus ſuæ cauſſæ certiſſima ſunt indicia. Atque ideo dicitur
Dominus redditurus eſt ſecundum opera, cum quia opera
ſunt vera indicia timoris Dei & fidei, tum vt tota creatu
ra teſtetur de iuſticia Dei in iudicando. Hæc reſponſio e
ſcripturæ collatione deſumta eſt, quam ſicuter tenere e
neceſſe, ne vel cum Papiſtis operum meritis tribuamus ſa
lutem, vel cum Antinomis & Libertinis benefaciendi ſtu
dium abiiciamus. ILLVSTRATVR *hæc ſolutio inſigni pa*
radigmate, Matth. 18. vbi Dominus ait: Regnum cœlo
rum eſſe ſimile homini regi, hoc eſt, ſpirituale Eccleſiæ co
ditionem eandem rationem habere, quæ eſt inter rege
terrenum & eius ſeruos in præſentis vitæ negotijs. Quem
admodum enim rex ſupplici ſeruo decies mille talentorum
debitori, condonauit totum debitum gratis ex ſua merali
beralitate: Ita Deus Pater confugientibus ad ſe fiduci
Chriſti condonat gratis omnia debita, hoc eſt, peccata. Hi
patet gratuitam eſſe remiſſionem peccatorum. Verum ſic
tirex ſeruum illum ingratum & durum erga conſerui
reuocauit ad pœnam, & quod antea ſupplicanti condo
nuit, iam à contumaci & duro in conſeruos repetit: Ita De
us pater poſtquam recepit gementes in gratiam, vult nos
imitari ſuum exemplum benignitate erga proximum. HO
ipſum docet Dominus, Luc. 7. propoſito paradigmate
duobus debitoribus, quorum alter debuit creditori quin
gentos denarios, alter vero quinquaginta, qui cum non ha
berent quod redderent, vtriſque condonauit. Hic Dom
nus interrogat Phariſæum, vter horum creditorem pl
diligat, cui cum Phariſæus reſpondiſſet, is cui plus cond
natum eſſet, ait Dominus, rectè iudicaſti: ſignificans Deu
requirere gratitudinem abijs, quos in gratiam gratis r

cep

cepit. HINC *duo colliguntur, videlicet, quod & remissio sit gratuita, & quod consecuti remissionem debeant Deo gratitudinem.*

> Quæ vtilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera vero non habeat: num potest fides illa eum seruare?

Quia fuerunt inter eos quibus scripsit Apostolus, hypocritæ, qui cum nulla vera pœnitentia tangerentur, gloriabantur tamen se fide seruari, quam veram & viuam non habuerunt, instituit istius erroneæ opinionis confutationem, ac docet fidem inanem esse, quæ suos germanos fructus non edat. EST *autem hæc propositio diligenter obseruanda, fides quæ non habet opera est inefficax & inanis, seu vt Iacobus loquitur, seruare non potest. Hæc sola propositio confirmatur vsque ad finem capitis. Quare turpiter hallucinantur, qui Iacobum committunt cum Paulo, cum ille tantum de inani hypocritarum iactantia: hic de viua fiducia disserat.* PROINDE *obseruemus hoc loco diligenter quamnam Fidem appellet Apostolus inanem, nempe eam quæ nullam erga Deum habeat obedientiam comitem, vt quæ nec Deum colat nec proximo benefaciat: ex quo manifeste sequitur Iacobum nequaquam loqui de fide viua & salutari, à qua spiritus Christi separari non potest. Nam vbi spiritus est Christi, ibi nouæ sunt noui hominis actiones, etsi non perfectæ, inchoatæ tamen: ex quibus fidei vis agnoscitur, & foras profertur.* QVID *ergo illa inanis fides? estne omnino inefficax? salutares fructus nullos edit, (destituitur enim vita) sed Gehennæ & mortis fructus edit amaros. Est enim vanitatis, superstitionis & hypocriseos mater fœcundissima. est gloriatio stulta, est veræ fidei larua, est seductio hominis, est pœnitentiæ pestis, est bonorum operum inimica est salutis interclusio, est dux mortis: breuiter partem suam cum hypocritis & diabolis habet.*

Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egentes quotidiano victu, dicat autem eis aliquis vestrum, abite in pace, calescite & saturamini: non tamen dederitis eis apta corpori, quæ vtilitas? Sic & fides, si opera non habeat, mortua est per se.

Simili aptissimo illustrat propositionem: Quemadmodum inanis oratio est, qua dicitur egenis, calescite & saturamini, vbi manus auxiliatrices non simul porriguntur: Ita fides inanis est & mortua, quæ in ore est sine fructu operis. OBSERVA *& hic Epitheton fidei (quam inanem vocat.) Nam cum dicitur mortua, confertur cadaueri, quare non rectius fides dici meretur, quam cadauer animal animal dicitur. Hæc Catachresis satis ostendit Iacobum differere de opinione vana, quæ fides dicebatur ab hypocritis. Ex horum ergo hypothesi loquitur Apostolus, per concessionem Rhetoricam.*

Sed dicet aliquis, tu fidem habes & ego opera habeo, ostende mihi fidem ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.

Alia ratio, quod fides quæ suis fructibus destituitur, sit inanis, ac si dicat: aliquis pius tuam vanitatem, ô hypocrita, retundere posset, ita tibi obijciendo. Tu hypocrita fidem habes, vt tu dicis, (est enim ironica concessio) ego opera habeo, tu si potes, ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, quod sane non potes, quia nullam habes: ego ostendam tibi fidem meam ex operibus meis. Proinde manifestum est tuam fidem, mortui instar cadaueris esse: meam autem viuam esse, quod ex fructibus & eius viuis motibus apparet. Quemadmodum enim spiritus intus in animali vigens, se prodit per motum & sensum & externas actiones: Ita vi-

ua fides se per opera bona ostendit. EST *ergo* ἀνταπόκλασις *in dictione fidei. Priori enim loco iactantiam fidei: Posteriori autem viuam fiduciam significat. Quædam exemplaria Græca, in priori membro sic habent: ostende mihi fidem tuam sine operibus. Sed retineo vsitatam & receptam lectionem.*

Tu credis quod Deus est vnus, recte facis, & dęmonia credunt & exhorrescunt.

Cum qualis sit hypocritarum fides, tum quam sit inanis, adeoque quod non seruet, docet. Eorum ergo fidem tantum esse noticiam historiæ, asserit, Credunt enim quod Deus sit. Hanc inanem esse, hac ratione conuincit: Fides Dæmoniorum non saluat. Nam Dæmonia non saluantur. Iactantia hypocritarum est fides Dæmoniorum: nihil enim in se habet, quod fides Dæmoniorum non habeat. Ergo iactantia hypocritarum, quam illi fidem falso esse dicunt, non saluat, proinde inanis est. CVM *autem Apostolus hoc loco, non aliam fidem agnoscat in hypocritis, quam in Diabolis, non mirum est, quod ei iustificationis virtutem adimat.* VERVM *fides in disputationibus Pauli qualis sit, docetur ad Roma. 4. proposito illustri exemplo, nimirum, quod sit non solum noticia promissæ misericordiæ, verumetiam fiducia, qua quis statuit promissionem ad se pertinere, cum qua coniuncta est, vt indiuiduus comes, gratitudo animi erga Deũ, inuocatio, patientia, mortificatio veteris hominis, excitatio noui spiritus & alij fructus iusticiæ fidei, qui fructus etsi non iustificant, tamen ea est iustificantis fidei natura, quod semper eos producat, alias minores, alias maiores, prout ipsa incrementa ceperit.*

Vis nosse, ô homo inanis, quod fides sine operibus mortua sit. Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, oblato suo filio Isaac super altare? Vides quod fides cooperata fue-

rit eius operibus, & ex operibus fides perfecta fuerit, atque impleta fuerit scriptura, quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei vocatus est. Videtis igitur quod ex operibus iustificetur homo, & non fide tantum.

Summa huius rationis hæc est: Qualis fuit fides Abrahæ, talis & aliorum credentium esse debet. (Nam is pater credentium ideo dicitur, quia credentes eius fidem imitari debeant) Sed Abrahæ fides habuit adiuncta opera (quod ex eo probatur, quod tanti fecerit obedientiam erga Deum, quod potius voluerit vnicum mactare filium, quam Deo non obedire) Ergo & aliorum fides opera adiuncta habere debet, quæ si non habuerit, merito inanis & mortua censenda est. HAEC *argumenti summa est: nunc verba Apostoli perpendantur, quæ à Sophistis contra gratuitam iustificationem torquentur.* PRIMVM *occurrit verbum iustificatus est quod idem est, ac si dixisset, iustus declaratus est, seu compertus est iustificatus fuisse. Atque hoc ita esse tribus demonstrationibus probo.*

PRIMA *sumitur à scopo præsentis disputationis. Non enim instituit Iacobus disputationem de caussis iustificationis, sed tantum ostendit ex quibus effectis iustificatio colligi & hominum oculis, quasi subijci possit.* CVM *igitur maximus sit error, ex effectis caussas facere respectu eiusdem, nullo modo sunt ferendi, qui scopi disputationis & propositionis probandæ obliti, in sublime feruntur, & conãtur Pauli doctrinam de gratuita iustificatione conuellere, cum longe alius fuerit scopus Pauli, quam Iacobi. Paulus enim caussam iustificationis quærit: Iacobus eiusdem effecta. Paulus à caussis ad effecta descendit: Iacobus contra, ab effectis ad caussas ascendit. Paulus quærit quomodo iustificemur: Iacobus quomodo iustificati esse declaremur. Paulus excludit opera, tanquam iustificationis caussas: Iacobus includit*

eadem

eadem, vt iustificationis effecta. Paulus negat opera præcedere iustificandos: Iacobus affirmat opera sequi iustificatos. Cum tantum sit discriminis inter consilium Pauli & Iacobi, quis non videt Sophistarum vanitatem, qui Apostolos sibi inuicem contrarios esse dicunt.

SECVNDA demõstratio sumitur ab ordine causarum & effectuum, Gene. 15. pronunciatur Abraham fide iustificatus esse. Credidit Abraham Deo, & imputatũ est ei ad iusticiam. Verum hoc contigit triginta ad minimum annis, antequam mandatum acciperet de offerendo filio suo Isaac, Genes. 22. Quomodo ergo fieri potest vt eo opere iustificatus esse diceretur, quod fecit 30. anno, postquam diuina voce iustificatus esse diceretur. Necesse est igitur iustificari apud Iacobum significare iustificatum declarari.

TERTIA demonstratio sumitur à verbis angeli, Genes. 22. Postquam mactare filium ad Dei mandatum proposuisset Abraham & à proposito voce angeli reuocatus esset, audit ab angelo. Nunc cognoui, quod tu timeas Deũ, quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me. Quid, quæso, hæc verba aliud volunt, quam ipsam spontaneam obedientiam Abrahæ fuisse timoris Dei testimonium, & iustificationis Abrahæ declarationem quandam. Atque ita breuiter dictum sit, quid significet iustificationis vocabulũ, in hac Iacobi disputatione. DEINDE cum dicit fidem fuisse cooperatam operibus, Fidei viuæ naturam exprimit, nimirum quod sit efficax & fœcunda bonorum operum. Hanc naturam cum non habeat hypocritarum fides, nequaquam vera & viua iudicanda est. Hoc igitur dictum Iacobi nihil aliud docet, quam quod bona opera proficiscantur ex fide. QVOD subiungit Iacobus: Ex operibus fides perfecta fuerit, non aliud est, quam quod ex operibus fides Abrahæ sit declarata, non fuisse ficata & hypocritica, sed vera & sincera. Nam si perfectum hic suis gradibus absolutum dicas, nullus vnquam mortalium perfectam habuit fidem. POR-

RO *cum dicit completam esse scripturam, quæ dicit: Credidit Abraham Deo & imputatum est ei ad iusticiam, id non ad causam, sed ad effectum referendum est. Nam ex facto declarauit Abraham, se vere antea fide fuisse iustificatum. Istud ergo complere, ad experientiam hominum & non ad iudicium Dei referri debet.*

Similiter autem & Rahab meretrix, an non ex operibus iustificata est, cum excepisset nuncios, & alia via emisisset.

Alio exemplo probat fidem veram & viuam, non esse sine operibus. Rahab se fide iustificatam declarauit factis vel operibus, quando nuncios populi Dei, à quibus edocta fuit, cum periculo vitæ suæ dimisit, ne venirent in manus eorum, qui eos quæsiuerunt.

Nam veluti corpus absque spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est.

Aptissima similitudine proposita ostendit fidem hypocritarum vanam esse, vt quæ sit instar cadaueris, in quo nullus spiritus viget, atque ideo nec vllus motus, aut sensus animalis in eo deprehenditur. Atque ita sex firmis rationibus obtinuit Iacobus, fidem veram fœcundam esse bonorum operum, & fidem hypocritarum, quæ operibus destituitur, esse inanem iactantiam potius quam fidem.

DECLARATIO DOCTRINÆ DE POENITENTIA.

CVM Christus Euangelium definit prædicationem pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine suo: duo nobis proponit, quorum vnum est beneficium, quod Euangelium offert, Alterum, modus quo beneficium hominibus applicatur. Beneficium quod offertur est remissio peccatorum. Modus est pœnitentia. Pœnitentes enim soli participes fiunt

fiunt remissionis peccatorum, cum qua coniuncta est iustificatio, salus & vita æterna. HINC *facile patet, quod nihil homini magis in hac vita necessarium sit, quam intelligere qua in re sita sit salutaris pœnitentia, sine qua nemini contingit remissio peccatorum. De hac ergo salutari pœnitentia dicam, atque ita verbo Dei & illustribus exemplis rem declarabo, vt nemo non agnoscat & veritatem, & perspicuitatem.*

FVNDAMENTVM *itaque prædicationis pœnitentiæ, absque omni dubio est misericordia Dei & gratia, iuxta hæc dicta: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum Dei. Est autem regnum Dei, regnum gratiæ in quo Christus rex & pontifex dominatur, Iere. 36. Reuertatur vnusquisque à via sua pessima, & propitius ero iniquitati & peccatis eorum. Item. Nolo mortem peccatoris, reuertimini & venite. Item Reuertimini filij auertentes & sanabo auersiones vestras. Et Christus dicit. Non veni in mundum vocatum iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam.* HAEC *testimonia satis conuincunt, quod misericordia per Christum sit fundamentum prædicationis pœnitentiæ. Est enim absque omni dubio hæc vox* μετανοεῖτε, *seu, vt Prophetæ loquuntur, Conuertimini, non legis damnantis, sed Dei miserentis & offerentis salutem, vitam & absolutionem à damnatoria legis sententia. Quare nullum dubium est quin prædicatio pœnitentiæ sit pars concionis Euangelicæ, præsertim cum constet legem prædicare peccatoribus pœnas æternas: & Christus resuscitatus à mortuis affirmat pœnitentiam & remissionem peccatorum in suo nomine prædicandam esse.* VERVM *quia duo sunt in homine quæ ipsum impediunt, quo minus sua mala videat, & ad vocem Euangelij agat pœnitentiam & resipiscat: ignorantia & stupor. Vtrique malo Dominus medetur. Ignorantiæ enim nostræ, per legem occurrit. Nam per legis prædicationem deducit nos in cognitionem peccati, cuius nos pœnitere iu-*

bet Euangelium, quo ſaluemur. Per legem, vt inquit Paulus, eſt agnitio peccati. Stuporem ſeu veternum excutit variis modis: proponit comminationes æternæ mortis, denunciat iram non reſipiſcentibus, pœnis corporalibus, morbis & alijs modis caſtigat impœnitentes, tragica exempla ſtatuit ob oculos, vt Cain, Iudæ, Saulis, Achitophel & aliorum, quæ exẽpla Chriſtus applicat ad omnes cum inquit: Niſi pœnitentiam egeritis, vos omnes ſimiliter peribitis. Iram ſuam nõ raro variis in cœlo, terra, mariq; ſignis teſtatur, nunc peſte, nunc bellis nos ad obediendum voci Euangelij excitat: proponit mortem filij, quæ teſtatur de ira Dei in peccatores niſi reſipiſcant, Act. 2. Chriſtus, qui omnes oneratos & laborantes ad ſe vocat, vt conuerſi per pœnitẽtiam ab onere ſuo leuentur, legiſperitum non agnoſcentem ſuum malum, ad legem mittit. PICTVRA huius rei pulcherrima habetur, Luc. 15. In filio prodigo. Hic primum fame preſſus ſentit ſuum malum. Deinde ſpes melioris fortunæ, ſi ad patrem rediret, animum reſipiſcendi iuueni dedit. Nam paternæ clementiæ fiducia, ad quærẽdam reconciliationem erigitur. Hoc paradigma docet clare, pœnitentiæ initium eſſe agnitionem diuinæ miſericordiæ, quæ nos ad bene ſperandum excitat, qui noſtra mala & pericula ſentimus. Vt enim hic iuuenis fiducia paternæ clementiæ fretus redit ad patrem, poſtquam fame edoctus, ſenſit ſua mala: Ita nos fiducia miſericordiæ in Chriſto redimus ad Deum, poſtquam legis prædicatione in cognitionem noſtri deuenimus, & ſenſu maledictionis & iræ Dei ſtuporem & veternum excuſſimus. QVAE autem ſit ſalutaris & vera pœnitentia, & quibus conſtet partibus ſcripturæ teſtimonijs & exemplis oſtendemus. Ieremias, inquit: Conuertimini ad me filij reuertentes & ſanabo auerſiones veſtras. Item, Reuertatur vnuſquiſque à via ſua peſſima & propitius ero iniquitati & peccatis veſtris. HOC dictum duo continet, præceptum & promiſſionem. Præceptum eſt, vt reuerta-

uertatur impius à vijs ſuis malis. Promiſſio eſt propitiationis & expiationis peccati. Hinc colligitur quod pœnitentia ſit conuerſio hominis ad Deum, in qua conuerſione diſceditur à malo, creditur promiſſioni propitiationis, & vitæ nouæ tranſigendæ, iuxta voluntatem Dei ſit meditatio. Manifeſte proinde tres pœnitentiæ partes numerari debent, deſertio peccati ſeu contritio, fides, & noua vita.

ADAM in peccatum lapſus tegit ſe foliis ex arbore deſumtis, & ſuum malum non ſentit, nec adhuc promiſſionem de ſemine nouit. Verum cum accuſatur voce Dei comminantis ſibi mortem, agnoſcit quidem peccatum, quod illi etiam vehementer diſplicuit. Vnde in Adamo extitit quidem μεταμέλεια. id eſt, diſplicentia facti, non autem μετάνοια, hoc eſt, vera reſipiſcentia. Verum cum audit promiſſionem de venturo ſemine mulieris, contrituro caput ſerpentis & abolituro peccatum: conuertitur ad Deum vera pœnitentia, dolet ob peccatum, fide promiſſionis ſe erigit, Deum inuocat, cauetq; ne rurſus contra conſcientiam Deum offendat.

DAVID lapſus in adulterium, veluti quodam veterno conſopitus, ſecurus viuit. Verum cum à Propheta arguitur, incipit ſuũ ſcelus deflere, & exiſtunt in eo horrendi pauores, quales ipſe in Pſal. deſcribit. Non eſt pax oſſibus meis à conſpectu peccatorum meorum: metuit enim æternas pœnas. Verum audita hac Prophetæ voce ex mandato Dei: Non morieris, Dominus abſtulit peccatum tuum: conuertitur rurſus ad Deum & reſipiſcit, odit peccatum, fide confugit ad miſericordiam, dicens: Miſerere mei deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, promittit obedientiam in poſterum. Os, inquit, meum annunciabit laudẽ tuam. Itẽ: Docebo iniquos vias tuas, & peccatores ad te conuertentur. IN hoc etiam exẽplo clare videmus & quid ſit conuerſio & quodnam eius ſit fundamentum, & quæ partes. huiuſmodi ſunt Manaſſis, Peccatricis, Latronis, Petri,

Pauli exempla: quæ exempla cum ad regulam accommodamus, clarissime veræ pœnitentiæ picturas nobis proponunt. VERVM *quia doctrina pœnitentiæ est præcipua in Ecclesia, & valde vtile est de ea recte erudiri homines, volumus breuiter eius partes vt in nostris Ecclesijs ex verbo Dei & illustribus exemplis docentur, definitionibus illustrare. Sunt autem partes vt supra dictum est, contritio, fides & noua obedientia.*

CONTRITIO *non est displicentia facti qualis in Iuda fuit, sed est veræ resipiscentiæ initium, videlicet, pauor conscientiæ ob peccatum, verum peccati odium, & fuga peccati non sine spe veniæ vt in prodigo filio apparet. Nam veram resipiscentiam necesse est præcedere noticiam misericordiæ. Huc illud Ambrosij. Pœnitentiam nemo potest agere, nisi qui sperat indulgentiam. Et illud Augustini. Non solum cum agitur pœnitentia, verumetiam vt agatur Dei misericordia necessaria est.*

FIDES *est noticia, assensus, & expetitio promissæ misericordiæ, & in Christum mediatorem firma fiducia.* HANC *definitionem etsi superiora exempla & quartum cap. ad Rom. confirmant, tamen plures rationes de proprietate fidei subijciamus. Christus pronunciat credentes saluos, ergo necesse est fidem significare fiduciam promissionis, cum nemo sola noticia saluetur. Deinde Paulus hanc fidem nunc hypostasin, hoc est, firmam fiduciam, nunc πεποίθεσιν, hoc est, fiduciam, qua quis sibi certo persuadet quod Deus & velit & possit præstare quod promisit.* HAEC *est ergo illa fides, qua sola absq; operibus legis, Apostolus Paulus contendit hominem iustificari coram deo. Nam fides sola, qualem descripsimus, Christum apprehendit atque eum cum suis omnibus beneficijs possidet. De hac ergo iustificatione, quæ fit fide in Christum claram & illustrem doctrinam proponam, & breuiter errores refellam, quibus hæc doctrina olim & nostro seculo obscurata est.*

IVSTI-

IVSTIFICATIO est hominis credentis in Christum absolutio à peccato, imputatio iusticiæ Christi, & acceptio iustificati ad vitam æternam, gratis propter Christum. In hac definitione quinque veluti elementa sunt spectanda. PRIMVM, *fides qua recipitur oblata gratia, vnde Paulus: Iustificamur fide. Est enim fides veluti manus quædam, qua oblatum Christum, cum sua obedientia recipimus, vt nostra sit iusticia.* SECVNDVM, *emundatio seu absolutio à peccato, per expiationem factam per Iesum Christum: iuxta illud Iohannis: Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni iniquitate. Huc & illud Dauidis: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Item, Beatus cui Dominus non imputauit peccatum. Quid autem sit absolutio, ex peccati definitione colligendum. Nam vt peccatum est defectus à lege & voluntate Dei, cum obligatione ad mortem æternam & damnationem: Ita absolutio est liberatio hominis ab obligatione mortis & damnationis. Quod autē ista absolutio contingat credenti in Christum, multa testantur testimonia. Qui credit in filium, habet vitam æternam.* TERTIVM, *imputatio iusticiæ Christi. Huius enim obedientia, mors, passio, resurrectio, materia & fundamentum est nostræ iustificationis. 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iusticia Dei in ipso. Hanc iusticiam Dei, quam dicit nos fieri in ipso, definit Apostolus Roman. 5. cum ait: Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: Sic etiam per obedientiam vnius iusti constituentur multi.* EST *igitur Christiana iusticia obedientia Christi imputata credenti. Credenti enim in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. Ex his sequitur & hoc, iusticiæ qualitatem esse in Christo, sed nobis imputari quod illi est proprium. Nam ad eum modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Vt enim is personam nostram quodammodo suscepit, quo reus nostro nomine fie-*

ret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs sed alienis delictis, cum purus foret ipse & mundus ab omni culpa, pœnamq; subiret nobis non sibi debitam. Ita nos nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfacimus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iusticia, quam fide sola induimus vt nostra fieret. QVARTVM, acceptatio personæ ad vitam æternam. Nam hunc gradum ponit Paulus post iustificationem, Roman. 8. Quos iustificauit hos & glorificauit. huc dictum Domini. Qui credit in me, non peribit, sed habebit vitam æternam. QVINTVM differentia gratis propter Christum, gratis quidem vt omnia humana merita excludantur: Propter Christum vero vt solum λύτρον vnigeniti filij Dei meritum adeo ingentis thesauri agnoscatur.

ETSI autem hæc nostra Ecclesiarum doctrina solidissimo verbo Dei nititur: tamen alij atq; alij errores contra illam passim sparguntur. Sunt enim qui hanc hominis iustificationem collocant in operibus ab hominibus factis: alij eã constare ex fide & bonis operibus simul contendunt, nonnulli essentialem quandam iusticiam stabilire conantur. Horum errores etsi confutant quæ diximus, tamẽ sigillatim de illis nonnihil dicemus. QVI operibus hominem iustificari contendunt facilius refutari possunt, cum apertissima oracula Dei iusti errori reclament. Dauid aperte clamat: Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, & Paulus Rom. 3. propter hoc ex operibus legis, nõ iustificabitur omnis caro. Et ad Gal. Quotquot ex operibus legis sunt, sunt sub maledictione. Item, Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Est igitur illorum dogma minifeste falsum, qui hominem operibus iustificari, id est, iustos fieri, contendũt. VERVM ad huius iustificationis declarationem, agnoscimus cum Iacobo opera bona requiri, vt arbor bona ex suis fructibus cognoscatur, nec est vlla controuersia inter Paulum

lum & Iacobum. Nam cum Paulus dicit, hominem non iustificari operibus: significat hominem non iustum fieri & ἀνέγκλητον coram Deo per opera. Verum cum Iacobus dicit homines ex operibus iustificari, significat homines iustos declarari per opera. AT eorum, qui fide & operibus simul constare dicunt iusticiam, qua coram Deo iustificatur impius, speciosa magis est oratio. Dicunt enim fidem iusticiæ initium esse, & opera complementum. Quorũ errorem confutat sanctus Paulus his rationibus, Ro. 10. Testificor enim illis quod zelum Dei habent, sed non secundũ scientiam, ignorantes enim Dei iusticiam, & propriam iusticiam quærentes stabilire, iusticiæ dei non subiecti fuerunt. Finis enim legis Christus, in iusticiam omni credenti. Hic Paulus reiectionis Iudæorũ caussam facit, quod voluerunt suam iusticiam cum Dei iusticia coniungere, quæ est ex fide, ac ex vtraq; coniũcta vnam iusticiæ formã conflare. DEINDE Ro. 11. ita ratiocinatur. Si gratia, non amplius ex operibus, alioqui gratia non amplius est gratia. Si autẽ ex operibus nõ amplius gratia, alioqui opus non amplius est opus. Paulus primum hic duas ponit propositiones immediate contrarias. Si ex operibus est electio, & salus, non est ex gratia. Si ex gratia non est ex operibus, cum debitum & donum ita repugnent, vt neutrum de altero, nec ambo de tertio recte dici possint. Aut igitur fide sola iustificamur & saluamur, aut operibus, sed operibus non iustificari quenquã probant superius adducta testimonia. DEINDE si iusticia christiana constaret fide & operibus simul, inepta esset argumentatio Pauli, Ro. 4. Operanti merces non imputatur secundũ gratiam, sed secundum debitum, at credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam. HIC Paulus duplicem iusticiam ponit, quarum vna ab altera est diuersa. Nam habent contrarias caussas. Fidei enim iusticia, qua iustificatur credens, imputatur & gratis donatur, sed operum iusticia non est gratuita. Præterea, si vna

pars fidei, altera pars operibus tribuenda esset in iustificatione hominis: duo sequerentur absurda. Vnum quod promissio fieret incerta, quæ debet certa esse. Alterum quod Christi satisfactio non sufficeret nisi stabiliretur nostris operibus. Quare Augustini dictum complectimur, qui dicit. Gratia est nullo modo, nisi sit gratuita omni modo. Verum erroris Papistici occasio fuit imaginatio Philosophica, quæ non nouit iusticiam, nisi quæ in nobis sit qualitas quædam. Non intelligit hominem imputatione alienæ iusticiæ iustificari posse. IAM ad essentialem iusticiam viniamus, de qua primum sciendum est, quod nullo pacto simus iusti coram Deo, iusticia Dei essentiali, nisi ratione efficientis caussæ principalis. Nam formalis iusticia, qua nos coram Deo sumus iusti, non est aliud quam obedientia Christi, sicuti clare docet Paulus Roman. 5. per obedientiam vnius, iusti constituentur multi. EST autem Obedientia Christi duplex, crucis & legis. Obedientia crucis (qua humiliauit semetipsum & factus est obediens vsque ad mortem crucis, Philip. 3.) expiat Dominus peccatum nostrum. Obedientiam legis nobis imputat credentibus, vt ea iusti appareamus in conspectu Dei. Hanc Christi iusticiam seu obedientiam, dicit Paulus imputari credentibus: ergo non est in illis vel inhærens substantia, vel qualitas, qua formaliter homo fit iustus. Quare firmiter tenenda est hæc assertio, quod iusticia Christiana est obedientia filij Dei imputata credenti. VERVM interea & hoc tenendum est, quod scriptura meminit triplicis iusticiæ hominis. Quarum vna est fidei, qua consistimus coram Deo & hæc est perfecta, vt Christi obedientia est perfecta, nec minuitur nec augetur decremento vel incremento fidei. Nam hanc & publicanus plenam habuit & Petrus, tametsi Petri fides fuit multo illustrior. ALIA est incoatio obedientiæ, quæ & bonæ conscientiæ iusticia dicitur. Hæc non opponitur iræ Dei, quia non est perfecta legis obedientia, est tamen necessaria

qui

quia est fidei fructus proprius. ALIA est quæ expectatur adhuc, de qua ad Gal. 5. nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus, & 1. Iohan. 3. Carissimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: & omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se sicuti ipse est sanctus. Hæc proinde iustitia erit conformitas nostri cum Deo, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, absoluta dilectio. Et quanquam fatendum est corda credentium esse templa Spiritus sancti, & Christus dicit: Iohan. 14. Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud ipsum faciemus: tamen non sequitur hanc habitationem Dei in nobis esse iustitiam, qua consistimus coram Deo, sed est præsentia diuina in nobis, per quam renouamur & consolationem sentimus, ac æternam vitam incoamus. PRÆTEREA si hic homines iustificarentur iustitia essentiali, non esset discrimen inter iustitiam, qua in hac vita sumus iusti & eam qua conformes erimus Deo in omni æternitate. Sed Paulus manifeste discernit hanc ab illa, Nam fidei iustitiam dicit nos nunc in hac vita habere, sed expectare aliam iustitiam quam Iohan. definit conformitatem, qua Deo erimus conformes, quæ conformitas inde emanabit quod videbimus eum sicut est. NOVA obedientia necessario cum fide coniuncta est, nam regeneratio quæ à fide iustificante abesse non potest, necessario suos producit fructus, qui in noua obedientia conspiciuntur. Postquam enim homo per regenerationis gratiam factus est noua arbor, debet nouos, id est, bonos fructus edere, quos Paulus Philip. vocat fructus iustitiæ fidei. Iacobus ijsdem sua peculiari phrasi homines iustificari, hoc est, iustos agnosci seu declarari pronunciat. HÆC noua obedientia alias sanctificatio dicitur, quæ constat mortificatione & viuificatione. Ita enim Paulus ait. Christus est nobis natus à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Sapien-

tia nostra sit in prædicatione Euangelij, iustitia per expia-
tionem peccati & imputationem iustitiæ, sanctificatio dum
Spiritum sanctum donat, qui naturam nostram quodam-
modo conuertit, facitque vt mortificato paulatim veter
homine, spiritu viuamus, hoc est, vt posthac pietati erga
Deum, caritati erga proximum, sanctimoniæ vitæ ac dili-
gentiæ in nostra vocatione studeamus, breuiter vt imperi
spiritus nos totos committamus. IN quocunq; homine ha
regenerationis vis seu sanctificatio non sentitur, ibi nec fi-
de esse necesse est. Fides enim vera & salutaris spiritu fer-
uet, & suos germanos fructus producere satagit, ac nihi
magis in votis habet, quam spiritu Deum colere, & abun
dare omni cognitione & sensu. CVM hæc reuera iustifican
tis fidei & regenerationis proprietas est, quis potest ferre
orum vocem, qui totis viribus, voce & scriptis impugna
necessitatem bonorum operum, quæ sane nos dicimus nece
saria, non quidem vt merita & caussas salutis, nam imm
tum est illud Pauli dictum, Ephe. 2. Gratia estis saluati p
fidem (& hoc non ex vobis, Dei donum) non ex operibu
ne quis glorietur, sed vt necessario comitantia fidem iusti
cam, & vt effecta regenerantis spiritus. PORRO vt mag
intelligatur bonorum operum ratio, sex quæstiones de bo
nis operibus ordine explicabo. Sunt autem hæ quæstion
PRIMA, quæ opera docenda sint & facienda. SECVNDA
Quomodo fieri possint. TERTIA, Quomodo placean
QVARTA, Quæ caussæ bonorum operum. QVINTA, Q
promissiones sint additæ bonis operibus. SEXTA, Quonia
omnes homines habent peccatum, merito quæritur, qu
rum obedientia placeat & quorum non. CVM quæritu
quæ opera docenda & facienda sint, duo perpendere opo
tet, qui nos simus, & quis ille cui per opera præstanda est
bedientia. CVM nos intuemur considerata nostra corru
tione, admonemur ne nos fingamus opera quibus Deum c
lere statuamus. Per nos enim nequaquam intelligim
qu

quid vel placeat, vel displiceat Deo, & Dominus pronunciat se frustra coli mandatis hominum, Certo itaque statuamus opera quantumuis speciosa, excogitata ab hominibus, nequaquam posse boni rationem habere.

AT si Deum intuemur, monemur reuerentiæ erga illum, ex quo fit vt hoc solum illi placere cogitemus, quod ipse suo verbo præscribit. Nam is solus est legislator noster. Vtrunque complectitur Ezechiel, cap. 20. In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec Idolis eorum polluamini, Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite & facite ea. ET *Ezechiel. 33. Speculatorem dedi te domui Israël, audiens ergo ex ore meo sermonem annunciabis eis ex me. Hinc ergo manifeste sequitur, nec alia opera docenda, nec facienda esse, quam quæ nobis verbo Dei commendantur.*

POSTQVAM *mens pij hominis nouit, quænam opera sint facienda, mox quærit quomodo fieri possint. Ad hanc quæstionem ex duobus scripturæ dictis, petenda est solutio: Apostolus dicit ad Heb. sine fide impossibile est placere Deo. Et Christus dicit: Sine me nihil potestis facere.* QVARE *hæc ordine requiruntur, Primũ cognitio Christi. Secundo fiducia Christi. Tertio viuificatio, qua nos Christus per Euangelium viuificat & effundit in nos Spiritum sanctum. Huc illud Esaiæ 40. facit. Qui sperant in domino mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquila, current & non laborabunt, & si laborabunt non deficient. Nulla enim dilectio, nulla obedientia esse potest, nisi prius apprehensa sit misericordia & reconciliatio propter mediatorẽ. In hac consolatione diuinitas habitat in corde. Quia æternus pater per filium consolantem voce Euangelij, vere est efficax, & datur à patre & filio Spiritus sanctus, accẽdens lætitiam & inuocationem iuxta dicta: Effundã Spiritũ gratiæ & precum. & in Iohan. Veniemus ad eum & man-*

sionem apud eum faciemus. 2. Cor. 3. Intuentes gloriam domini, transformamur ad eandem imaginem, hoc est, intuentes λόγον, qui est imago æterni patris & in consolatione ostendit præsentiam & bonitatem Dei, efficimur similes eius imaginis, Spiritu sancto accẽdente corda. POSTQVAM *mens edocta est, quomodo fieri possint bona opera, quæritur præterea quomodo placeant. Frustra enim sunt nisi placeant. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed nõ vtriusque opus placet Deo. Quare hic commode quæritur, quomodo placeant bona opera. Ad quam quæstionem in genere respondemus quod placeant in conuersis. Scipionis opera non placuerunt quia non fuit conuersus. At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid.* VERVM *hic tria ordine sunt spectanda. Primum statuendum est de persona, quod sit fide reconciliata & iusta propter Christum gratis. Deinde fatendum est quod persona fide iustificata, nondum legi satisfacere possit. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata.* HÆC *immundicies deplorãda est, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum veris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes quibus inuoluimur, imputet. Tertio etsi has nostras sordes agnoscimus, nihilominus statuendũ est, quod & Deus postulet incoatam obedientiam, & quod placeat hæc incoata obedientia propter Christum. Sic enim Petrus clare docet: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propitiator est & nunc pro nobis interpellat. Non ergo placet Deo obedientia nostra, propter suam dignitatem aut perfectionem. Est enim per se indigna vt prodeat in conspectum Dei, nec satisfacit legi, vt dictum est, sed placet propter personam reconciliatam, quæ propter Christum vt iusta habetur: Ita etiam placet, etsi circumferat in carne peccatum & magnam infirmitatem.* CVM *constet hominem nequaquam iustificari operibus, commode etiam quæri potest. Quænam sint bonorum operum*

rum cauſſæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent. Et numerantur tres cauſſæ grauiſſimæ, Neceſſitas, Dignitas, Præmium.

NECESSITAS *quintuplex ſtatui poteſt, Mandati, Cultus, Debiti, Fidei retinendæ, Vitationis pœnarum, & conuerſionis ſeu regenerationis.* NECESSITAS *Mandati eſt, quod Deus obedientiam erga ſuam legem ſerio & ſeuere mandet. In præceptis, inquit, meis ambulate, & Paulus: Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.* NECESSITAS *debiti officij indicatur, Rom. 8. Debitores ſumus nō carni ſed ſpiritui, non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine. 1. Cor. 6.* NECESSITAS *fidei retinendæ commendatur nobis à Paulo: Si quis, inquit, ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit & eſt infideli deterior, Et rurſus: Milita militiam honeſtam, habens fidem & bonam conſcientiam, quarum neutra retinetur dum peccatis indulgetur.* NECESSITAS *vitationis pœnarum, confirmatur Dauidis teſtimonio: propter iniquitatem, inquit, corripis filios hominum.* NECESSITAS *conuerſionis hoc dicto aſtruitur: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Cum igitur fit conuerſio ſimul viuificatur homo fide, per ſpiritum ſanctum. Præterea coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ vitæ, noua lux, ſapientia, iuſticia & renouatio imaginis Dei in nobis.*

SECVNDA *cauſſa eſt Dignitas, quæ in hoc ſita eſt, quod homo conuerſus iam ſit filius Dei, iuxta illud: Dedit poteſtatem vt filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius. Quanta dignitas eſt, quod credentes ſint templum Spiritus ſancti viuentis? quod Chriſtus in ipſis habitet per fidem? quod Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ad illos venire, & in eis manſionem facere velint? quod Chriſti ſint membra? Econtra, perpende quantum ſcelus ſit, filios Dei imaginem hoſtis referre: quantum periculum ſit templum*

Dei Satanæ fœtore conſpurcare: quam immane ſit Deum è ſuo hoſpitio exturbare. Quare filios Dei decet imitari patrem cœleſtem, qui dicit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Hinc Paulus dicit nos vocatos ad ſanctificationem, non ad immundiciem.

TERTIA *cauſſa eſt Præmium, hoc eſt, compenſatio patientiæ & obedientiæ credentium. Hoc quidem præmium non datur propter operis in ſe dignitatem, ſed propter promiſſionem ex gratia.* CVM *bona opera à pijs facta, ſint & debita ſeruorum officia & imperfecta atque contaminata, quæri poteſt cur Deus promiſſiones bonis operibus adiecerit. Et numerari poſſunt quinque cauſſæ.* PRIMA, *vt ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus & bona corporalia res eſſe ab ipſo creatas & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari iuxta dictum: Ipſe eſt vita tua & longitudo dierum tuorum, in diebus famis ſaturabuntur, diuites eſurierunt, timenti autem Dominum non deerit vllum bonum.* SECVNDA, *vt ſint teſtimonia, quod Deus velit etiam in hac vita ſeruare Eccleſiam. Quare Paulus 1. Timoth. 4. inquit. Pietas habet promiſſiones præſentis vitæ & futuræ. Quia enim vult Deus immenſa ſua bonitate colligere Eccleſiam propter filium mediatorem, ſeruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, vt alat Eccleſiam etiam in hac vita & cum propter Eccleſiam cæteros paſcat, nos præcipue gratos eſſe decet.* TERTIA. *Quia vult Deus & neceſſitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe, gratiarum actione: ideo promiſſiones edidit, & quidem vult hæc ipſa bona, ſi petita & expectata, & in hac petitione & expectatione fidem, ſpem, patientiam creſcere.* QVARTA, *Vt ſint commonefactiones de promiſſione gratiæ, quia fidem, quæ agnoſcit filium & accipit reconciliationem, oportet ſemper præluceat in petitione corporalium rerum, & quidem propter filium cæteræ promiſſiones editæ & ratæ ſunt. Hæc omnia compre-*

hen-

henduntur in dicto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. QVINTA, Quia Deus vtrumq; vult sciri, & subiectam esse Ecclesiam cruci, & tamen inter ipsa pericula mirabiliter seruari in hac vita, vt vniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia, vt dicitur Num. 14. Vt sciant Ægyptij quod tu Domine sis in hoc populo. Iosuæ. 3. Scietis quod Dominus Deus in medio vestri sit. 1. Re. 17. Vt sciat omnis terra, quod sit Deus in Israël. Esaiæ 37. Ecce nunc dominus Deus, salua nos de manu Zenacherib, vt cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus. CVM omnes homines habeant peccatum, recte quæritur quorum obedientia placeat, quorũ non. AD hanc quæstionem ita respondemus. Peccata sunt duplicia: quædam fiunt à scientibus & volentibus contra conscientiam, qualia in credentibus non sunt. Nam si credẽs labitur contra conscientiam, excutit Spiritum sanctum, abijcit fidem & reus fit iræ Dei, & nisi agat pœnitentiam ruit in æternam pœnã. Præterea deficientes à fundamento, hoc est, aliquẽ articulum fidei abijcientes, siue eum intelligant, siue non intelligãt decepti præstigijs Diaboli: desinunt esse sancti & excutiunt Spiritum sanctũ & fiunt rei æternæ iræ, vt Cherinthus, Ebion, Arius, Fotinus & similes hæretici. QVAEDAM peccata fiunt non contra conscientiam, vt caligo, dubitatio multæ omissiones & vitiosi affectus, quibus malis sancti repugnant & credunt ea deleri propter mediatorem. Etsi autem hæc immundicies est in sanctis, tamen placent propter filium, fide accipientes remissionem peccatorum, iuxta illud: Beati quorum tecta sunt peccata. Et Paulus: Si actiones carnis Spiritu mortificetis, viuetis. HAEC copiosius de salutari pœnitentia & eius partibus dicere volui, vt clare à quouis veræ pœnitentiæ seu conuersionis ad Deum ratio intelligatur, vt ordo partium pœnitentiæ consideretur, vt quod cuique proprium est illi tribuatur, vt non con-

fundamus partium proprietates, vt intelligamus gratuitam esse iustificationem & salutem, vt non spoliemus fidem suis proprietatibus. Breuiter, vt fide gratis propter Christum iustificati, Deo suam tribuamus gloriam & cultum, & exerceamus nos in omni genere bonorum operum, donec in hac vita nobis peregrinandum erit, quam sequetur plena redemtio per Christum vnicum saluatorem nostrum, cui honor in secula seculorum, Amen.

Caput III.
Summa capitis tertij.

QVemadmodum suadet ne quis temere magisterij ius sibi vendicet, sed potius linguam suam refrænet: Ita sapientiam per conuersationem modestam probari postulat, potius quam per contentionem & zelum, vnde plurima mala proueniunt.

Ordo & partes Capitis tertij.

Duæ sunt partes huius capitis. Prior de non temere affectando magisterio in alios, sed potius refrænandam linguam esse.

Altera de vsu sapientiæ & donorum sine zelo & contentione. Vtraque pars suis comprobatur rationibus.

Exegesis tertij capitis cum obseruatione doctrinarum.

NOLITE plures magistri fieri fratres mei.

Sensus propositionis huius per se consideratæ est ambiguus, verum si ad rationes, quibus confirmatur propositio, quemadmodum necesse est fieri, restringitur, facilis est sen-

sus.

ſus. Cum ergo rationes omnes, quæ ſubijciuntur, petulantis linguæ incommoda continent, neceſſe eſt hic Magiſtros accipere pro ijs qui ſibi ius cenſorium in alios ſumunt, ſeuereq; & rigide aliorum facta ad examen reuocant, ac interim propria vitia non cernunt. NON damnat igitur hic correptionem fraternam, quæ ex fide & caritate proficiſcitur, quæ habet mandatum Chriſti & eſt fundamentum diſciplinæ Eccleſiaſticæ, ſed leuitatem, ambitionem & ſuperbiam eorum damnat, qui non tam ædificationem ſpectant, quam calumniandi & obtrectandi ſtudium ſectantur. Chriſtus Matth. 23. Vos nolite vocari Rabbi. vnus enim eſt Magiſter veſter Chriſtus. Vos autem omnes fratres eſtis. Et patrem nolite vocare vobis in terra, vnus enim eſt pater veſter qui in cœlis eſt. &c. SI quis contendit ex his, non licere, vt aliquis pius, magiſtri titulum aut doctoris ſibi vſurpet: ei obijcio appellationis paternæ prohibitionem. Nam non minus hic prohibemur vocari patres, quam magiſtri. Quare cum patres vocari non ſimpliciter prohibetur, ſed ſecundum quid: ita nec ſimpliciter prohibemur vocari magiſtri, aut doctores. Senſus ergo hic ſpectandus eſt. Chriſtus non moratur quo titulo vocaris, modo ſub illius magiſterio maneas, ac alas fraternam concordiã ſine ambitione & aliorum contemtu. PAVLVS ſe vocat magiſtrum & doctorem gentium, non tamen violauit hoc Chriſti mandatum, ſed potius obtemperauit illi. Nam eo pertinebat ipſius magiſterium, vt omnes ſubijceret imperio Chriſti. Qui ergo vel ex Iacobi verbis, vel ex Domini interdicto damnant promotiones ſcholaſticas, vim faciunt ſcripturæ, ac vtilem Reipub. literariæ adminiſtrationem labefactant. Abſit ambitio, omnes ſubijciamus nos magiſterio Chriſti, ac œconomiam ſcholaſticam reuerenter retineamus.

Scientes quod maius iudicium ſumturi ſimus.

PRIMA *ratio à pœna sumitur: Qui faciles sunt ad alios damnandos, qui tamen ipsi similibus vitijs laborant aut grauioribus, iram Dei in se prouocant. Nam cum caritas operit peccatorum multitudinem, & ipsi libidine laborant peccata aliorum retegendi, satis declarant se caritate vacuos esse.*

In multis enim labimur omnes.

SECVNDA *ratio à communi imbecillitate sumta. Debet enim communis infirmitas & facilitas in lapsum, monere nos, ne rigidiores simus in alios.* SVNT *autem lapsuum caussæ hæ præcipuæ. 1. Inhabitans peccatum. 2. Insidiæ Diaboli multiplices. 3. Exempla maximæ partis mundi, eaq; pessima. 4. Negligentia in gubernatoribus morum & disciplinæ, vt in parentibus, ministris Euangelij & politicis rectoribus.*

Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est vir, vt qui possit fræno etiam moderari totum corpus.

TERTIA *ratio ab vtilitate frænatæ linguæ. Qui linguam suam moderari potest, perfectus est vir, id est, integer est, aliisque multis virtutibus præditus. Ergo qui linguæ suæ petulanter indulget, nequaquam integer est, multis enim alijs vitijs est pollutus. Proinde non temere incensendi aliorum mores captandum est.*

Ecce equis fræna in ora inijcimus, vt obediant nobis, & totum illorum corpus circumagimus. Ecce etiam naues cum tantæ sint, & à sæuis ventis pulsentur, circumaguntur à minimo gubernaculo, quocunque affectus dirigentis voluerit: Ita & lingua pusillum est membrum & magna iactat.

QVARTA *ratio similiter sumitur à continentis linguæ*

quæ vtilitate & commodo. Quemadmodum enim frænum in os equi iniectum, totum corpus equi circumagit, & vt gubernaculum nauis, nauem totam dirigit: Ita lingua continens magna iactat, id est, res magnas efficit, hominemque totum quasi in perfectionis viam deducit: cum contra, petulans lingua laxato fræno & soluto gubernaculo persimilis est.

Ecce exiguus ignis quantam syluam incendit, & lingua ignis est & mundus iniquitatis. Sic, inquam, lingua constituta est in membris nostris, inquinans totum corpus & inflammans rotam natiuitatis & inflammatur à gehenna.

Quinta ratio ab incommodis linguæ effrænis & petulantis. Quemadmodum, inquit, ignis exiguus totam syluam incendio absumit: Ita exigua lingua multorum vitiorum veluti incendium est, quæ tametsi est praua, mundus tamen est iniquitatis, hoc est, congeries & cumulus omnium scelerum. Vt itaque in exiguo igni, vis est inflammandi magnam syluam: ita in lingua parua, vis est inquinandi totum hominis corpus & inflammandi rotam natiuitatis, vbi ipsa prius inflammata fuerit à gehenna. Sed quid est rota natiuitatis & quid linguam inflammari à gehenna? Vt rota natiuitatis est ipse orbis conditus: ita inflammari à gehenna, est ab ipso Satana afflari linguam, quo fit idoneum flabellum omnibus malis in mundo excitandis. Huc illud Menandri: ἡ γλῶσσα πολλῶν ἐστὶν αἰτία κακῶν. *Quam verum hoc sit, lingua Machomet & aliorum hæreticorum testatur.*

Omnis enim natura ferarum & volucrum, serpẽtum & marinorum, à natura humana domatur & domita est: linguam autem nullus homi-

num domare poteſt, vt quæ malum incoherſibile eſt.

SEXTA *ratio à comparatis ſumta. Domari poſſunt feræ, volucres & beluæ marinæ: Lingua autem effrænis & conſuetudine obtrectandi aſſueta, nullo modo domari poteſt: Maximum igitur malum eſt. Proinde ſummopere cauendum, ne frena linguæ nimium laxentur.*

Plena veneno mortifero, per illam benedicimus Deum & patrem & per ipſam execramur homines ad ſimilitudinem Dei factos. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

SEPTIMA *ratio ſumta à venenatæ linguæ prodigioſa inconſtantia. Hæc enim ſimulat ſe Deum benedicere, ſed mox eundem execratur in ſua imagine, quo ſcelere quidnam poteſt eſſe maius.*

Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.

OCTAVVM *argumentum ab inconuenienti ſumtum. non decet Chriſtianos iſta petulantia, quare in primis fugienda eſt.*

An fons ex eodem foramine manat dulce & amarum? nunquid poteſt fratres mei, ficus oleas proferre, aut vitis ficus? Sic nullus fons ſalſam & dulcem gignere aquam.

NONA *ratio ab impoſſibili. Quemadmodum impoſſibile eſt fontem ex eodem foramine, poſſe eijcere dulcem & amaram aquam. Neque enim id magis fieri poteſt, quam ſi ficus oleas & vitis ficus proferre poſſit: Ita impoſſibile eſt, quod ea lingua, quæ maledicendi & obtrectandi morbo laborat, poſſit aliquid boni promere non vitiatum lingua & cordis veneno. Quare cum ita ſit, lingua benedicendi tantum ſtudio occupabitur, modo quis pius & inter filios Dei*

Dei censeri velit. Proinde nemo temere censendi ius sibi vsurpet.

Quis sapiens & intelligens inter vos? ostendat ex honesta conuersatione opera sua in mansuetudine sapientiæ.

Hactenus supercilium superborum censorum depressit, & firmis rationibus petulantiam linguæ refrænauit: Iam quia istud malum proueniebat ex sapientiæ opinione, veram sapientiæ moderationem commendat, eiusq; vsum in vita & conuersatione tradit. Estq; hæc propositio: Vera sapientia & scientia pollens, ostendat eam operibus honestæ & mansuetæ conuersationis, tanquam eius germanis & perpetuis fructibus.

Quod si zelum amarum habeatis & contentionem in cordibus vestris, nolire gloriari & mendaces esse aduersus veritatem.

PRIMA *ratio propositionis à repugnantibus seu contrarijs effectis. Qui zelo amaro & contentionis libidine laborat, frustra gloriatur se sapientem esse. Nam isti affectus praui cum natura sapientiæ veræ, quæ honestatis & mansuetudinis amans est, pugnant. Esse mendacem aduersus veritatem hoc loco, est falso sibi sapientiæ nomen vsurpare.*

Non est hæc sapientia superne descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca.

SECVNDA *ratio à contrarijs caussis. Sapientia cum qua amaritudo animi & contentionis libido sunt coniuncta, est terrena, animalis, Dæmoniaca: Ergo non est vera sapientia. Nam vera sapientia est cœlestis, spiritualis & diuina. Iacobus hoc loco non damnat Physicam sapientiam, quæ est bonum Dei donum per se, cuius nullam facit hic mentionem, sed prauos hominum affectus & inanem*

iactantiam diuinæ sapientiæ.

Vbi enim zelus est & contentio, ibi seditio & omne opus prauum.

TERTIA *ratio ab incommodo zeli & contentionis, quæ inanem sapientiæ opinionem sectantur. Experientia satis conuincit, quod vbi homines zelo amaro & contentionis libidine laborant, illis ad seditionem & omnia praua ianuam esse apertam, id quod plus satis afflicta Germania hodie experitur.*

Quæ autem superne est sapientia, primum quidem pura est, deinde pacifica, moderata, tractabilis, plena misericordiæ & fructuum bonorum absque dijudicatione & sine hypocrisi.

QVARTA *ratio ab adiacentibus, seu adiunctis veræ & cœlestis sapientiæ. Hæc adiuncta antithesi declarabimus. Terrena sapientia est affectibus corrupta: cœlestis pura & casta affectibus non vitiata. Terrena sapientia contentionis libidine laborat: cœlestis est pacifica, id est, studiosa pacis conciliandæ inter homines. Terrena sapientia est rigida & dura, cœlestis est moderata, cedit rigori. Terrena sapientia nemini vult cedere: cœlestis tractabilis est, & facile imperanti recta obtemperat. Terrena sapientia immisericors est: cœlestis est plena misericordia & bonis fructibus. Terrena sapientia personas accipit omissa caussa: cœlestis est ἀδιάκριτος, id est, ἀπροσωπολήπτης, vt quæ minime personas respicit, sed caussas: Illa enim hypocrisin habet adiunctam: hæc caret omni hypocrisi.*

Fructus autem iusticiæ in pace seminatur facientibus pacem.

QVINTA *ratio à fructu, qui ad eos venit, qui sapientia, atque adeo alijs donis Dei pacifice ad ædificationem vtuntur,*

tuntur, & regulam catholicam de vsu, non solum sapientiæ, verumetiam aliorum donorum tradit. Nam vt sapientia: ita & alijs donis, velut iustitiæ fructibus vult nos vti pacifice in ædificationem. Quod si fecerimus, iustitiæ nostræ fructus aliquando læti metemus.

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

VT concupiscentijs, vnde lites nascuntur, & humanis desiderijs exclusis Deo adhæreant, potius q3 in luctu, quam inani mundi gaudio viuant, hortatur: Ita vt abiecta mutua obtrectatione, nihil se temere facturos præsumant, grauiter monet Apostolus.

Ordo & partes Capitis quarti.

Etsi vnus scopus huius capitis est, ne quid auare, fraudulenter & temere agant fideles, suis indulgentes concupiscentijs: tamen eius partes quatuor constituo, vt prima sit obiurgatoria dehortatio à studio priuatarum rerum per concupiscentias, vnde multa mala oriuntur, cui confirmatio adiungitur. Secunda, consilium seu remedium aduersus incendium concupiscentiarum proponitur. Tertia, dissuasio est ab obtrectandi & damnandi alios libidine. Quarta, temerariæ præsumtionis in consilijs & rebus agendis correctio est.

Exegesis capitis quarti cum obseruatione doctrinarum.

VNDE bella & lites inter vos? nonne hinc ex voluptatibus vestris, quæ mili-

tant in membris veſtris.

Fontem omnis contentionis & mali inter homines monſtrat eſſe cupiditates animi quibus homines feruntur ad ea appetenda, quæ ſibi grata & ſuauia eſſe iudicant. Cum voluptates dicit militare in membris, reſpicit ad regnum peccati originis, quod tum dicitur Paulo Apoſtolo regnare, cum ei per ſuas concupiſcentias, quæ veluti milites eius quidam ſunt, obtemperamus. Has dicit militare in membris, quia membra corporis inſtrumenta ſunt, quibus opus ſuum peccatum inhabitans peragit, & quibus homines ad perpetranda ſcelera vtuntur. RES *autem in ſumma ſic ſe habet. Concupiſcentiæ fons eſt peccatum originis. Concupiſcentia paſſiua & inuoluntaria irritatur à peccato originis, idq; miniſterio vel ſenſus vel complexionis, vel memoriæ. Voluntas in conſenſum commouetur, vnde naſcitur concupiſcentia actiua & voluntaria. Huic imperanti, iam membra corporis ad opus perpetrandum ſe accommodant & obſequium præſtant, quod cum fit, peccatum quidem originis regnare Concupiſcentiæ vero militare, aïcuntur, tyranno peccato morem gerentes, & militia ſua per membra corporis perfungentes.* NE *autem hoc fiat, prohibet Paulus cum inquit. Ne igitur regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt ei obediatis per concupiſcentias ſuas.*

> Concupiſcitis & non habetis, inuidetis & æmulamini & non poteſtis obtinere, pugnatis & belligeramini, non tamen obtinetis, propterea quod non petitis, & non accipitis, propterea quod male petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis.

Deſcribit graphice prauos motus & ſtudia eorum, qui rei augendæ auare dant operam, vt ſuis voluptatibus proſpiciatur. Concupiſcunt enim res alienas, inuident habentibus, æmulantur, id eſt, ſtudioſe affectant & pleno impetu

ferun-

feruntur, contentiones sectantur, vt per fas & nefas quæ cupiunt, obtineant. Interdum etiam Deum precibus sollicitant, sed frustra, quia male petunt, quæ sibi in perniciem cederent, si acciperent. Videmus hic quam apte auarorum sollicitudinẽ pro rebus agendis describit. Pro φονεύετε, *omnino legendum est* φθονεῖτε, *ex cognatione vocum irrepsit error.*

Adulteri & adulteræ, an nescitis quod amicitia huius mundi inimicitia est Dei. Quicunque ergo voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur.

PRIMA *propositionis ratio, qua confutat peruersam eorum opinionem, qui simul pij esse & sectari mundi voluptates voluerunt, id autem fieri posse, impossibile esse ostendit. Nam alia placent mundo, alia Deo, & Deus & mundus contraria omnino imperant. Cum igitur vnusquisque aut amicus mundi erit & inimicus Dei: aut amicus Dei & inimicus mundi, par est, vt qui Christianus esse cupit, renunciet mundi amicitiæ, id est, concupiscentijs mundi prauis, & Deo adhæreat, eiq; obediat.* LOCVS *hic congruit cum illo Christi: Nemo potest duobus dominis seruire. Hinc manifestum est, multos gloriari hodie de Christiano nomine, qui reipsa sunt hostes Dei prophani, & abominabiles coram Deo. Ad Titum 1. Deum profitentur se scire, sed factis negant, quia sunt abominabiles & contumaces, & ad omne opus bonum reprobi.* POSTREMO *adulteros & adulteras hic vocat desertores Dei, vt qui Deo relicto, cui tanquam marito prius adhærebant, alijs amatoribus adhæreant.*

An putatis quod inaniter scriptura dicat? Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.

Probat inter mundum & Deum amicitiam non posse

conſtare, idq; à ſcripturæ teſtimonio: quod teſtimonium et his verbis non habetur in Bibliis, quoad ſenſum tamen attinet, ſæpiſſime occurrit. Congruit enim cum illo Geneſ. Vidit Deus quod figmentum cogitationum cordis hominis eſſet malum omni tempore. Et cum illo Geneſ. 8. Figmentum cor hominis malum à pueritia ſua. His teſtimonijs ſignificatur quod homines non regenerati, toto impetu ferantur in malum, quod ſane cum Deo optimo aduerſetur, qui bona & vult & cogitat: non poteſt aliud fieri, quam ſi quædam mundi & Dei inimicitia.

Sed maiorem offert gratiam, propterea dicit Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Secunda ratio ſumitur à præmio, Deus promiſit humilibus, id eſt, pauperibus ſpiritu, & mundi vanas concupiſcentias contemnentibus, gratiam, quæ potior eſt omnibus mundi delitijs & diuitijs. Hanc ergo Chriſtiani quærant potius, quam illam mundi gratiam & mundi voluptates quas ſectantur ſuperbi. Verum vt illis gratiam largitur: ita his reſiſtit, vt acerrimus hoſtis.

Subijcite vos Deo, reſiſtite Diabolo, & fugiet a vobis.

Iam tradit remedia contra malum concupiſcentiæ. Subijcere ſe Deo, eſt Dei verbum vitæ regulam ſibi proponere, ac ſe iuxta verbum ſubijcere in omni obedientia. Reſiſtere diabolo eſt concupiſcentijs reluctari, quæ ſunt inſtrumentum Satanæ, per quod homines in exitium trahit. Huc addit promiſſionem: Et fugiet à vobis, hoc eſt, vobis nihil nocebit, non euertet vos ſuis technis & dolis.

Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis emun-

emundate manus ô peccatores & purificate corda, duplices animo.

Mandat & promittit. Mandat vt Deo appropinquemus, scilicet, fide & vera obedientia. Vt enim à Deo recedere dicitur, qui mundi indulget concupiscentijs, per quas Diabolo appropinquat: Ita qui ab his recedit Deo appropinquare dicitur. Promittit cum ait: Et appropinquabit vobis. Hæc promissio nititur perpetuo affectu Dei erga genus humanum, quo non vult mortem peccatoris. Peccatores vocat hic manifestam impietatem exercentes, & Duplices animo, qui verbis se Deum colere dixerunt, & interea suas concupiscentias sectati sunt.

Affligimini & lugete & flete, risus vester in luctum conuertatur & gaudium in mœrorem.

Hoc opponit voluptatibus eorum, qui suis concupiscentijs indulgent & in ijs rident & lætantur. Decet enim pios, vt potius lugeant & affligantur, atque ita pudefiant propter commissa scelera, vt demittant præ pudore vultum in terram, id enim significat græca vox κατήφεια, *qua hic vsus est Apostolus.*

Submittite vos in conspectu Domini & eriget vos.

Quia pij in mundo iacent contemti & spreti, animat eos Apostolus & iubet, vt maneant in ea subiectione, qua Deo subiecti sunt in vero timore: & consolatur eos dum dicit fore, vt Deus aliquando ipsos erigat & abstergat lacrymas à facie eorum. Erigendi enim vocabulo, significatur consolatio aduersus præsentis vitæ luctum & liberatio ab omnibus huius vitæ ærumnis.

Ne alij aduersus alios loquamini fratres. Qui

loquitur contra fratrem & qui damnat fratrem suum, loquitur contra legem & damnat legem. Quod si damnas legem, non es factor legis, sed iudex.

Rursus linguæ petulantiam in accusandis & damnandis alijs reprimit, addita ratione firmissima à facti grauitate. Nemo debet loqui contra legem & eam damnare. qui loquitur contra fratrem, eumq; damnat, contra legem loquitur & eam damnat. Proinde nemo debet loqui contra fratrem suum, eumq; damnare. Minorem probat, quia qui legem damnat, non est obseruator legis sed iudex. EST autem *legem damnare, eius autoritatem reijcere, & sibi in illud vendicare, quod est legis, & ita rerum ordinem peruertere. Legis enim est normam vitæ præscribere & de factis iudicare. Hominis vero est se autoritati legis subijcere eamq; obseruare. Qui autem contra facit, hoc est, qui submit sibi censoriam potestatem in alios, quod legis est proprium, sibi sacrilige arrogat.* IACOBVS *hoc loco loquitur contra eos tantum, qui ex peruerso iudicio contra fratres loquuntur, vt eorum bonam famam obscurent, & sibi sanctitatis opinionem concilient: non reprehendit eos, qui officio iudicant, modo legis autoritatem & regulam in iudicando sequantur. Qui enim hoc facit, non tam iudicat ipse, quam Dei iudicium pronunciare dicendus est, id quod videmus hic Iacobum aliquoties fecisse.*

Vnus est legislator & iudex qui potest seruare & perdere, tu quis es, qui iudicas alium?

Quod Dei proprium est, nemo sine sacrilegio sibi vsurpare potest. Dei proprium est legislatorem & iudicem esse quod ex eo patet, quod solus potestatem seruandi & perdendi habeat. Ergo nemo sibi hoc ius vsurpare potest, sine sacrilegio. Loquitur & hic Iacobus, vt supra monui, de te-

mera-

merario iudicio ex libidine obtrectandi orto.

Age nunc quid dicitis: hodie & cras eamus in illam vrbem, & transigamus annum vnum, & mercemur & lucremur (qui ignoratis quid cras futurum sit: quæ est enim vita vestra? vapor enim est, qui ad exiguum apparet & deinde euanescit) pro eo quod dicere deberitis: Si Dominus voluerit & vixerimus, faciemus hoc vel illud.

Hæc correctio est temerariæ præsumtionis in consilijs de rebus agendis, & præscribit duas conditiones, quas in omnibus deliberationibus requirit. Prima est, vt voluntati Dei locum faciamus, nihilq; tẽtemus sine ipsius imploratione. Huius conditionis causa est quod voluntas Dei pijs agendi regula esse debet. Altera conditio est, vt semper de vitæ nostræ fragilitate cogitemus, quæ cum instar vaporis est, ad exiguum tempus durantis: stultus est qui futura & incerta sibi promittit. ADMONEMVR *proinde hoc loco, vt ita in omnibus actionibus nos geramus, quo possimus esse parati, cum nobis hinc migrandum erit.*

Nunc autem gloriamini de arrogantia vestra. Omnis huiusmodi gloriatio mala est.

Vnde ista in rebus agendis præsumtio nascitur, indicat: nempe ex arroganti gloriatione, quæ cum sit mala semper & fugienda: merito eius quoque proles fugienda est.

Igitur qui nouerit & non facit, peccatum est ei.

Hæc conclusio directa esset: Nemo igitur ex vana gloriatione debet temere aliquid agendum sibi proponere, quasi euentus in suis manibus positus esset. Verum in huius conclusionis locum, substituit exaggerationem eius peccati, quod reprehendit. Grauius peccat qui volens & sciens

peccat, quam qui ex ignorantia delinquit. Quare excusari non potest, qui nouit quid faciendum sit & quomodo, non tamen facit.

Caput V.

Summa capitis quinti.

OBiurgatis diuitibus, & pauperibus ad patientiam incitatis, vt temerarium iuramentum vetat & consilia laborantibus communicat: Ita mutuam erratorum veniam, mutuas preces & diligentiam in reuocandis fratribus ab errore requirit.

Ordo & partes Capitis quinti.

Huius capitis quinque sunt partes. Prima, est obiurgatio diuitum. Secunda, exhortatio pauperum ad patientiam. Tertia, temerarij iuramenti prohibitio. Quarta, in varijs casibus quid sit agendum, instructio. Quinta, mutuorum officiorum commendatio.

Exegesis quinti capitis cum obseruatione doctrinarum.

AGITE nunc diuites, flete vlulantes super miserijs vestris, quæ superuenient.

Non omnes diuites compellat, sed eos tantum, qui inhumani erant erga pauperes & suis diuitijs aut auare abusi sunt, aut male in delitias & voluptates insumserunt. Cum iubet illos flere, vult eos in memoriam reuocare miserias, quas olim suæ crudelitatis & auaritiæ caussa luent. In his ergo verbis hæc propositio continetur: Ne diuites arbutantur suis diuitijs in proprium exitium.

Diui-

Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta veſtra tineis exeſa ſunt, aurum & argentum veſtrum ærugine vitiatum eſt, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & comedat carnes veſtras ſicut ignis, theſaurum conieciſtis vltimis diebus.

Hæc Apoſtoli verba tria continent. Primum, ex ſigno inexplebilem diuitum auaritiam Apoſtolus oſtendit, qui potius ſuos theſauros in arca perire volunt, quam inde aliquid conferre ad ſupplendam miſerorum inopiam. Secundo, crudelitatem eorum aduerſus pauperes indicat, quos ſuis facultatibus fouere & iuuare deberent. Tertio, pœnam illis minatur, vt qui ſibi theſaurum iniquitatis auaritiæ & crudelitatis colligant, in diem iræ qui olim igni infernali ita exedentur, id eſt, perpetuis flammis crucientur, quemadmodum nunc eorum theſaurus ærugine exeditur.

Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, à vobis intercepta clamat, & clamores eorum qui meſſuerant, in aures Domini Zebaoth introierunt.

Iniuſticiam diuitum negantium operarijs debitam mercedem accuſat & minatur pœnam. Nam clamoris nomine ſignificat iniuriam iſtam velut perſonare in auribus Domini & vindictam expetere.

In delitijs vixiſtis ſuper terram & laſciuiſtis, enutriſtis corda veſtra, vt in die mactationis.

Delitias, laſciuiam & indulgentiam, qua ſibi delicate indulſerunt diuites, reprehendit. Diem mactationis, diem dicatum largioribus & delicatioribus conuiuijs vocat.

Condemnaſtis & occidiſtis iuſtum, qui non reſtitit vobis.

Hoc cum ad crudelitatem in egenos referri poteſt, quos diuites dicuntur condemnaſſe & occidiſſe, cum eorum inopiam ſua non ſubleuauerunt copia, vnde illud Auguſtini dictum: Si non pauiſti, occidiſti: Tum ad rigidam exactionem, qua in iudicijs à ſuis debitoribus exegerunt debita & non ſoluentes ſeruitute oppreſſerunt.

DE DIVITIIS ET CONTRACTIBVS.

CVM Iacobus hoc loco duriuſcule videatur aduerſus diuites huius ſeculi agere, viſum eſt mihi operæpretium nonnulla de diuitijs & de contractibus, quæ facultatibus augendis ſeruiunt, huc adijcere, idque in eum finem vt pij admoneantur, quatenus ipſis vti huiuſmodi vitæ adminiculis liceat.

CVM itaque pij quidam ex benedictione Domini diuitias adipiſcuntur, & humana ſocietas contractibus carere non poſſit, ſatis liquet quod nec diuitias habere, nec contrahere per ſe ſit peccatum. Nequaquam enim putandum eſt Euangelium, vel legitima humanæ ſocietatis vincula rumpere, vel ſubſidia neceſſaria tollere. Verum quia in acquiſitione diuitiarum, ſimiliter & in poſſeſſione & vſu ſæpe peccatur, & multa in contractibus incidunt vitia, neceſſe eſt vt pius animus recte informetur, quo ſciat quatenus ſine offenſione Dei & diuitias acquirere acquiſitisque vti, & quatenus contractus vſitatos exercere bona conſcientia poſſit.

OMNIVM igitur primum conſtantiſſime teneatur hæc Chriſti regula: Quærite primum regnum Dei & iuſticiam Dei & cætera adijcientur vobis. Math. 7. Hæc regula duo continet, videlicet mandatum Chriſti & promiſſionem cum obedientia erga mandatum coniunctam. MANDATVM *eſt: Quærite primum regnum Dei & iuſticiam*

Dei

Dei. Huic mandato qui non obtemperauerit, vt Christi gratiæ non est particeps: Ita hæret in regno peccati, & seruit Satanæ, cui stipendium mors æterna reseruatur. Principem igitur locum obedientia erga hoc mandatum Christi obtineat, hoc est, cura nostræ salutis sit prima & præcipua. PROMISSIO *est. Et cætera adijcientur vobis. Hæc promissio & fidem requirit, videlicet, vt certo statuamus Christum esse veracem, ac nostri curam habiturum, modo mandato obtemperauerimus: & tacite postulat, vt quilibet ex fide, quæ sua vocatio requirit, gnauiter in timore Dei faciat, Ethnica & prophana sollicitudine excluſa. Nequaquam enim existimandum est quod Christi promissio commendet nobis ignauiam.* QVI *igitur fide Christi præditus est, sciat partem pietatis esse, sine qua fides salua esse non potest, officium ad quod quisque vocatus est, haud segniter facere. Huc illud Apostoli: Qui suorum curam non habet, fidem abiecit & est infideli deterior. Promissio proinde Christi sanctam cuiusq; in sua legitima vocatione diligentiam, ac serium requirit laborem.* VERVM *ne quis hic statim veluti in limine impingat, dubitet q; an sua vocatio sit legitima nec ne: Breuiter, attingam quid ad legitimam vocationem, seu functionem requiratur.* DVO *in vniuersum spectanda sunt, videlicet, genus officij & executio.* DE *genere tenenda est hæc regula. Omne officium faciens ad conseruandos & ornandos status à Deo ordinatos, vt sunt, politicus, œconomicus & Ecclesiasticus, primo & quarto præcepto mandatur, vt munus ministrorum verbi, functio magistratuum, ministeria eorum qui magistratui suas operas locant, cura patrumfamilias, artificia eorum, quorum opera in his statibus ordinatis à Deo vtilis & necessaria est, negotiationes mercatorum, qui merces vtiles important, breuiter, omnia officia quæ vel Ecclesiæ Dei vel œconomico aut politico ordini seruiunt, legitima sunt in se, & sunt legitima etiam in personis, cum ad ea legitime assu-*

muntur. ETSI autem cuilibet liberum est, eligere quoduis vitæ genus, ad quod se aptum senserit: tamen discernendum est inter publicum & priuatum officium. AD publicum requiritur autoritas ordinaria. Nemo enim publicum munus vel in Ecclesia, vel politia sibi assumat, nisi ad id autoritate ordinaria fuerit designatus: qui contra facit peccat, & in cruce nullam firmam consolationem habere potest. Quare hic pius in primis cauebit ne irrumpat in publicum aliquod munus, sine vocatione legitima. PRIVATVM quilibet potest sibi deligere, etsi hic parentum autoritas contemni non debet. Potest mercaturæ animum adijcere, cui hoc vitæ genus placet: potest agriculturam sectari, qui hoc sibi commodum senserit: potest artem aliquam & artificium deligere, qui hoc sibi vtile fore statuerit. Ociosa vita non est hominis pij sed Epicurei potius, quare de ea nihil dicam. IN executione officij seu muneris plura spectanda sunt. Primum fides & caritas sint actionum regulæ. Fides cauet ne Deũ offendat, refert q3 omnia ad gloriã Dei. Caritas monet ne cui iniuria inferatur & vt proximi commodis seruiatur. Fides Deum σωτῆρα implorat. Caritas proximum in Deo complectitur. Fides continet operantem in timore Dei. Caritas eundem continet in amore proximi. HIC si laboranti in legitima vocatione diuitiæ accedunt ex benedictione Domini, singularis ars adhibenda est, ne nobis diuitiæ nostræ propria culpa spinæ & laquei fiant. Qui enim diuites sunt, habent instrumenta ad virtutes & vitia, prout animi eorũ sunt, qui eas possident, affecti. Ideo Plato recte meo iudicio dixit: Diuitias cæcas esse sine prudentia, at acutum eas dẽ videre, quando veram sequuntur prudentiam. Verus est enim versiculus ille Græcus.

πλοῦτος τάχιστος τῶν κακῶν ὑπερέτης. Item

πλοῦτος ὕβριν τίκτει.

ATQVE ea de caussa Dominus dicit: Difficile esse diuitem intrare in regnum Dei. Plerique enim diuitys v-

tun-

tuntur male, quibus bene vti possent, si piam prudentiam adhiberent in consilium. Primum ergo omnium sciat pius, quomodo affectus esse debeat in diuitijs suis. Hoc pulcre sciri potest cum ex Dauidis, tum ex Pauli verbis. Dauid inquit: Si affluunt diuitiæ, noli cor apponere. Paulus ait: præcipe diuitibus in seculo ne efferantur, neue sperent in diuitiarum incertitudine, sed in Deo viuo. HÆC duo dicta, cum de animo diuitis, tum de vsu concionantur. Animus non debet esse affixus diuitijs, aut cupiditati habendi, non debet pius metiri suam fœlicitatem fallaci diuitiarum mensura, sed ijs debet vti recte, ne sibi ipse laqueos struat. NAZANZENVS pulcre animum pij erga diuitias describit, inquiens:

ξάνις φρενῶν μοι μᾶλλον ἢ βύθος τύχης.
Cum contra auarus & impius dicat:
θέλω τύχης σάλαγμον ἢ φρενῶν πίθον.

PIVS præfert guttam prudentiæ fundo fortunæ: impius contra fortunæ guttam dolio prudentiæ anteponit. Apud impios & auaros contemtores Dei, locum habet versiculus Græcus.

τὰν ἀρετὰν ϗ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι.

ILLI enim sapientiam & virtutem postponunt numis. Quicunque ergo pius esse velit, abijciat fiduciam diuitiarum, ne sibi in laqueos vertantur, ne sibi intercludant aditum regni cœlorum. Sit spes firma in solo Deo siue augeantur siue minuantur, aut etiam omnino auferantur fortunæ, retineamus verum thesaurum, qui est Christus Iesus. Qui enim hunc habet, vere diues est, etiamsi cum Lazaro mendicet panem. PORRO cum ita affectus fuerit animus tuus erga diuitias, hæc cura animũ subibit, vt recte dispenses diuitias tibi collatas à Deo, vt q; sis fidelis œconomus earum. Quare huc pauca adjciã, de legitima earũ vsu. ISCHOMACHVS apud Xenophontem interrogatus, de legitimo diuitiarũ vsu, hisce respõdet verbis: μέλει μοι ϗ θεοὺς μεγαλείως

τιμᾶν, καὶ φίλους ἢν τινος δέωνται ἐπωφελεῖν, καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκόσμητον εἶναι. *Hic homo ignarus veræ religionis, triplicem vsum diuitiarum facit. Primam partem tribuit cultui diuino. Secundam amicis indigentibus. Tertiam conseruationi & ornamento Reipub. in qua viuit.* ETSI *autem hæc prophani Philosophi sententia de vsu diuitiarum, laudanda est & digna est quæ pijs sit commendanda: tamen distinctius paulo & clarius ostendam pium & verum facultatum & diuitiarum vsum, qui in quatuor positus est.*

PRIMVS *& principalis diuitiarum vsus esse debet, vt seruiant conseruandæ religioni ac propagandæ gloriæ Dei. Hic vsus confirmatur ex fine hominis. Homo primum conditus est & deinde regenitus per Spiritum sanctum, vt deum glorificet. Ergo quicquid donorum habemus, ad istum conditionis nostræ & reparationis finem referendum est.* HIC *misere ineſcati multi peccant. Sunt enim qui nihil prorsus conferunt ad conseruandum ministerium: sunt qui rapiunt scelerate, quæ cultui diuino destinata sunt, à maioribus nostris: Sunt qui diuitijs suis augent potentiam tyrannorum, ad opprimendam Ecclesiam & abolendam religionem, quibus præstaret si nũquam nati fuissent. Nam illorum portio erit cum Diabolo, cuius membra sunt.* PIVS *ergo cui contigere facultates in hoc mundo, intueatur finem conditionis suæ, & partem suarum facultatum conferat in hunc vsum, vt Dei gloriam ornet ac religionem veram tueatur.* PROPONAT *sibi exempla piorum hominum, vt Dauidis, Iosiæ, Ezechiæ, Constantini, Theodosij, Iohannis Frederici ducis Saxoniæ, Christiani Tertij regis Daniæ, & aliorum principum & piorum hominum, qui nihil magis in votis habuerunt, quam pro ratione facultatum ornare gloriam Dei, iuuare docentes & discentes religionem, conseruare scholas & scholarum honesta priuilegia, defendere doctores pietatis contra sæuitiam & iniu-*

riam

riam hominum nequam, quibus nihil dulcius est, quam varias artes & vias excogitare, quibus opprimere possunt docentes & discentes, quorum hominum vicem toto pectore doleo. Nam reproba sua mente magis magisque se immergunt in gehennam.

SECVNDVS vsus verus & legitimus diuitiarum esse debet, vt eas Respublicas in quibus viuimus, iuuemus & ornemus, pro nostrarum facultatum modulo. Hãc ob caussam tributa imponuntur, vt illis tanquam neruis contineatur Respublica, hoc est, vt sint ornamenta pacis, subsidia belli legitimi, præmia eorum qui Rempublic. administrant. VERVM hic non parum peccatur à duobus generibus hominum: Sunt enim qui tametsi abundant facultatibus, splẽdore & gloria, pacis tempore: tamen cum aliquid erogandum est in vsum Reipub. hoc vafre reiciunt in miseram plebeculã, quæ cogitur vltra vires & facultates conferre quæ petuntur. HIC etsi plebecula misera recte obtẽperat: tamen ἐφεύρεται κακῶν (ita enim à Paulo vocantur) suo iudicio reseruantur. Sunt etiam forte, qui non contenti ordinarijs reditibus, nouas exactiones subditis imponunt, qui testimonio Iohannis Baptistæ damnantur, vt qui fructus pœnitentiæ non proferant. Christus dicit: Date Cæsari quæ Cæsaris, & quæ Dei Deo. Sed Cæsar sciat sibi regulam esse certam, quam leges illi præscribunt. Contra hanc si peccauerit reus sit iræ Dei. AT, inquies, nunquam ne ergo licet magistratui, præter ordinariam taxam aliquid à suis exigere? Discernendum est inter tempora pacis & belli. Tempore pacis sit contentus ordinario stipendio, ne in Deum peccet: tempore belli subditi non solum facultates, verum etiam corpora debent gerenti iustum bellum. & potest pius magistratus & tributa insueta exigere, & operam ciuium aduersus hostes postulare. Possunt etiam necessitates illi incidere tempore pacis, vt magistratui non sufficiant ordinaria præmia. Hoc cum fit, debent pij subditi necessitatibus

præsentibus occurrere, & licet pio magistratui accessionem iustam petere. Verum qui inde paulatim consuetudinem introducunt opprimendi subditos, tanquam infideles sua expectabunt supplicia à iusto iudice, qui nouit etiam ceruices superborum & tyrannorum incuruare.

TERTIVS *vsus rectus & legitimus diuitiarum est, vt quilibet se pro suæ conditionis statu honeste alat, suam familiam conseruet. Sed cauenda sunt duo vitia, sordes & prodigalitas. Sordes sunt indignæ pio homine. Prodigalitas effundit temere facultates, sæpe in splendorem minime conuenientem statui.* QVARE *hic modus, qui in omnire laudatur, seruandus est. Honestus ergo ciuis potest τὸ πρέπον sui status tueri suis facultatibus, caueat ne in alienum splendorem irrumpat, relinquat nobilitati suum decus. Sic honestus nobilis tueatur suum statum, & relinquat principibus suam magnificentiam. Ad eundem modum Doctores pietatis in scholis & templis, tueantur modeste suum statum. Breuiter, quilibet cogitet quid suæ personæ & conditioni congruat.*

QVARTVS & *postremus vsus rectus & legitimus diuitiarum esse debet, vt afficiamur etiam calamitate egenorum, ac certo certius hoc teneamus, quod Deus permittat esse pauperes & egenos in medio nostri, vt exploret & qua simus erga ipsius mandatum obediendi promtitudine, ipse enim mandat vt porrigamus manum indigentibus: & qua simus misericordia erga filij Dei membra, quæ si contemnimus caput etiam spernimus: Fieri enim non potest, vt caput diligat, qui corpus cruciat. Sed de hoc vsu postea plura.*

DE CONTRACTIBVS.

CVM *ita conditi sint homines, vt in societate eos viuere necesse sit: atque ea ipsorum sit conditio, vt sine mutuis operibus & officijs, suum statum tueri non possint: opus profecto*

fecto habet humana vita contractibus, quibus operarum & officiorum fit commutatio quædam & viciſſitudo. Nec magis contractuum ſubſidio carere poteſt hominum inter ſe ſocietas, quam aqua & igni. Quare cum pij & impij contractuum vti ſolent viciſſitudine, & non parum in contrahentibus plerunque vitio hominum peccatur: neceſſarium eſt erudiri pios, quo ſciant quatenus bona conſcientia & ſine offenſione Dei contrahere liceat, ne quid vel dubitante, vel errante, vel repugnante conſcientia aggrediantur. ETSI autem doctrina contractuum plena & abſoluta pertinet ad Iureconſultos, qui ex profeſſo de contractibus ſapientiſſime docent: tamen quia ſæpe conſcientijs non ſatisfaciant politicæ regulæ, volo breuem quandam commonefactionem colligere, quam tuto pius animus in contrahendo ſequi poterit. Primum itaque duo fundamenta iaciam, ex quibus quæ ſum dicturus, pendebunt omnia. Deinde genera præcipuorum contractuum declarabo, & oſtendam quomodo fundamentis congruant. FVNDAMENTVM primum ſit hoc, ex lege naturæ petitum. Quod tibi non vis, alteri ne feceris, & contra, quod tibi recte vis, alteri facere poteris. Nazanzenus hiſce ſenarijs hoc fundamentũ effert.

ὅια πρὸς ἄλλου μὴ παθεῖν ὅλως θέλεις,
τοιαῦτα κἀσὺ μητε δρᾶν ἄλλῳ θέλε.

SVPER hoc fundamento Chriſtus omnia officia inter homines, atque adeo omnes actiones & contractus extrui vult. Ita. n. Mat. 7. ait: Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos facite ipſis. Rationẽ huius fundamenti ſubijcit. Hæc, inquit eſt lex & Prophetæ, id eſt, hic eſt ſcopus legis & Prophetarum, ſeu quicquid præcipiunt lex & Prophetæ, hoc communi capite continetur, & Paulus ait: Qui proximũ diligit, legẽ impleuit. Item, finis præcepti eſt caritas, ſignificans omnia officia inter homines ad caritatem tanquam Lidiũ lapidem probanda & examinãda eſſe. Hæc caritas vt non facit alteri, quod ſibi nõ vult: ita

recte facit cuilibet quod sibi factum vellet. HOC *fundamentum vt in omni cõtractu requirit candorem & excludit fraudem, ita postulat æqualitatẽ inter contrahentes, iuxta proportionem Arithmeticam: quæ æqualiter omnem commutationem mensurat, numerat, põderat.* CONTRACTVS *igitur qui hoc fundamento nititur, æqualis & legitimus censendus est. Æqualis quidem, quia seruatur in eo Arithmetica proportio. Legitimus vero, quia legi naturali congruit, quam sapiens Iurisconsultus in contractuum doctrina, sibi ob oculos ponit. Vnde fit vt legitimum etiam dicatur, quod vel lege positiua vel sapientum virorum decreto sancitum sit, non pugnans cum decalogo, qui legis naturæ est epitome.* SECVNDVM *fundamentum sit hoc, ex natura Euangelij sumtum. Euangelium approbat politicas ordinationes, quas prudens magistratus iudicat suæ Reipu. vtiles esse. Hoc ex eo patet, quod Apostoli Christi nunquam mutarint formam politicarum ordinationum, vbi docuerunt Euangelium: quod sane haud dubie fecissent, si cum Euangelio stare non possent. Sciuerunt Apostoli discernendum inter regna mundi & regnum Christi. Illa quia sunt mundana, administrantur legibus & ordinationibus politicis, hoc, quia est spirituale, spiritualiter administratur.* EX *hoc fundamento sequitur, quod vt pius possit vti ordinationibus politicis eius Reipub. in qua viuit: ita magistratui sapienti liceat vtiles suæ Reipub. leges ferre, quibus gubernantur contractus, & vitæ ciuilis officia. Verum hæc ita accipi velim, vt à primo fundamento & decalogo non discedat legislator, hoc est, vt nullam legem ferat pugnantem cum dilectione Dei & caritate erga proximos.* HÆC *duo fundamenta volo omnibus contractibus applicari, tanquam consultationes, ex quibus pronunciabitur, quoties de vllo contractu fiat quæstio.* GENERA *autem contractuum ciuilium, de quibus nos constituimus hoc loco verba facere, sunt hæc: 1. Permutatio rerum. 2. Emtio*

& vẽditio. 3. Mutuatio. 4. Commodatio. 5. Locatio & conductio. 6. Contractus societatis. SI qui sunt alij contractus, petantur ex sapientum Iurisconsultorum scriptis, quos tuto sequi poterit pius animus, nisi animaduerterit eos esse contra dilectionem Dei & caritatem erga proximum. SVNT qui duo contractuum genera summa faciunt: vnum quo transfertur dominium rei cum vsu: alterum quo solus vsus rei conceditur. Aristoteles tripartitam permutationem esse docuit: primam qua res rebus: secundam qua res pecunys, tertiam qua pecuniæ pecunijs commutantur. Fateor vtramque partitionem eruditam & plenam esse. Ego tamen hanc vulgarem quam posui antepono alijs, nõ quod sit plenior aut doctior, sed quod magis accedat ad popularem captum & sit vsitatior. Quare iurisconsultis & Philosophis cum illam bipartitam, tum Aristotelis tripartitam disputandam relinquo, dicturus ordine de sex illis formis quas proposui.

DE PERMVTATIONE RERVM.

PERMVTATIO rerum ante inuentam pecuniam vsitatissima & vtilissima fuit, sine qua humana societas conseruari non potuit. Sed inuento vsu pecuniæ, non ita apud omnes est vsitata. Fit autem permutatio rerum, cum res non pecunys, sed rebus permutantur. Vt cum vinum frumento, aut pelles butyro permutantur. HÆC permutatio tum demum legitima est, quando non discedit ab illis duobus fundamentis, quæ omni honesto contractui substrauimus. Seruanda igitur est in permutatione rerum æqualitas sine fraude. POTEST autem hic fraus committi multipliciter, sed potissimum tribus modis, videlicet, in substantia, in quantitate, & in qualitate. In substantia, si vinum dilutum pro mero vino: si frumentum zizanijs aut lolijs admixtis, pro bono datur. In quantitate, si ponderis, mensuræ & numeri non seruatur æqualitas. In qualitate, cum res

vitiatæ & corruptæ pro puris & integris obtruduntur. Quicunque in his fraudem committit, vt fundamenta iusticiæ subruit: ita si sciens ac volens hoc faciat, peccat in Deum, caritatis regulam transgreditur, & violatæ humanæ societatis sit reus. HOMINES *multi sibi ipsis blandiuntur, ac veluti se titillant, quando in rerum permutatione fraudem faciunt, sed his vsu venit, quod piscibus, qui cum esca hamum deuorant. Lucrum enim dulce est, sed hamo Satanæ detenti, pœnam non effugient.* QVID *autem belli homines contra hæc forte dicent, non ignoro. Habent enim vafri homines mille artes, quibus seipsos fallunt & non Deum, qui æquitatem caritate sincera temperatam postulat.*

DE EMTIONE ET VENDITIONE.

EMTIO *& venditio proprie dicuntur, quoties res non rebus, sed pecunijs permutantur. Hæc contrahendi ratio non antiquissima, nec vulgatissima. Nam & primis hominibus ignota fuit, & hodie multis gētibus non est in vsu. Sed est tantum necessitate humanæ vitæ inducta apud multos, vnde & numus nomen habet. dicitur enim numus quasi νόμος, nam hominum arbitrio, instituto ac lege vsum suum habet & valorem sæpe.* IN *hoc contractu, qui transfert rem in alterius dominium accepta pecunia, vendit: & res quæ transfertur est merx. Contrà, qui data pecunia mercem accipit, Emere dicitur. Hic non tam spectandum est, quid in se valeat numus, sed autoritas publica & vsus seu arbitrium. Valet enim numus lege potius quam natura. Proinde æqualitas non est hic spectanda in substantia numi, sed in vsu numi.* HIC *contractus iuxta fundamenta supraiacta, requirit inter ementem & vendentem æqualitatem sine fraude. Qui hic sciens & volens circumuenit in*

fratrem, contra Pauli præceptum, iustitiæ com-
æqualitatem perturbauit. Quare magnopere
est pijs, ne vel in merce, vel in precio fraudem cō-
Merx talis dicatur à venditore qualis est, aut sal-
s putatur esse, sine dolo malo. Deinde precium iu-
ndeat, vt seruetur proportio Arithmetica. SED
seruto quæri potest, quodnam sit iustum precium.
simpliciter respondeo. Non omne preciū esse iu-
d paciscuntur emtor & venditor inter se priuato
sed quod vel à rerū iustis & publicis à magistra-
us æstimatorib. nominatur, vel quod penditur iu-
unem rei æstimationem, eo tempore quo initur
s. Qui ergo hodie emit frumenti modium, iuxta
precium tribus solidis, is poterit postea interiecto
undem vendere sex solidis, si hoc tum fuerit cō-
ium. Contra, si post menses aliquot vno solido e-
go, peccat qui tres petit, etiamsi ipse tribus eme-
hic temporis & loci habenda ratio est, & rerum
ntur copia & penuria consideranda. VERVM
nera hominum grauissime peccant, vt sunt pro-
nopolæ, & propolæ, qui vulgo regratiarij dicun-
r OPOLAS voco eos, qui primum rebus suo pri-
rio imponunt precium, vt suæ auaritiæ satisfiat.
numero sunt, qui butyro, bobus, vino, frumento,
bus ex prouentu reddituum suorum abundant.
m alij opus habentes emturi sunt, coguntur ve-
tantum dare, quātum petitur: vnde sæpe contin-
ditor frumenti, aut aliarū rerum nondum precio
bilito vendat quam carissime. Huius exemplum
ui etiā huiusmodi rebus abundant, imitantur, fit
qui forte alioqui emi posset duobus solidis, vēda-
r dices, merx mea est, cur nō licet vēdere vt pos-
r liber est, potest emere vel non emere, quid ergo
ccatum tuum maximum est. Paulus illud quouis

velis titulo. nam non tam in tuum emtorem peccas, quam in totam rempublicam, quam peius vulneras, quam si latrocinio eam inuaderes. Tua enim auaritia fit, vt multi miseria ac fame tabescant. Qui in vnum hominem iniurio. sius est, pœnas meretur æternas, quid de te statuendum, qui tot familias fame enecas, aut saltem facis, vt in maiori miseria viuant? Poteris te excusare coram tribunali hominum, sed Deus non moratur astuta subterfugia, nec fallitur peruersa legis suæ interpretatione. Ipsius enim tribunal iustum est, vt quod personam non respiciat. Peccant etiam sæpe hic emtores. fit enim interdum vt carius emant, vel propter dilatam solutionem, vel vt magnorum hominum, à quibus emunt, fauorem aucupentur, vt lucrum, quod ex rebus emtis minime speratur, aliunde resarciatur. HIC plura dicenda essent, sed hæc intelligentibus sufficiant. parum enim spero me effecturum apud eos, qui cum Aiace pietatem colunt. Aiax voluit pius in Deum videri, donec nihil sensit postulari, quod pugnaret cum suis affectibus: at cum Vlyssi mandaretur parcere, respondit, χαίρειν ἀθάνατ᾽ ἀλλ᾽ ἐγώ σ᾽ ἐφίεμαι. In alys, inquit, tibi morem geram, non autem in hac re. HVIVSMODI est hodie plerorumq; religio, pietatis cultores esse volunt, dummodo nihil decedat suis affectibus, quibus omnino volunt satisfieri, vel Deo irato. Quid, quæso, magis horrendum, quam mandatum Dei suis affectibus postponere? Sed satis est, isti enim nos non sunt audituri. QVAESTIO de pacto redimẽdi, solvitur ex Leuitico, vbi Dominus suo populo ius redimendi commendat. Verum tum demum hunc contractum approbandum iudico, quando cum̃ fundamento supra tradito non pugnat: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hoc solo fundamento conscientia pij hominis, vt in omnibus: ita in contractu, vbi interponitur pactum de redimendo, niti intoto poterit.

DE MVTVATIONE.

MV-

MVTVVM *ab eo dicitur, quod de meo fit tuum, vel quia res quæ redduntur mutantur, vt si sal pro sale, vinum pro vino, pecunia pro pecunia reddatur, hoc est, vbi eadem non numero, sed specie redduntur. Proinde mutuatio est contractus, quo transfertur rei dominium in alterum, nullo quidem precio interposito, sed cum pacto, vt eadem res reddatur in specie.* SVNT *autem hic pijs duo spectanda, æqualitas & obligatio. Æqualitas, si æquali numero, mensura & pondere reddideris, quod accepisti, sine fraude, fraus excludit vitium in substantia, quantitate & qualitate rei. Huc pertinet præceptum Hesiodi:*

εὖ μὲν μετρεῖσθε παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι
αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λῴον αἴ κε δύνηαι, *Hoc est, Recta quidem mensura à vicino mutuum accipe, rectaq; redde eadem mensura, & amplius siquidem possis. Quod autem dicit, & amplius siquidem possis, ad gratitudinem pertinebit, etsi Poeta aliam causſam facit, videlicet hanc,* ὡς αὖ
χρήιζων ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς. *Hoc est, vt inuenias promtum vicinum ad mutuandum, si alius indigeas.* OBLIGATIO *duplex obseruetur, naturalis & Christiana. Naturalis est qua lege naturæ obligamur, ad mutuo dandum ijs, qui nostra re indigent. De hac obligatione intelligatur, præceptum Hesiodi. Christiana obligatio est qua suos obligat Dominus ad mutuum dandum omnibus indigentibus, hoc est, non solum ijs, à quibus speramus,* τὰ ἴσα, *id est, æqualia, sed etiam à quibus simile officium minime expectari potest. Date mutuo, inquit, nihil inde sperantes.* HIC *nequaquam loquitur Christus, de liberali donatione aut Eleemosyna, sed de mutuatione, qua obligatur qui accepit mutuum, vt idem id genere seu specie, sine fraude restituat. Opponitur autem hoc Christi mandatum, vsitatæ malitiæ Iudæorum, & deprauationi legis Mosaicæ. Lex iubet mutuum dare. verum Iudæi dictum acceperunt cum exce-*

velis titulo. nam non tam in tuum emtorem peccas, qua
in totam rempublicam, quam peius vulneras, quam fil

NOTE

This volume
tight binding ar
effort has been
duce the centre
result in

acad
microforn

contractu, vbi interponitur pactum de redimendo, nitiu
to poterit.

DE MVTVATIONE.

MVTVVM ab eo dicitur, quod de meo fit tuum vel

ne has a very

and while every

en made to repro-

res, force would

in damage

demic

orms

a. Opponitur autem hoc Christi mandatum, vsitatæ mali-
ne Iudæorum, & deprauationi legis Mosaicæ. Lex iubet
mutuum dare. verum Iudæi dictum acceperunt cum excep-

velis titulo. nam non tam in tuum emtorem peccas, quam in totam rempublicam, quam peius vulneras, quam si latrocinio eam inuaderes. Tua enim auaritia fit, vt multi miseria ac fame tabescant. Qui in vnum hominem iniurio. sus est, pœnas meretur æternas, quid de te statuendum, qui tot familias fame enecas, aut saltem facis, vt in maiori miseria viuant? Poteris te excusare coram tribunali hominum, sed Deus non moratur astuta subterfugia, nec fallitur peruersa legis suæ interpretatione. Ipsius enim tribunal iustum est, vt quod personam non respiciat. Peccant etiam sæpe hic emtores. fit enim interdum vt carius emant, vel propter dilatam solutionem, vel vt magnorum hominum, a quibus emunt, fauorem aucupentur, vt lucrum, quod ex rebus emtis minime speratur, aliunde resarciatur. HIC plura dicenda essent, sed hæc intelligentibus sufficiant. parum enim spero me effecturum apud eos, qui cum Aiace pietatem colunt. Aiax voluit pius in Deum videri, donec nihil sensit postulari, quod pugnaret cum suis affectibus: at cum Vlyssi mandaretur parcere, respondit, χαίζειν ἀθάνατ' ἀλλ' ἐγώ σ' ἐφίεμαι. In alys, inquit, tibi morem geram, non autem in hac re. HVIVSMODI est hodie plerorumq; religio, pietatis cultores esse volunt, dummodo nihil decedat suis affectibus, quibus omnino volunt satisfieri, vel Deo irato. Quid, quæso, magis horrendum, quam mandatum Dei suis affectibus postponere? Sed satis est, isti enim nos non sunt audituri. QVAESTIO de pacto redimēdi, solvitur ex Leuitico, vbi Dominus suo populo ius redimendi commendat. Verum tum demum hunc contractum approbandum iudico, quando cum fundamento supra tradito non pugnat: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hoc solo fundamento conscientia pij hominis, vt in omnibus: ita in contractu, vbi interponitur pactum de redimendo, niti tuto poterit.

DE MVTVATIONE.

MVTVVM ab eo dicitur, quod de meo fit tuum, vel quia res quæ redduntur mutantur, vt si sal pro sale, vinum pro vino, pecunia pro pecunia reddatur, hoc est, vbi eadem non numero, sed specie redduntur. Proinde mutuatio est contractus, quo transfertur rei dominium in alterum, nullo quidem precio interposito, sed cum pacto, vt eadem res reddatur in specie. SVNT *autem hic pijs duo spectanda, æqualitas & obligatio. Æqualitas, si æquali numero, mensura & pondere reddideris, quod accepisti, sine fraude, fraus excludit vitium in substantia, quantitate & qualitate rei. Huc pertinet præceptum Hesiodi:*

ἐν μὲν μετρεῖσθε παρὰ γείτονος, ἐν δ' ἀποδοῦναι
αὐτῷ τῷ μέτρῳ κἠλώιον αἴκε δύνηαι, *Hoc est, Recta quidem mensura à vicino mutuum accipe, rectáq; redde eadem mensura, & amplius siquidem possis. Quod autem dicit, & amplius siquidem possis, ad gratitudinem pertinebit, etsi Poeta aliam causſam facit, videlicet hanc,* ὡς αὖ
κηίξων ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς. *Hoc est, vt inuenias promtum vicinum ad mutuandum, si alias indigeas.* OBLIGATIO *duplex obseruetur, naturalis & Christiana. Naturalis est qua lege naturæ obligamur, ad mutuo dandum ijs, qui nostra re indigent. De hac obligatione intelligatur, præceptum Hesiodi. Christiana obligatio est qua suos obligat Dominus ad mutuum dandum omnibus indigentibus, hoc est, non solum ijs, à quibus speramus,* τὰ ἴσα, *id est, æqualia, sed etiam à quibus simile officium minime expectari potest. Date mutuo, inquit, nihil inde sperantes.* HIC *nequaquam loquitur Christus, de liberali donatione aut Eleemosyna, sed de mutuatione, qua obligatur qui accepit mutuum, vt idem id genere seu specie, sine fraude restituat. Opponitur autem hoc Christi mandatum, vsitatæ malitiæ Iudæorum, & deprauationi legis Mosaicæ. Lex iubet mutuum dare. verum Iudæi dictum acceperunt cum exce-*

ptione hac. Date mutuum non quidem promiscue omnibus indigẽtibus, sed ijs solummodo à quibus simile officium expectari potest. HVNC errorem, & corruptelam legis diuinæ corrigit Dominus, & præcipit suis, vt non solum det mutuo ijs, qui simile officium reddere possunt. Verumetiam alijs, nempe ijs à quibus nunquam aliquod simile officium expectamus. HOC illustremus aliquo exemplo: Piscator aliquis abs te mutuum petit, tu autem cogitas, quod is vicissim tibi vel in simili, vel alio officij genere, aliquando commodus esse possit. Huic si mutuum dederis, cum expectatione analogi officij, nihil peccasti. Quid enim peccat, qui pro beneficio expectat gratitudinem? Venit alius indigens, cuius conditio talis est, vt ab eo nihil quicquam officij expectare possis. Huic si non dederis mutuum, regulam Christi transgressus es, secutus potius prauam Ethnicorum consuetudinem quam Christi mandatũ, qua re te declaras Christi vocem contemnere. NON ergo Christus hic præcipit, vt quod dedisti nõ speres reddendũ, sicut quidam insulse hoc dictũ interpretantur. nã tũ nequaquã mutuum diceretur, sed eleemosyna potius: sed ad personas respicit, videlicet, vt pij mutuo etiam eos iuuent, à quibus nihil commodi aut officij vicissim expectant. Hanc meam interpretationem cõfirmant circumstantiæ loci. Nam in eo loco, Dominus corruptelas Pharisaicas corrigit, quibus illi legem Dei malitiose suis affectibus seruientes corruperant. PRAECEPTVM de mutuo dando, interpretabantur, sicut supra etiam attigi, hoc pacto: Da mutuo, sed ei qui vicissim tibi indigẽti poterit mutuum dare, aut alio officio beneficium compẽsare & gratitudinem ostendere. Hanc restrictionem tollit Christus hoc fundamento: Si benefeceritis ijs, qui vobis benefaciunt, qualis erit vobis gratia? & si mutuo dederitis à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? Nã & peccatores peccatoribus dant mutuum, vt recipiant paria, hoc est, vt ipsis alias paria officia præstentur, idq; vel in

specie vel in genere. SVMMA *igitur præcepti Christi est, vt non solum mutuum demus iis qui possunt vicem rependere, verumetiam aliis, à quibus videlicet, nullam expectamus beneficij præstiti compensationem.* HVC *pertinet dictum Psalm. 112, Bene viro qui miseretur & mutuo dat. Hic Psal. inter fructus timoris Domini, officium mutuandi numerat. Etsi autem impij quoque dant interdum mutuo, tamen diligenter discernendum est, inter mutuationem impiorum & piorum.* IMPII *tantum respiciunt suum commodum, pij autem hæc ordine meditantur. Primum ad Dei mandatum respiciunt, quo se obligari norunt, atque ideo hilari animo & promta voluntate dant mutuo, quia deus præcepit, & iudicant mutuationis officium, quo succurritur egentibus esse opus necessarium, & cultum, quem Deus serio à suis requirit.* DEINDE *fidem adhibent pij, qua intuentur promissionem Dei, qui promittit compensationem huius obedientiæ, sicut inquit Psa. Beatus vir qui timet Dominum, &c. Item, quis habitabit in tabernaculo tuo: qui operatur iusticiam.* PRÆTEREA *pij considerant obiecta, perpendunt Christi membra esse, qui suum officium requirunt. Quare & illis dant mutuo, vt Christi membra refocillent.* HIS *differentijs distinguitur mutuatio pij ab impij, qui tantum se spectat & sua commoda.*

DE VSVRA.

MVTVATIONEM *fieri duobus modis, vel ipsa testatur experientia. Alias enim fit cum pacto, vt tantundem seruato æquali pondere, mensura, numero, quantum acceptum est reddatur, & nihil vltra. De quo mutuationis genere, hactenus à nobis dictum est. Alias fit cum pacto, vt aliquid vltra sortem, quam vocant, pro mutuationis officio detur. Hic excessus in vitio est, præsertim cum accedit propter officiũ mutuationis, iure diuino & naturali proximo*

debitum. Et vſura vocatur ex eo, quod propter vſum rei cuiuſlibet ſorti accedat. NEQVE *enim exiſtimandum eſt, vſuram ſolummodo locum habere in pecuniarum mutuatione. Nam in omnium rerum mutuatione, vſura dicitur quod vltra id quod acceptum eſt, datur pro debito mutuationis officio. Quemadmodum lex aperte indicat, & Ambroſius teſtatur cum inquit: Eſca vſura eſt, & veſtis vſura eſt, & quod velis ei nomen imponas, vſura eſt.* DEBITVM *autem mutuationis officium dico, ad quod ita obligamur iure diuino & naturali, vt niſi mutuo dederimus petenti & reuera indigenti, peccemus in Deum, & caritatem proximo debitam violemus.* ETSI *autem ex iis quæ de mutuatione dicta ſunt, vt cunque intelligi poteſt, quid de vſuris ſit iudicandum: tamen clarioris inſtructionis gratia, nonnulla huc De vſuris adijcere operæprecium videtur. Vt autem iuſtus ſit huius tractationis ordo, hæc ordine perſequemur.* PRIMVM, *indicabimus quæ ſint vſuræ prohibitiones, & quæ prohibitionum cauſſæ.* DEINDE, *vſurariorum pœnas notabimus, vt pœnarum cogitatio auaritiam vſurariorum nonnihil coherceat.* TVM *inueſtigabimus, an ſit vllus contractus, vſuræ ex parte ſimilis, non interdictus lege Dei. Et ſi ſit talis aliquis, quatenus pius bona conſcientia & ſine offenſione Dei, illum exercere poſſit.* ADHAEC, *admonitiones quaſdam colligemus, ad quas tanquam ad conſultationes quaſdam & conſilij capiundi normas, vtile fuerit in omni contractuum genere & negotiorum reſpicere.* POSTREMO, *monebimus quomodo œconomi myſteriorum Dei, hoc eſt, præcones Euangelij, in re vſuraria ſe gerant: vt nec communicẽt alienis peccatis, nec aliquid quod in deſtructionem vergit attentent.*

DE PRIMO.

VSVRAE *prohibitiones ſunt quatuor, quas ſi pie & ſerio inſpexerimus, luce clarius perſpiciemus, quid de hoc vniuerſo*

niuerso vsurario negotio iudicandum sit. Quare illas distincte & ordine recitabo.

PRIMA naturalis dicitur. Aristoteles enim, facile Philosophorum princeps, vsuram contra naturam esse docet, hoc motus argumento. Pecunia natura non potest parere. Ergo vsuram ex pecunia capere, pugnat cum natura. Atque hac de caussa vsura Græcis dicitur τόκος, à pariendo, quasi quidam pecuniæ partus, vt vel ipsa appellatione sit infamis. Aristophanes vsuram beluam vocat, quæ temporis progressu argentum semper numerosiore fœtura progeneret. PLATO etiam vsuram de sua eiecit Republica. Ita enim ait in quinto de legibus: liceat si quis in fœnus acceperit, nec τόκον nec κεφάλαιον, id est, nec vsuram, nec sortem reddere. Hæc Platonis prohibitio nititur naturali principio, videlicet, quod quicquid legi naturæ de mutua caritate aduersetur & caussa existat ruinæ familiarum & politiarum, quas conseruare natura iubet, sit in ciuitate minime ferendum. PLVTARCHVS ex hoc principio vsuram contra naturam esse concludit: Ex nihilo nihil fit. Cicero vsuram homicidio confert. Proinde, vt hoc, ita & illam cum natura pugnare manifestum est. ADHAEC, inæqualitas in contrahendo naturæ aduersatur. Nam eius opus est naturæ destructio. Lucrum igitur quod pro debito mutuationis officio soluitur, contra naturam erit. Nam manifeste inæqualitatem parit. POSTREMO cum societas ciuilis maxime sit secundum naturam, erit profecto vsura naturæ inimica, vt quæ humanam societatem labefactat.

SECVNDA prohibitio diuina est. Moses enim, Prophetæ & Psalmi, vsuram prohibent & damnant. Prohibitionis caussa in plerisque locis diserte additur, videlicet, ne vsuris opprimatur proximus. EXODI 22. Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. LEVIT. 25. Pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram, & frugum super-

abundantiam non exiges. Præcepti cauſſa præcedit, vt viuere poſſit frater tuus apud te, videlicet, non oppreſſus vſuris. Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ſed alieno: fratri autem tuo abſq; vſura, id quo indiget commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus, in omni opere tuo. Loquitur & hic Moſes de vſura opprimente proximũ. Nã ex textu Hebraico ita poteſt reddi. Alienum mordebis vſura, fratrem autem tuum non mordebis. Ezechi. 18. Is qui ad vſuram nõ dederit, & amplius non acceperit, hic iuſtus eſt & vita viuet. Hinc ex contrario ſenſu ſequitur, eum iniuſtum eſſe & moriturum, qui ad vſuram dederit & amplius acceperit. Pſa. 15. dicitur habitaturus in tabernaculo Domini, qui pecuniam ſuam non dederit ad vſuram. Quod etiam hic Pſalmus loquatur de vſura mordente & opprimẽte proximum, manifeſtum eſt. Nam Pſalmus vtitur vocabulo Neſec, quod à morſu nomen habet. Deinde non eſt dubium, quin hic prohibeatur vſura, quæ ante in Moſe fuit interdicta, nempe mordens & opprimens proximum. Prophetæ enim nullam nouam doctrinam afferunt, ſed tantum Moſis ſunt interpretes.

TERTIA *prohibitio eſt politica. Apud antiquiſſimos enim Romanos, nullus erat modus, nulla permiſſio, ſed publica execratio & punitio vſuræ. Sed procedente tempore, dũ ſimul cum imperio & diuitijs cupiditas & luxus augerentur, cœperunt paulatim vſuræ, & ſubinde auctiores factæ ſunt, donec in ſeditionem & diſcordiam res vſuraria venerit. Quam ob cauſſam rerum publicarum moderatores, quia vſuras non poterant penitus abolere, legibus repreſſerunt quantum potuerunt.* CIVITAS *Athenienſis demandauit Soloni, vt vſuras quibus Athenienſes fere oppreſſi erant, moderaretur. Nam cum ſeditio propter fœneratorum crudelitatem orta eſſet, qui cogebant debitorum filios & filias ſibi in ſeruitutem adduci, aut vendi, vt vſuræ nu-*

me-

merarentur: Solon petentibus ciuibus primam tulit legem, ne deinceps liceret vllũ liberum corpus propter debita aut vsuras in seruitutem trahi. Et hunc modum vsurarũ instituit Solon, ne plus peteretur quã centesima, id est, tanta quæ centesimo mẽse æquat sortem, hoc est, de centum aureis singulis mensibus aureus vnus. VERVM Imperatores voluerunt recipi centesimas vsuras, nisi in traiectitijs, in alijs autem licitis negociationibus bessem centesimæ permiserunt, hoc est, de centum aureis in singulos annos, aureos octo. Illustribus autem quolibet contractu,, non supra trientẽ centesimæ, hoc est, in singulos annos ex aureis centum, aureos quatuor, sed vulgo semissis centesimæ est permissa, hoc est, in annos singulos ex centum aureis aurei sex. HÆC moderatio imperatorum imprimis laudanda est, quæ & vsurariorum iniustam exactionem repressit, & cauit ne immodicis vsuris exhaurirentur priuatorum facultates.

QVARTA prohibitio Ecclesiastica est. Voco autem Ecclesiasticam prohibitionem, non Papæ, quem nec caput, nec caudam Ecclesiæ agnoscimus, sed sanctarum Synodorum decreta, quibus vsuræ grauiter sunt prohibitæ. Præterea etiam sanctorum Patrum pronunciata contra vsuram. IN Decretis 47. fit mentio canonum Apostolicorum, in quibus vsura damnatur. Synodus Nicena, in qua fuerunt Patres 318. etiam damnauit vsuras. ET Gratianus, contra Clericorum vsuram, hæc ex Decretis concilij Niceni ascripsit. Quoniam multi Clerici auaritiæ caussa, turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti quo dictum est: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, statuit hoc sanctum concilium, vt si quis inuentus fuerit post hanc definitionem vsuras accipere, vel ex quolibet tali negocio turpia lucra sectari, &c. deijciatur à Clero, & alienus habeatur ab Ecclesiastico gradu. Hieronymus dicit: Vsuras quærere, vel fraudare, vel rapere, nihil interesse. Commoda fratri tuo & accipe quod dedisti & nihil superfluũ quæras, quia

superabundantia in vsura computatur. AVGVSTINVS: *Quid dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubent? an crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit diuiti, quam qui trucidat pauperem fœnore? hæc vtique atque huiusmodi male vtique possidentur. Et vellem vt restituerentur. Sed non est quo iudice repetentur. Iam vero prudenter intueamur, quid scriptum est: Fideli homini totus mundus diuitiæ sunt, infideli autem nec obulus. Nonne omnes qui sibi videntur gaudere conquisitis, eisque vti nesciunt, alienum possidere conuincimus? Hoc enim certe alienum non est, quod iure possidetur. Hoc autem iure possidetur, quod iuste. Et hoc iuste, quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est. Hæc Auguſt.* AMBROSIVS: *Cur in fraudem conuertis naturæ industriam? cur affectas inopiam? cur optari facis pauperibus sterilitatem, sles publicam fertilitatem. Exploras quando sterilior prouentus. Hanc vocas industriam, quæ est calliditatis versutia, & quod tu remedium vocas, est commentum nequitiæ. Latrocinium autem fœnus appellem, (captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas.) cui conditæ frugis multiplicatur vsura? quid imprecaris mala omnibus? lucrum tuum damnum publicum est. Idem alibi: sine ferro dimicat, qui vsuras exigit: sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor. Chryſoſtomus: Mutuo da, ampliores cape vsuras mutuo da accepturus scilicet, vbi nulla inuidia, nulla accusatio, insidiatio, neque terror. Mutua nulla indigenti, sed Christo & propter te necessitatem habenti, esurienti, & omnes nutrienti. Hæ enim vsuræ regnum, illæ gehennam præparant: hæ sunt pietatis & misericordiæ, illæ crudelitatis & auaritiæ. Idem alibi: Nihil vsuris turpius, nihil crudelius. Alienas hic negotiatur miserias & lucrum suum alterius aduersitatem facit. Talis est, quasi manum suscipiens & in naufragium impellens. Idem alibi:*

Simi-

Similis est pecunia vsurary morsui Aspidis. Percussus enim ab aspide quasi delectatus, vadit in somnum & per suauitatem soporis moritur, quia tum venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. LACTANTIVS: *Pecuniam si quam crediderit, non accipiat vsuram vt & beneficium incolume sit, quod succurrit necessitati & abstineat se prorsus alieno. In hoc enim genere officij, debet suo esse contentus, quem oporteat alias ne proprio quidem parcere, vt bonum faciat. Plus autem accipere quam dederit, iniustum est. Quod qui facit insidiatur quodammodo, vt ex alterius necessitate prædetur.* BERNHARDVS: *Quid est vsura? venenum patrimonij. Quid est vsura legalis? latro prædicens quod intendit. (scilicet rapere)* LVTHERVS *grauissime in vsurarios inuehitur, cuius scripta, quia in manibus sunt plerorumque, nolo huc quicquam ex illis ascribere.* HACTENVS *de prohibitionibus vsuræ, caussis prohibitionum diximus, ex quibus omnibus hæc sententia concluditur: Quod vsuræ ideo prohibeantur, ne illis lædatur proximus, ne violetur inter homines caritas, ne societas humana turbetur, ne exhauriantur priuatorum facultates, in ruinam familiarum & rerumpublicarum. Quoties igitur legimus vsuras prohibitas esse, hos fines interdicti aspiciamus ne temere, aut nimis acerbe prætextu prohibitæ vsuræ, iudicemus de contractibus quos approbant leges.*

DE SECVNDO.

POENAM *vsurariorum triplicem esse inuenio: nempe politicam, spiritualem & Ecclesiasticam.* POLITICA *pœna iuxta vetera Romana iura, teste Catone fuit, vt fœneratores punirentur quadruplo, fures tantum duplo. Hac sane sententia in vsurarios, satis declararunt veteres, se*

fœneratores peiores iudicare & nocentiores, quam vulgares fures. Atque ob hanc cauſſam à dignitatibus & muneribus publicis tanquam indigni arcebantur. SED *tanta hodie eſt, proh dolor, morum Chriſtianorum corruptio, vt qui apud prophanas gentes infames & furibus deteriores habiti ſunt, nunc ſummis honoribus, idq; apud Chriſtianos, digni iudicentur. Memini puer, quando duo tantum in hoc regno erant fœneratores vulgo noti: quorum vnus plebeius in Cherſoneſo Cimbrica habitauit. Hic tametſi ex vſuris ditiſſimus erat, tamen ad eam inopiam poſt eius fata, redacti ſunt liberi quos reliquit, quod filiam quandam eius, in hac vrbe viderimus non ſolum lacera & ſordida veſte, eaque vix tegente eas corporis partes, quas natura iubet tegi: Verumetiam obeuntem, in multorum conſpectu, ſordidiſſimum miniſterium, quo tamen ſe à mendicitate vẽdicare non potuit. Alter fuit ex familia meliori, cui non exiguæ ex hæreditate facultates ceſſerant. Hic ad vſuras, inſtigante auri ſacra fame, animum applicat, ac paulatim ita cumulat vſurariũ lucrũ, vt ditiſſimus pecuniarũ reddatur. Sed quid hic ſit? iniuſte cumulatæ opes partim ceſſerũt fiſco Regio, neſcio quas ob cauſſas: partim adhuc ſeruiunt gulæ & luxui. Vnde facile eſt diuinare, qualis futurus ſit exitus, niſi mature, qui de illis adhuc opibus gaudẽt, reſipiſcãt.*

SED *inquies, quid hæc ad politicam pœnam? maxime, per omnem modum. Eſt enim hic ordo iuſticiæ Dei, quando magiſtratus politicus officio ſibi commiſſo negligentius fungitur, ſolet Deus, vt ſummus monarcha, manum adhibere & punire etiam ciuilia ſcelera corporalibus pœnis, vt homines cogitent non propterea ſe euaſuros debita ſupplicia, quia vel magiſtratum politicum latent eorum facta, vel magiſtratus ipſe ſiue metu, ſiue ignauia, ſiue ignorantia, ſiue molli quadam indulgentia non facit officium, nec omnia flagitia ad ſerium examen reuocat.*

NON *itaque ex eo homines ſibi polliceantur impunitatem,*

tem, quod videantur facile manus magistratus politici effugere posse, neque ex eo, quod pœnæ non statim comitentur facta ipso Deo non statim puniente, sed differente pœnam suo sapienti consilio. Neque enim ideo aufertur pœna, quia differtur, quoniam tarditate vindictæ grauitatem supplicij Dominus compensare solet. Mitigat haud raro Dominus pœnam, propter pœnitentiam, ita tamen, vt haud obscura sui iudicij testimonia relinquat.

QVAPROPTER admonitos volo omnes vsurarios vt mature resipiscant, ac potius pœnitentem Zacheum imitentur, cuius pœnitentiam Euangelium nobis commendat, quam Iudam, qui suo furto tandem ad laqueum adductus est. Et si minus iudicium Dei timeant ipsi, miseriantur saltem suorum liberorum, ne venenum vsuræ, quod contrahunt parentes, ipsis liberis sit mortiferum. Sciant verissimum dictum esse. Ex male quæsitis non gaudet tertius hæres.

SPIRITVALIS pœna vsurariorum tametsi est grauissima, non pauci tamen eam vt ridiculam contemnunt. Qui enim exercet vsuram, is absq; omni dubio extra familiam Dei est, extra corpus Christi est. Quomodo enim membrum Christi esse potest is, qui Christum in suis membris vsura trucidat? quomodo domesticus Dei censebitur, qui militat Satanæ? qui verbum Dei pro ludibrio habet? Iam qui non sunt de corpore Christi, nihil habent commune cum sanctorum thesauro, qui omnibus huius mundi diuitijs longe est preciosior. Quis thesaurus maior esse poterit, quam possidere Christum? quæ diuitiæ præstantiores, quam regni Dei hæreditas? Hos thesauros, has diuitias habet Lazarus vlcerosus, pauper, sed timens Deum, quibus æternum carebit diues Epulo, & cum illo, quotquot abiecto timore Dei iniustis lucris dant operam. QVID quæso est, si vel Crœsi diuitias tua vsura lucrari posses, ac interim iacturam animæ tuæ faceres?

O peruersum iudicium. Temporis huius breui finiendi curam habes maximam, sed nulla de futuro, cuius nullus terminus erit, cogitatio animum subit. EGO *itaq; si quid mea valeat admonitio, hortor omnes qui Deum esse vere statuunt, qui Deum iustum iudicem agnoscunt, & qui vitam aliquam fore reliquam post hos cineres credunt, vt mature resipiscant, vt cum Dominus citius opinione aduenerit, deprehendat ipsos nuptiali vestitos tunica, & non infernali, quam suis sibi comparārunt vsuris.*

ECCLESIASTICA *in vsurarios pœna, olim huiusmodi fuit. Primum reijciebantur à solenni oblationis ceremonia. Deinde arcebantur à sacra Synaxi, hoc est, à communione corporis & sanguinis Domini. Adhæc à sepultura Christianorum excludebantur. Hæc pœna in vsurarios grauissima quidem fuit, iustissima tamen.* NAM *primum, quantum ad oblationis ceremoniam attinet, seu eleemosinam in vsum ministrorum Euangelij & in pauperum refocillationem attinet, sciendum est quod eleemosina ex vsuris erogata, Deo sit abominabilis. Nulla enim sacrificia (Est enim beneficentia erga pauperes recte facta, sacrificij quoddam genus) placere Deo possunt, nisi quæ iuste parta à puro animo & recta voluntate prælucente fide, proficiscantur. Nam hoc verissimum est: quod nullius hominis opus placere Deo prius possit, quam animus placeat. Hic autem placet minime, nisi antea fidei spiritu, se coram Deo prostrauerit.* VTRVMQVE *confirmatur hoc Esaiæ dicto, cap. 66. ad hunc (ait Dominus) respicio qui humilis est & contritus spiritu, tremitq; ad sermonem meum. Qui mactat bouem (scilicet, sine humilitate spiritus) ac si hominem occidat, Qui sacrificat pecudem, ac si canem iugulet. His verbis vt vno verbo dicam Propheta significat omnia impuris impura esse, & nihil Deo placere, nisi quod à vero timore Dei profectum, iuste & ex iustis fiat.* SED *video quid contra obijciatur: Vsurarij, inquiunt, vnam nobiscum profiten-*

fitentur fidem Christianam: cur ergo non licebit illis in rebus externis duntaxat, cum pijs communicare? Fateor quidem vsurarios nobiscum fidem profiteri Christianam, verum id solummodo verbis faciunt, atque interim factis suis turpissime negant. Vnde fit, vt & abominabilis sit eorum professio coram Deo, & ipsi, quæ est ipsorum contumacia, ad omne opus bonum reprobi. DEINDE quod à sacra Domini cœna arcebantur vsurarij, iustissima ratio fuit. Quid enim suibus cum corpore & sanguine Christi commune est? Quid illis cum cibo filiorum, qui mancipia sunt Satanæ? Nolite, inquit Dominus, sanctum dare canibus, nolite margaritas proijcere ante porcos. Quid, quæso, illis cum mensa Domini conueniet, qui pabulo Diaboli, hoc est, vsuris saginati luxuriant? Quapropter ministri Euangelij quicunque scientes & conscij, vsurarijs sanctissimum corpus & sanguinem Domini porrigunt: non solum impie alienis peccatis communicant, quarum & pœnas aliquando luent: Verum etiam quantum in se est, corpus & sanguinem Domini in turpissimam & fœdissimam Satanæ cloacam sacrilige proijciunt, cuius flagitij pœnas nequaquam euadent. SED, inquies, multi æque mali ac vsurarij accedũt ad cœnam Domini. Credo hoc quidem, nam & Iudas etiam, frater vsurariorum accessit ad mensam Domini, sed quid illi profuit? An non vna cum pane spiritum Satanæ hausit, idq; non porrigentis sed sua propria recipientis culpa. Dominus quidem salutem porrexit, verum ille auaritiæ veneno infectus, turpiter quod obtulit Dominus respuit, & totus quod Satan præbuit, exhausit. QVANTVM autem ad sepulturæ pœnam pertinet, non caret ratione iustissima maiorum nostrorum censura. Hoc autem optime intelligit is, qui caussam cur sanctorum funera honoramus pompa funebri & honesta sepultura perspexerit. SED quænam est illa caussa? Spes resurrectionis glorioſæ. Dignissimum enim est, vt ea corpora honesta sepultura prosequa-

O peruersum iudicium. Temporis huius breui finiendi curam habes maximam, sed nulla de futuro, cuius nullus terminus erit, cogitatio animum subit. EGO *itaq; si quid mea valeat admonitio, hortor omnes qui Deum esse vere statuunt, qui Deum iustum iudicem agnoscunt, & qui vitam aliquam fore reliquam post hos cineres credunt, vt mature resipiscant, vt cum Dominus citius opinione aduenerit, deprehendat ipsos nuptiali vestitos tunica, & non infernali, quam suis sibi compararunt vsuris.*

ECCLESIASTICA *in vsurarios pœna, olim huiusmodi fuit. Primum reijciebantur à solenni oblationis ceremonia. Deinde arcebantur à sacra Synaxi, hoc est, à communione corporis & sanguinis Domini. Adhæc à sepultura Christianorum excludebantur. Hæc pœna in vsurarios grauissima quidem fuit, iustissima tamen.* NAM *primum, quantum ad oblationis ceremoniam attinet, seu eleemosinam in vsum ministrorum Euangelij & in pauperum refocillationem attinet, sciendum est quod eleemosina ex vsuris erogata, Deo sit abominabilis. Nulla enim sacrificia (Est enim beneficentia erga pauperes recte facta, sacrificij quoddam genus) placere Deo possunt, nisi quæ iuste parta à puro animo & recta voluntate prælucente fide, proficiscantur. Nam hoc verissimum est: quod nullius hominis opus placere Deo prius possit, quam animus placeat. Hic autem placet minime, nisi antea fidei spiritu, se coram Deo prostrauerit.* VTRVMQVE *confirmatur hoc Esaiæ dicto, cap. 66. ad hunc (ait Dominus) respicio qui humilis est & contritus spiritu, tremitq; ad sermonem meum. Qui mactat bouem (scilicet, sine humilitate spiritus) ac si hominem occidat, Qui sacrificat pecudem, ac si canem iugulet. His verbis vt vno verbo dicam Propheta significat omnia impuris impura esse, & nihil Deo placere, nisi quod à vero timore Dei profectum, iuste & ex iustis fiat.* SED *video quid contra obijciatur: Vsurarij, inquiunt, vnam nobiscum profiten-*

fitentur fidem Christianam: cur ergo non licebit illis in rebus externis duntaxat, cum pijs communicare? Fateor quidem vsurarios nobiscum fidem profiteri Christianam, verum id solummodo verbis faciunt, atque interim factis suis turpissime negant. Vnde fit, vt & abominabilis sit eorum professio coram Deo, & ipsi, quæ est ipsorum contumacia, ad omne opus bonum reprobi. DEINDE quod à sacra Domini cœna arcebantur vsurarij, iustissima ratio fuit. Quid enim suibus cum corpore & sanguine Christi commune est? Quid illis cum cibo filiorum, qui mancipia sunt Satanæ? Nolite, inquit Dominus, sanctum dare canibus, nolite margaritas proijcere ante porcos. Quid, quæso, illis cum mensa Domini conueniet, qui pabulo Diaboli, hoc est, vsuris saginati luxuriant? Quapropter ministri Euangelij quicunque scientes & conscij, vsurarijs sanctissimum corpus & sanguinem Domini porrigunt: non solum impie alienis peccatis communicant, quarum & pœnas aliquando luent: Verum etiam quantum in se est, corpus & sanguinem Domini in turpissimam & fœdissimam Satanæ cloacam sacrilige proijciunt, cuius flagitij pœnas nequaquam euadent. SED, inquies, multi æque mali ac vsurarij accedũt ad cœnam Domini. Credo hoc quidem, nam & Iudas etiam, frater vsurariorum accessit ad mensam Domini, sed quid illi profuit? An non vna cum pane spiritum Satanæ hausit, idq; non porrigentis sed sua propria recipientis culpa. Dominus quidem salutem porrexit, verum ille auaritiæ veneno infectus, turpiter quod obtulit Dominus respuit, & totus quod Satan præbuit, exhausit. QVANTVM autem ad sepulturæ pœnam pertinet, non caret ratione iustissima maiorum nostrorum censura. Hoc autem optime intelligit is, qui caussam cur sanctorum funera honoramus pompa funebri & honesta sepultura perspexerit. SED quænam est illa caussa? Spes resurrectionis gloriosæ. Dignissimum enim est, vt ea corpora honesta sepultura prosequa-

mur, quæ speramus olim glorioso corpori Christi fore conformia. Nam dum videmus corpora sanctorum pulueribus mandari, sursum leuamus mentem ad eum, qui olim, præcedente voce Archangeli, dicturus est: Surgite mortui. Et mortuos excitatos immortalitatis gloria est donaturus. IAM autem cum impij, inter quos sunt vsurarij veluti antesignani & stipendiarij satanæ, primum locum occupantes resurgent, teste Daniele ad ignominiam & confusionem sempiternam, quis pius iudicabit eos dignos Christianæ sepulturæ honoribus? Psalmus 15. eum inter pios numerat, qui reprobum in oculis suis contemtũ habet, & timentes dominũ glorificat: quomodo igitur quem abominatur, glorioſa & honorifica sepultura ornabit & prosequetur? Ieremias tyrannum spultura asini, idq; iusto Dei iudicio, sepeliendum prædicit: quid statuendum ex eodem Dei iudicio de vsurarijs, qui quibusuis tyrannis crudeliores sunt. NON moror, si Cyclops aliquis vatidicum spiritum sibi mentiatur, dicatq; fieri posse, vt multi qui hostes sunt vsurariorum, sepultura asini sepeliantur ipsi, ac interea vsurarij magna cum pompa sonantibus campanis & præluentibus tædis, ad sepulturam deducantur. HIS nihil aliud responsum volo, quam quod quemadmodum mors sanctorum sit in conspectu Domini preciosa: ita & illorum sepultura coram Deo sit honorifica. Quare quod nos testati sumus de honesta sanctorum sepultura, ad disciplinam Ecclesiasticam & non ad iudicium Dei, cuius viæ sunt inperscrutabiles, pertinet. QVID hic futurum mihi est? quos non habebo huius iustissimæ censuræ Ecclesiasticæ oppugnatores? non deerunt profecto qui suis pigmentis & amuletis, vsuræ malum mitigare volent. Multi clamabunt, Serpente, qui primos nostros parentes decepit, præceptore: legem Mosis ante multos annos per Christi aduentum antiquatam, abrogatam & abolitam esse, & nihil pertinere ad Christianum populum, qui

sua

sua libertate gaudet, & non sinit se interdicto Mosaico constringi. ORATIO *quidem hæc plausibilis est, sed conscientiæ testimonio arguitur. Nam qui hoc colore suam pingunt auaritiam, à domestica Eua, misere per serpentem seducta, decepti, in propriam perniciem ruunt, ac se sua fallunt Sophistica. Non enim recte perpendunt isti Mosaicum interdictum, nec ad legem caritatis, vt deceret, reuocant vsuræ interdictum, quod si facerent non obscure viderent, stabilita vsura euerti caritatis normam, quam Deus æternam esse vult.* CVM *igitur caritas, nec in hac vita, neque in futura abolebitur, quantum quidem ad præceptum & voluntatem Dei attinet & debitam perpetuo obedientiam, quis non videt vsuram quæ caritati ex diametro aduersatur, damnatam esse? Verum de hac re satis. Nam antea copiose à nobis ostensum est, cũ de caussis prohibitæ vsuræ ageremus, interdictum vsuræ ex lege caritatis manare. Quapropter absq; omni dubio, nudi coram iustice Deo deprehendentur, qui istud perforatum folium: suæ egendæ turpitudini adhibent.* EXCIPIENT *forte adhuc & dicent. Volenti non fit iniuria. Qui mutuo ab vsurario pecuniam supplex petit, paciscitur vsuram, nõ quidem coactus, sed volens, non igitur vsurarius qui supplicem hominem iuuat, contra caritatem facere dicendus est.* PRINCIPIVM *ex quo hæc ratio petitur, ambiguum est, vt quod in duas partes claudicet, quarum vna vera, altera falsa est. Nam non omnis voluntas est spontanea & αὐτόματος, quod facile in exemplis cernere licet. Viator latroni, vocanti quidem thesaurum tradit, non facturus nisi gladiũ latronis timeret. Nauta imminente naufragio iacturã mercium facit idq; volens, sed vnde quæso illa voluntas? non sane à spontanea electione, sed ex naufragij imminentis metu proficiscitur. Nam ideo nauta merces volens abiicit, ne ipse cum mercibus suis vna pereat. Duobus igitur malis propositis, id quod minus malũ videtur, volens eligit. Ad eundem*

modũ voluntas accipientis mutuo ab vsurario, ad stipulationẽ vsuræ se habet, quam volens quidẽ promittit, nõ facturus nisi inopia cogeretur, ad maius malum vitandum. PORRO quod quidam obijciunt, familias & Respublicas stare non posse sine vsuris. Hoc quidem verum esse, in hac mundi corruptione & virtutis masculæ, quæ in maioribus nostris fuit, exilio, fateor. Sed vnde, quæso, illud commodum, quo seruari familias & Respublicas clamitas? num ex vsura? nequaquam. nihil enim boni per se ex vsura ésse potest, sed potius malorum pelagus. Verum si quid fortuito boni ex vsuris prouenire videtur, id nequaquam vsuris, sed mutuationi tribuendum est, quæ mutuatio si fieret sine vsuris, magis familijs & Rebusp. profutura esset. SED surdis, inquies, canis, qui vsurarios, idololatras (colunt enim vsurarij loco Dei Aristophanicum Plutum) in viam reuocare conaris. Sit sane ita siquidem illi tanquam Aspides, ad verbum domini obsurdescunt. Nihil enim tanta cum animi indignatione audiunt, atque suas damnari vsuras. Dulcius illis est pessimum illud lucellum, quod captant, quam vt illo carere, vel quouis periculo proposito velint. Atque ideo hinc est quod non pauci, qui satis splendide pro sui status ratione, ex rebus suis propriis viuere possent, vendant suam hæreditatem, vt pecuniaria aliqua summa corrasa, & ad vsuram exposita, otiosis luceat suis indormire vsuris, ac varias excogitare rebus, quibus suos debitores non sine vsurarum vsuris retineant, donec prorsus eos exhauserint, non sine maximo œconomiarum & politiarum incommodo. ETSI autem hi forte nostram sententiam non sunt approbaturi, tamen nostri officij est, eos admonere, saltem vt cogitent diem præter expectationem affuturum, quo iusto iudici rationem reddituri sunt, qui vt nulla acceptione personarum corrumpitur, ita nulla sophistica decipitur. Atque tum demum sentient vsurarij & salutaria nos monuisse, & Hesiodum Ethnicum illum sacerdotem, verum dixisse, qui in

hunc modum vates minime vanus canit. μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἴσα ἀτῇσι. HOC *est, noli sectari malum lucrum, non enim differunt à damnis mala lucra. Vnde hoc habuit Hesiodus? num ex verbo Dei, quod vsurarij contemnunt? nullo modo. Miser enim ille, nec Prophetica nec Apostolica scripta vidit vnquam. Vnde ergo? experientia & natura magistris, hoc verissimum edidit oraculum, cum voce Prophetica & Apostolica apprime congruens.* CVM *Hesiodo concinit antiquissimus ille Thebanorum Poëta Pindarus, quem propter singularem sapientiam Alexãder Magnus amplexus esse dicitur: ita enim ait:*

ἐντὶ γὰρ θνατῶν φρένες ὠκύτεραι
κέρδος αἰνῆσαι πρὸ δίκης δόλιον,
ταραχεῖαν ἐρπόντων πρὸς ἐπίδδαν δ' ὅμως.

HOC *est, mentes humanæ promiores sunt ad laudandum fraudulentum lucrum, quam ad sectandam iusticiam: tamet si repunt ad asperum illum diem, quo pœnas suæ luent iniusticiæ. Vocat autem Pindarus* ἐπίδδαν *diem pœnis præstitutam, quæ delitias & voluptates, quas impij ex suis iniustis lucris percipiunt, sequetur. Vt enim* ἐπίδδα *proprie est postridiana dies feriarum (in quibus seplerique liberius in omne voluptatum genus & delitiarum præcipitant) qua homines in memoriam reuocare solent, quæ licentius per ebrietatem peccauerunt: Ita dies mortis & iudicij extremi, erit vsurarijs* ἐπίδδα, *in qua sero tandem suorum peccatorum pœnitentiam agant, sed frustra. nullo enim modo pœnitentiam veram agere putandus est, qui inuitus à peccato abstinet.* HAEC *paulò copiosius de pœnis vsurariorum asscribere placuit, vt fœneratores iræ Dei & pœnæ suis cerucibus imminentis admonerem: quam nullo modo effugient, nisi maturè resipiscant, & in testimonium resipiscentiæ, quod iniuste acceperunt, iuste reddant, modo poterunt. Verum si non potuerint, faciant saltem quod possint, deprecentur culpam apud Deum, deprecentur iniuriam apud*

eos quos ſua læſerunt vſura, ac reconcilientur Eccleſiæ publica ſatisfactione, ne portio ipſorum cum Iuda fiat. CAETERVM *ſi qui hæc noſtra conſilia & admonitiones contemſerint & deriſerint, id quod futurum eſſe non dubito, nihil mea refert. Salutem miſcrorum hominum quæro, veritatem prædico, cui qui non paruerit, inueniet ſuo tempore iuſtum iudicem, qui & ſuum & ſuorum contemtum iuſtiſſime puniet.*

DE TERTIO.

POSTQVAM *iam dictum eſt de vſurarũ prohibitionibus, earumq; cauſſis, & de pœnis eorum, qui prohibitam vſuram, ſpreto cum diuino tum humano iure, exercẽt: locus poſtulat, vt videamus num ſit aliquis contractus vſuræ ex parte ſimilis, non tamen cum caritate proximi pugnans. Etſi ſit, quatenus pius eodem, bona conſcientia & ſine offenſione Dei vti poſſit.* HOC *omnium primum certiſſimo certum tenendum eſt, quod vſura damnata verbo Dei, ideo ſit illicita, prohibeatur, damnetur, quia pugnat cum fundamẽto ex lege caritatis manante: quod tibi non vis, alteri ne feceris. Quod autem hoc fundamentum noſtrum ſit immotum, ſupra declarauimus, vbi fundamenta contractuum iecimus. Ibi enim ſcopum officiorum omnium in hac humana ſocietate, caritatem eſſe demonſtrauimus. Ex iſto fundamento immota conſequentia concluditur, nullum contractum damnari, qui caritati proximi non aduerſatur. Quapropter ſi talis aliquis monſtrari poterit, licitus abſque dubio cenſebitur, etiamſi magna ex parte vſuræ ſimilis apparebit. Nequaquam enim iuſtum eſt, vt omnes contractus vtiles in Republica, prætextu vſuræ propter ſimilitudinem damnemus.* ETSI *autem multi huiuſmodi contractus à Iuriſconſultis ſapienter commendantur, nos tamen de illis dicemus, de quibus maxime controuertitur, potiſſimum in hoc regno. Verum vt de his con-*

contractibus sine errore iudicemus, & id inueniamus, quod bona conscientia, sine offensione Dei, sequi liceat: necesse erit de variis hominum ordinibus dicere, vt intelligatur quibus ex obligatione debeamus mutuum, & quibus non. Illic enim proprie committitur vsura, hic leges magistratuum statuere possunt, quæ sapienter suæ Reipub. salutaria esse nouerunt. NAM *hæc regula vtilis in humana societate tenenda est. Contractus legibus & autoritate magistratus, hoc est boni & sapientis iudicis seu Iurisconsulti approbatos, concessos esse Christiano homini. Licet enim Christiano vti politicis ordinationibus, & hæ ordinationes valent non solum propter rationem, sed etiam propter autoritatem magistratus. Sic ergo Christianus conscientiam suam erudiat, vt intelligat hæc concessa esse, quia Deus approbat leges & magistratus, & velit nos vti politicis ordinationibus, & in contractibus sit contentus eo medio, ea æqualitate, quam constituunt leges & magistratus, modo aperte à decalogo & iure naturæ nõ discedatur.* HAEC *regula primum monet, vt reuerenter iudicemus de legibus & ordinationibus boni magistratus. Deinde, vt non temere, aut nimis acerbe de contractibus, quos approbant leges iudicemus. Iam ordines hominum, sicuti proposuimus videamus.* IN *primo ordine, sint pauperes & mendici: vt qui impediti senio, aut morbo grauati, aut alioqui aliqua singulari calamitate affecti, sine aliorum eleemosyna viuere non possint, nedum lucrum facere. His ex obligatione debemus caritatis officia & eleemosynam. Quare his dandum est, absque omni compensationis aut officij expectatione, propter mandatum Dei & caritatem, quam natura nobis inuicem debemus.* ATQVE *hoc debitum adeo necessarium est, vt qui hoc soluere recusauerit, mandatum Dei contumaciter violet, Christi imperium impie detrectet, membra Christi crudeliter opprimat, legem caritatis impie repudiet, sibique ipsi certam*

accersat perniciem. Hinc itaq; facile constare potest, quam sit necessarium officium eleemosynam dare, & vere egentes suis facultatibus subleuare. QVONIAM autem multas video esse caussas, quibus plerique impediantur, quo minus in hoc necessario & debito officio occupentur, vt sunt in multis auaritiæ studium, ignorantia prouidentiæ Dei, diffidentia Ethnica, luxus, abusus rerum ad varias ineptias, multi inutiles sumtus, & crudelis, proh dolor, in plerisque ἀσοργίαι, qua fit vt miserorum inopia minus afficiantur, volo locum de eleemosyna hic copiosius tractare, idq; hoc consilio, vt & necessitas debiti, quo vere indigentibus obligamur intelligatur, & nos admoniti alacriores faciamus officium, & liberaliores erga pauperes reddamur. PRIMVM itaq; ostendam vnde sit incoanda eleemosyna, & quæ sunt eius genera. DEINDE caussas recitabo, quibus pios ad dandam eleemosynam excitari oporteat. TVM affectum dantis eleemosynam signabo, & simul modum eleemosynarum præscribam. POSTREMO de finibus pie præstitæ eleemosynæ, & de fructu qui ad eos redit, qui eleemosynam hilari animo iuxta mandatum Christi largiuntur, agam. QVICVNQVE eleemosynam dare decreuit, hoc ordine eleemosynam suam faciat. Omnium primum sibi ipsi sit misericors, hoc est, sibi ipsi primam exhibeat eleemosynam: quod tum demum fit, quando homo se à suis malis viis auertens, ad Dominum per veram pœnitentiam se conuertit, Nulla enim misericordia (hoc enim sonat vox eleemosynæ) ab eo præstari potest, qui adhuc sub Dei misericordia non est. QVARE Syracides recte monet, cum inquit cap. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo, & cor tuum consolare ac mœrorem abs te longe depelle. Cum dicit, miserere animæ tuæ placens Deo, significat qua in re misericordia illa sita sit, quam nobis ipsi exhibere debeamus, nempe in conuersione ad Deum & in fide, sine qua impossibile est placere Deo. Hoc modo Abraham suam incepit eleemo-

synam

synam: cuius exemplo & reliqui pij omnes, à se ipsis incoauerunt eleemosynas. HVC pertinet illud Augustini. Si vis facere eleemosynam, incipe à te ipso. Quomodo enim potest esse misericors alteri, qui sibi crudelis est. Qui hoc modo suam incoauit eleemosynam, mox se ad proximum conuertet, eiq; misericordiam exhibebit. HINC primæ eleemosynæ distinctio nascitur, vt sit vna quam quisq; sibi ipsi præstat, altera quam quisque alteri. Illa natura prior, hæc posterior. POSTERIOR autem hæc, duplex rursus statui potest, vt vna sit spiritualis, altera ciuilis. Spiritualis ad spiritum pertinet, quam is præstat, qui errantem ab ouili Christi, in viam reuocat, ac in ouile Christi introducit. Hac eleemosyna nulla diuinior, nulla vtilior, nulla denique magis necessaria. Nam vt anima præstat corpori, ita eleemosyna, qua saginatur anima, multis modis præferenda est eleemosynæ, qua necessitatibus huius caduci corporis succurritur, & vt æterna bona anteponenda sunt omnibus huius vitæ commodis, ad breue tempus duraturis: ita eleemosyna quæ æternæ vitæ acquirendæ confert, anteferenda est eleemosynæ huic caducæ vitæ seruienti. HVIVS magnum est encomium apud Iacobum Apostolum, qui ait. Fratres si quis inter vos aberrauerit à veritate & conuerterit ĩ quispiam, sciat quod qui auerterit peccatorem ab errore viæ suæ seruabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum. CIVILIS eleemosyna pertinet ad hanc præsentem vitam, videlicet, cum misericordia tecti, pauperum cuiuis succurrimus inopiæ. Ad vtranque misericordiam Christus nos exemplo patris hortatur, cum inquit, Estote misericordes, sicut pater vester cœlestis misericors est. Huius præcepti meminerit omnis, qui Christum præceptorem agnoscit. CAVSSAE quibus pij ad dandam eleemosynam excitari debent, sunt plurimæ, inter quas hæ sunt præcipuæ.

PRIMA Christianismus ipse, seu professio religionis

Christianæ. Hæc enim requirit vt in omni opere bono abundemus, & vt nos inuicem tanquam membra vnius corporis cuius caput est Christus, complectamur foueamus q̃. Hoc cũ *ex fide Christi sit, in timore Dei verum meditamur Christianismum, hoc est, vere diuinam naturam imitamur. Nã cum Deus, quem imitari nos iubet Christianismus, diues est misericordia, nos misericordiam ipsius imitando, diuinæ quodammodo naturæ imitatores dicimur.* CAETERVM *qui in hac imitatione non occupantur, sibi Christianum mẽtiuntur nomen. Præterea non legitimi dei filij, sed spurij potius habentur: nullum enim inter filios suos agnoscit Dominus, nisi quem viderit conari saltem paternas imitari virtutes.* HVC *pertinet illud dictum Domini, apud Prophetam: Si ego pater vester, vbi honor meus. Est autem præcipua honoris pars, qua filij suos parentes prosequi possunt, eorum virtutes imitari. Hanc caussam misericordiæ proximo exhibendæ, proponat sibi quisquis Christianismi gloriam serio expectat, nec sinat se exemplis malis ab hoc necessario & debito cultu Dei abduci.*

SECVNDA, *mandatum Dei, cui omnes creaturas parere oportet. Huius caussæ meminit Syracides cap. 29. cũ inquit: Propter mandatum subueni pauperi, at q̃ in eius egestate ne auertas eum. Et paulo post: Thesaurum tuũ secundum mandatum altissimi colloca, & tibi magis quam aurũ proderit. Thesaurus quidem noster qui nunquam deficit, deponendus at q̃ asseruandus nobis est in cœlo, sed tamen in hac vita apud pauperes collocatur, in quos beneficia collata Dominus ita accipit, quasi in ipsum contulissemus.* OMNIA *testimonia scripturæ, quæ nobis dilectionem proximi commendant, requirunt maxime beneficentiam erga egenos. Nam hæc dilectionis veræ præcipua pars est. Huc pertinet illud Domini Deut. 15. Præcipio tibi vt aperias fratri egenti manum. Hoc præceptum Dei qui contemnit quomodo Deum diligere potest? quomodo timere? ita enim*

Io-

Iohannes ait: Qui habet facultates huius mundi & non dat egenti, quomodo manet dilectio Dei in eo? Et Iob.6. Qui tollit misericordiam à proximo, timorem Domini abiecit. QVICVNQVE *igitur constituit Deum diligere, eumq; ex animo timere, cogitet se Deo præcipienti debere obedientiam. De qua re Micheas in hunc modum concionatur cap.6. Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid dominus requirit abs te, vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicite ambulare coram Deo tuo semper.*

TERTIA, *Exemplorum imitatio, Christi Domini primum, ac deinde membrorum ipsius. Christus pro nobis factus est pauper, vt nos ditaret. Quid ergo vicissim Christi membris debemus: præsertim cum sibi factum testatur, quicquid vel minimis eius membris fecerimus, Matth.25.* SANCTIS *patribus nihil fuit magis in votis, quam pauperes sanctos refocillare. Abraham peregrinos obseruat, vt ipsis inuitatis beneficentiam præstet. Loth inuitat angelos quos peregrinos pauperes esse putabat. Cornelius aulicus vacasse perpetuæ orationi & eleemosynis scribitur, quas ascendisse coram Deo testatur scriptura.*

QVARTA, *Dignitas æstimatioq; eleemosynæ pie præstitæ coram Deo. Prouerb.21. Facere misericordiam & iudicium gratius est Domino, quam victima. Christus Matt. 9. Misericordiam volo & non sacrificium. Heb.13. Beneficentiæ vero & communicationis ne obliuiscamini, talibus enim victimis delectatur Deus.* TANTA *dignitas, tanta æstimatio est eleemosynæ pie præstitæ coram Deo. Præfertur victimis: Deus dicitur ea singulariter affici & delectari. Hæc dignitas merito eos commonere deberet, qui huius mundi facultatibus abundant, vt studerent diuites esse, iuxta consilium Pauli in bonis operibus.*

QVINTA, *proximus ipse. Quod autem omnis homo omni homini sit proximus, parabola de Samaritano do-*

cet. Etsi cum alijs maior est ea necessitas. Omnis homo cum pius, tum impius, proximus mihi est: idq; primum ratione creationis. Deinde gratia similitudinis. Tum respectu communis vitæ & humanæ societatis. ETSI autem hoc triplex vinculum, quo inter se omnes homines deuincti sunt, magna caussa est, quare homines hominibus benefacere debeant: tamen adhuc longe maior est copula, qua Christiani Christianis colligati sunt. Primum enim communis est Christianorum omnium vocatio, qua ad vnitatem spiritus in vinculo pacis vocamur. Deinde per eundem spiritum Christi in filios Dei regeneramur. Vnde fit, vt & vnum habeamus patrem Deum, & ipsi inter nos fratres simus. Adhæc, eiusdem corporis mystici membra sumus, cuius caput est Christus. Postremo eandem spem futuræ gloriæ habemus, sumus enim æternæ vitæ hæredes, in Christo Iesu Domino nostro. SI hanc quintam caussam misericordiæ erga proximum, serio cogitamus, nemo non agnoscit, quam necessario egenis exhibenda sit beneficentia. Taceo vinculum, quo omnes homines in hoc mundo sint sibi inuicem debitores. Quis vult videri contemtor vnitatis spiritus? ad quam nos vocat Euangelium: quis spiritualis fraternitatis abnegator audire sustinet? quis Christi membra ita contemnere audebit, vt ea frigore, inedia & nuditate cruciari sinet? quis non merito feret illum participem rerum huius mundi, quæ caduca sunt quem statuit secum cœlestium bonorum fore hæredem? SI hæc beneficentiæ & misericordiæ caussa pro sua dignitate æstimaretur à multis, minus fraudibus & iniustis lucris studerent, minus egena Christi membra spoliarent, ac magis de fouenda carne sua cogitarent. meminerimus quæso quoties videmus aliquem miserũ nostram opem implorantem, dictum Esaiæ Prophetæ: Carnem tuam ne despexeris.

SEXTA, Pœna eaq; multiplex, eorum qui duri sunt erga pauperes. Prima, ira Dei, Syracides 4. Ab inope ne auertas

uertas oculos tuos, propter iram. Secunda, maledictio. Idem, maledicentis tibi in amaritudine animæ, exauditur deprecatio eius, exaudiet autem eum qui fecit illum. Tertia, repulsa precationis tuæ in necessitate tua inuocantis, Prouerb. 21. Qui obdurat aures suas ad deprecationem pauperum, ipse clamabit & non exaudietur. Horrenda sane pœna, qua nulla grauior esse potest: neque mirum est eum à Deo non exaudiri, qui filium Dei in suis membris clamantem, non exaudit. Quarta, Spoliatio donorum, scriptum est enim: non habenti auferetur ab eo, quod habet. Is autem non habere dicitur, qui bonis suis & facultatibus in gloriam Dei & sublenationem miserorum, non recte vtitur. Huc illud Prouerb. 3. Qui despicit deprecationem pauperis patietur inopiam. Sexta, mendicitas liberorum, aut flagitiosissima eorum vita, quæ omni egestate multo grauior est. DIXI de pœnis eorum, qui sunt crudeles erga pauperes, idq; non ex Philosophia, quæ errare poterit, sed ex ipsis oraculis Dei, quæ fallere aut mentiri non possunt. Hæc qui contemserit, breui iustum iudicem inueniet. IAM dicemus de affectu, qualem requirimus in eo qui constituit eleemosynam dare, & de modo eleemosynæ iusto & congruo. DVO vitia vult Christus ab eleemosyna excludi, Matth. 6. quæ sunt, hypocrisis, & inanis gloria. Hæc enim duo, tanquam pestifera venena, inficiunt quicquid attingunt. Neque id mirum est. Vbi enim hypocrisis, ibi nulla fides: vbi inanis gloria, ibi nulla Dei dilectio, nullus timor Dei. Absint ergo ab Eleemosyna nostra Pharisaica hypocrisis, & stulta gloriatio. QVOS igitur affectus requiris in eleemosyna? amorem Dei, dilectionem proximi, candorem simplicem & hilaritatem. His enim affectibus tanquam sale quodam diuino aspergi debet eleemosyna, quo gratum Deo sacrificium, esse debet. Præterea cum eleemosyna coniungenda est fides, qua non solum statuimus eleemosynam nostram placere deo, sed etiam ipsi curæ esse totam nostram

vitam ſuppeditari ab ipſo nobis neceſſariam defenſionem & victum. Et quia poſtulat, vt nos iuuemus alios, ac promiſit præmia, propter Deum præſtabimus beneficia, & viciſſim fide expectabimus auxilium Dei, IN modo eleemoſynæ ſpectabimus, quantitatem, iuxta conſilium Tobiæ qui ait: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, ſi parum, libenter impartiri ſtude: ἰσότητα, hoc eſt, æqualitatem, vt ex debito officio tu conferas egenti eleemoſynam, & ille viciſſim grato animo accipiat, ac tibi bene precetur, Promtitudinem animi, iuxta illud Pauli 2. Corin. 8. Si aſſit promtus animus, is acceptus eſt, pro eo quod habet aliquis, non pro eo, quod non habet. Diſcrimen externorum & domeſticorum fidei, iuxta Pauli conſilium, Gal. 6. Dum tempus habemus, ſimus benefici erga omnes, maxime autem erga domeſticos fidei, id eſt, eos qui per fidem ſunt in eadem atque nos familia Domini: poſſeſſionem, ſecundum Salomonis dictum: Fontes tui deriuentur foras, ſed tu dominus eorum eſto. IAM reliquum eſt, vt de finibus eleemoſynæ piæ, & de fructu eius dicamus. Et ſi autem cum fines, tum fructus eleemoſynæ ſanctæ ex prioribus facile concludi poſſunt, tamen vt magis pium lectorem ad hoc neceſſarium ſanctum & debitum officium excitem, nonnulla de finibus & fructibus eleemoſynæ pie præſtitæ adiiciam. FINES ſunt quatuor: primus, ſubleuatio proximi indigentis & refocillatio membrorum Chriſti. Secundus, prouocatio aliorum ad beneficentiam erga pauperes, iuxta illud 2. Corinth. 9. Et ex vobis ortus zelus prouocauit complures. Tertius, teſtificatio fidei noſtræ & timoris Dei, eo enim deſtinantur caritatis officia, vt illis teſtemur nos timere Deum, cuius mandato obſequimur. Quartus, gloria Dei, fructus varij & multiplices comitantur liberalitatem erga pauperes. Paulus teſtatur fore, vt qui liberales fuerint & benefici erga pauperes, abundent in omni opere bono. Ita enim placet domino, obedientiam erga ſe nouis gratijs compenſare.

pensare. ATQVE hoc est quod Dominus dicit, Matth.6. Dominus dabit mercedem in propatulo. Et Psal. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Salomon: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Paulus ait: Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. ISAIAE 58. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt vt meridies, & requiem tibi dabit Dominus Deus tuus semper. SYRAC. 29. In cellas tuas conclude beneficentiam, & ea te ex omni afflictione liberabit, magis quam scutum validum robustaq; lancea aduersus hostem pro te pugnabit. Hic sapiens necessitates proximorum cellas vocat, in quibus beneficia sunt & reponenda & asseruanda, vnde quidam ex sanctis patribus eleganter & bene dixit: manus pauperis est gazophylacium Christi. DEINDE subiungit sapiens beneficentiæ in illis cellis collocatæ maximum fructum, liberationem à malis atque aduersus hostes firmissimam propugnationem ac defensionem. Nulla enim re homo aduersus omnia pericula magis potest esse munitus ac tectus, quam beneficentia & misericordia. Loquor autem de ea eleemosyna, quæ ex fide proficiscitur, sicuti satis ex superioribus patet, ne quis putet me cum Papistis sentire, qui suis eleemosynis precium imponunt, sine Christo & sine fide. HAEC de liberali ac pia eleemosyna, ideo adjcere volui, vt ditiores potissimum sui admonerem officij, vt intelligant se diuino iure obligatos esse, ad conferendum aliquid egenis de suis facultatibus, idq; gratis propter mandatum Dei, & multas alias caussas quas recensui. Præterea vt si mandato Dei obedire recusauerint, sciant se contumaciæ erga Deum reos esse. Ex his perspicue concluditur quod proposui, videlicet, quod nemo ex hoc primo hominum genere lucrum captare possit, sine grandi sacrilegio.

IN secundo ordine hominum colloco artifices, & qui labore manuum suarum victum quæritant. His iuxta præce-

vitam ſuppeditari ab ipſo nobis neceſſariam defenſionem & victum. Et quia poſtulat, vt nos iuuemus alios, ac promiſit præmia, propter Deum præſtabimus beneficia, & viciſſim fide expectabimus auxilium Dei, IN *modo eleemoſynæ ſpectabimus, quantitatem, iuxta conſilium Tobiæ qui ait: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, ſi parum, libenter impartiri ſtude:* ἰσότητα, *hoc eſt, æqualitatem, vt ex debito officio tu conferas egenti eleemoſynam, & ille viciſſim grato animo accipiat, ac tibi bene precetur, Promtitudinem animi, iuxta illud Pauli 2. Corin. 8. Si aſſit promtus animus, is acceptus eſt, pro eo quod habet aliquis, non pro eo, quod non habet. Diſcrimen externorum & domeſticorum fidei, iuxta Pauli conſilium, Gal. 6. Dum tempus habemus, ſimus benefici erga omnes, maxime autem erga domeſticos fidei, id eſt, eos qui per fidem ſunt in eadem atque nos familia Domini: poſſeſſionem, ſecundum Salomonis dictum: Fontes tui deriuentur foras, ſed tu dominus eorum eſto.* IAM *reliquum eſt, vt de finibus eleemoſynæ piæ, & de fructu eius dicamus. Et ſi autem cum fines, tum fructus eleemoſynæ ſanctæ ex prioribus facile concludi poſſunt, tamen vt magis pium lectorem ad hoc neceſſarium ſanctum & debitum officium excitem, nonnulla de finibus & fructibus eleemoſynæ pie præſtitæ adiiciam.* FINES *ſunt quatuor: primus, ſubleuatio proximi indigentis & refocillatio membrorum Chriſti. Secundus, prouocatio aliorum ad beneficentiam erga pauperes, iuxta illud 2. Corinth. 9. Et ex vobis ortus zelus prouocauit complures. Tertius, teſtificatio fidei noſtræ & timoris Dei, eo enim deſtinantur caritatis officia, vt illis teſtemur nos timere Deum, cuius mandato obſequimur. Quartus, gloria Dei, fructus varij & multiplices comitantur liberalitatem erga pauperes. Paulus teſtatur fore, vt qui liberales fuerint & benefici erga pauperes, abundent in omni opere bono. Ita enim placet domino, obedientiam erga ſe nouis gratijs compenſare.*

pensare. ATQVE hoc est quod Dominus dicit, Matth.6. Dominus dabit mercedem in propatulo. Et Psal. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Salomon: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Paulus ait: Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. ISAIAE 58. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt vt meridies, & requiem tibi dabit Dominus Deus tuus semper. SYRAC. 29. In cellas tuas conclude beneficentiam, & ea te ex omni afflictione liberabit, magis quam scutum validum robustaq; lancea aduersus hostem pro te pugnabit. Hic sapiens necessitates proximorum cellas vocat, in quibus beneficia sunt & reponenda & asseruanda, vnde quidam ex sanctis patribus eleganter & bene dixit: manus pauperis est gazophylacium Christi. DEINDE subiungit sapiens beneficentiæ in illis cellis collocatæ maximum fructum, liberationem à malis atque aduersus hostes firmissimam propugnationem ac defensionem. Nulla enim re homo aduersus omnia pericula magis potest esse munitus ac tectus, quam beneficentia & misericordia. Loquor autem de ea eleemosyna, quæ ex fide proficiscitur, sicuti satis ex superioribus patet, ne quis putet me cum Papistis sentire, qui suis eleemosynis preciumimponunt, sine Christo & sine fide. HAEC de liberali ac pia eleemosyna, ideo adiicere volui, vt ditiores potissimum sui admonerem officij, vt intelligant se diuino iure obligatos esse, ad conferendum aliquid egenis de suis facultatibus, idq; gratis propter mandatum Dei, & multas alias caussas quas recensui. Præterea vt si mandato Dei obedire recusauerint, sciant se contumaciæ erga Deum reos esse. Ex his perspicue concluditur quod proposui, videlicet, quod nemo ex hoc primo hominum genere lucrum captare possit, sine grandi sacrilegio.

IN secundo ordine hominum colloco artifices, & qui labore manuum suarum victum quæritant. His iuxta præce-

ptum Christi, mutuo dandum est, & nihil inde sperandum. Vt enim his dare gratis vetat Apostolus, cum ait: Qui laborat manducet. Siquidem pietas nequaquam flagitat, vt robustis hominibus & laborare valentibus, gratis nostra demus: ita si vrgente necessitate rem quampiam à te mutuo petierint, regulæ Christi obtempera & mutuum dato, sine expectatione compensationis, in simili aut alio officij genere. RATIO regulæ est, quod qui in sudore vultus & labore manuum suarum, victum quæritant, parum vltra victum & amictum lucrari soleant. Tales itaque si grauarentur vsuris, non sine Rerumpub. & familiarum magno incommodo, plane opprimerentur, atque ita fundamentum contractuum, quod supra iecimus, penitus subrueretur. CAETERVM non possum silentio præterire, quod iustissime in hoc hominum genere accusandum iudico. Nam præterquam, quod plerique huius generis homines timorem Dei abiecisse videantur, tria grauissima vitia in illis cohercenda iudico, quæ sunt: potatio plusquam barbarica. luxus vestium isti generi hominum minime conueniens, & fraus malaq; fides in ipsorum opificio & labore. ARTIFICES & operary plerique, quicquid tota lucrantur hebdomada, hoc diebus festis potando insumunt, nulla habita vxorcularum, aut liberorum miserorum ratione. Ex quo fit, vt sæpius indigeant artifices & operarij, & sæpius mutuo cogantur accipere. Tales si cohercerentur legibus & pœnis, rectius consuleretur, non solum ipsis, verumetiam Reipublicæ. SI quid è poculis superfuerit, hoc in luxum vestium conuertunt. Sæpe enim videre est, pellificem aut calcearium, aut alium opificem elegantius vestitum esse, quam me puero fuit eques auratus, cum adhuc Heroica illa maiorum nostrorum virtus, in aliquo precio erat. Non sunt contenti communi panno, qui apud maiores nostros in delicijs erat, sed nobiles & principes imitantes, sericas vestes quærunt. Et quorum facultates id non permittunt, illi oras

mani-

manicarum & fimbrias veſtium holoſerico cingunt, vt animi ſui ſuperbiam, tanquam ſymbolo quodam prodāt. Hic grauiſſime magiſtratum peccare iudico, qui iſtam leuitatem legibus & pœnis non coercet. HIC inſurget forte aliquis locutuleius opifex, & hoc modo excipiet: Quid? an non licet mihi rebus meis vti, prout mihi placuerit? an non ſum rerum mearum Dominus? Decorum in omni vitæ genere ſeruandum eſt, quare nequaquam licet tibi contra decorum, rebus tuis abuti. Quod ſi feceris, magiſtratus officium eſt, vt te coerceat, doceatq; qualis ornatus calcearium aut pellifici deceat. Tu putas te ornatiorem reddi & commendatiorem hominibus, holoſericis emblematis: ſed homines cordati longe aliter de te iudicant. Nam ex veſtium luxu, luxuriantem animum ratiocinantur. QVID dicam de fraude & mala fide opificum? quid de nouis ſuis, quibus pingunt ſua opera? quis non de opificum & operariorum verſutia conqueritur? Liceat mihi paulo liberius dicere quod ſentiam. Singula opificia ſuos habent, ſi displacet inſpectores, more veterum Athenienſium. Sed quid, quæſo, hi inſpectores faciunt? ſunt forte inter eos, qui ſpartem lucri percipiant, aut viliori precio ſibi neceſſaria ab illis comparent: ad multa connniueant opificum errata (quæ corrigere deberent, modo rite inſpectorum officio fungi vellent) parum de incolumitate corporis, hoc eſt, reipublicæ ſolliciti. Prudentum igitur gubernatorum officium eſt, vt & ipſos artifices & eorum inſpectores, ſeu aſſeſſores ordinem redigant. Quod dixi de calcearijs & pellificibus, id de omnibus opificibus & operarijs, quorum vſus in republica eſt neceſſarius, intelligi volo.

IN tertio hominum ordine collocentur agricolæ, qui eum laboribus manuum ſuarum victum quæritant. Hi ſi timore Dei officium facerent, terramq; haud ignaue colerent, minus profecto egerent: præſertim illi, qui mediocres agros habent. Terra enim quam laborant, reddit cum

fœnore quod accepit, modo labor agricolæ timore Domini rigatus fuerit. IN hoc genere hominum, iniquissima exercetur vsura, & talis quidem vsura, quam Turcæ & aliæ prophanæ gentes, haud dubie abominarentur: Accipit forte quis tonnam frumenti mutuo, tempore sationis, sed cum pacto, vt ei à quo accepit mutuum, aut duplum finito anno reddat: aut seminet suis sumtibus gratis, quantum mutuo accepit. Taceo pecuniarum vsuram, quæ priori multo iniquior est. Hanc iniustitiam cohercere, pium magistratum oportet, & piorum pastorum est, inuitare agricolas ad mutua officia præstanda, sine omni vsura, in timore Domini & execrandam illam vsuram suis coloribus depingere, vt eam tanquam pestem aliquam fugere discant. OPTAREM etiam in hoc hominum ordine, & luxum vestium cohercieri, & inutiles sumtus in nuptijs & puerperijs prohiberi. Haud enim raro fieri solet, vt necessarijs destituantur, qui obliti conditionis status sui, modum non seruant. In quartum hominum ordinem referantur iuuenes delicatuli, de quibus Horatius in hunc modum scribit:

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusq; & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper.
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere pernix.

HVIC ergo ordini ascribo ditiores iuuenes, non dum coniuges, siue sint nobiles, siue ciuium filij, qui iam dimissi gubernatoribus morum, liberius pro libidine animi ferun tur. His sæpe contingit vt propter prodigam effusionem re rum (fieri enim plerunque solet, vt illi quibus panis, iuxt prouerbium, in ore nascitur, suarum rerum magis su prodigi) pecuniam ab alijs mutuo petant. Quomodo au tem cum his agendum sit, dicam, vbi prius ostendero, qui in ipsis desiderem, & quid corrigi vellem. Quanquam au tem vereor, ne idem mihi contingat, quod olim leporib

qui leonibus iura dicebant accidit, ipsa tamen veritas præ-
ferenda est omni periculo. PRIMVM, non pauci haud ma-
le indolis, praua educatione corrumpuntur, & ea à pri-
mis annis contrahunt vitia, quæ tota postea ætate, ipsos ple-
runque comitantur. Nam cum parentes, vel nimium in-
dulgent liberis, vel domestico exemplo ad deteriora eos
imitant, vel disciplinam debitam negligunt: quid quæso a-
liud fieri potest, quam quod videmus in arboribus, quæ ab
initio neglectæ, tortuosæ fiunt & sterilescunt. Contra quæ
manu agricolæ & arte putantur, eriguntur, rigantur, re-
ctæ, feraces & fructiferæ redduntur. QVANTVM autem
referat à teneris assuescere, Lycurgus suis Lacedemonijs,
hoc ostendit paradigmate. Duos catulos ex iisdem procre-
atos parentibus educandos suscepit, quorum alterum gu-
læ permisit, alterum venationi adhibuit. Hos ita educatos,
in theatrum frequens Lacedemoniorum adduxit, & in
medio collocauit: & simul in conspectu catulorum ollam
carnium & leporem viuum posuit. Hoc facto, vtrunque
spectantibus Lacedemonijs soluit, quorum alter magno im-
petu in leporem fertur, alter in ollam carnium caput in-
truit. Cum autem Lacedemonij, quid sibi hoc spectaculi
vellet, mirarentur, respondit Lycurgus: amboisti catuli,
iisdem parentibus sunt progeniti, sed videtis alterum
gulæ deditum, alterum venatione delectari. Hoc diuersum
studium educationi debetur. Magnum proinde, ô Lace-
demonij, momentum, scitote ad virtutem esse, vitæ ratio-
nem, educationem & assuefactionem. SAPIENTER quo-
que Crates antiquus, conscensa vrbis editissima parte, ex-
clamari iussit: quoquo ferimini ciues? num æquum est in
diuitijs parandis totos vos occupari, & de liberis, quorum
causa quæruntur opes, nihil esse solicitos? credite mihi,
dixit, nulla potest liberis preciosior & melior relinqui
hereditas, quam si bene à teneris educentur, ac ad vir-
tutem recte à primis annis informentur. Hoc eis per-

petuo manet patrimonium, fortunæ procellis minime expositum. QVOD autem parentes quidam, negligentius suos institui liberos curent, duas præcipuas caussas esse animaduerto, indulgentiam nimiam, & tenacitatem.

INDVLGENTIA matres sæpius peccant, & præsertim illæ, quæ non admodum numerosam sobolem habent. Hæ perinde faciunt, ac si agricola quispiam agrum recusaret colere, propterea quod vnicum tantum habeat. Quis huius ineptias & iudicij peruersitatem ferret? an non multo magis colendus quia vnicus? Ita sane est, vt multorum defectum, vnius vsura compensaret. Ad eundem modum iudico matrum officium esse, eo diligentius liberos educare, quo fuerint pauciores. Sed quid matres impediat video, suos liberos habent cariores, quam vt eos è conspectu ad horulam abesse patiantur. Sed amor crudelis est, sic amare liberos, vt ad omnem nequitiam, veluti à matribus prostituantur. Cuius peruersi & crudelis amoris, non paucæ iustas luant pœnas, quæ cum ingenti animi mœrore & lacrimis, natorum effrænem petulantiam videre coguntur: cui iam nimis sero medicinam parare meditantur.

TENACITAS ab altera parte, haud raro maior est, quam vt sumtus facere velint parentes. Quicquid insumitur in equisones, moriones, cythardœos, canes, &c. id recte collocatum putant: at si quid in liberorum institutionem insumi vident, id totum male perire existimant, & multo maiori diligentia student, vt caballus bene ad saltus formetur, quam vt filius ad virtutem bene instituatur. PLVTARCHVS perpulchram historiam huc faciẽtem narrat. Aristippus, inquit, interrogatus à quodam stulto parente quantam pro filij institutione mercedem postularet, respondet mille drachmas. Hoc responso audito, pater indignabundus exclamat: dij boni, inquit, mancipium mille drachmis comparare possum. cui Aristippus: emito, inquit, mancipium, atque ita duo habebis mancipia, & quem emeri

ser

seruum, & quem genuisti filium: significans liberorum animos, neglecta honesta disciplina seruiles fieri & ad omnem nequitiam prostitui. Vere enim dicit Poeta:

Neglectis urenda filix innascitur agris.

ITA enim omnino est, si agrum incultum reliqueris, inuenies ipsum filicis & tribuli feracem: ad eundem modum si puerorum ingenia inculta reliqueris, petulantiæ & nequitiæ frugem copiosissimam metes. HABEMVS quæ sint effrænis & petulantis iuuentutis elementa, quibus postea accedunt pessima eorum, qui simili edocti sunt ratione, exempla. Quid hic quæso aliud expectari potest, quam quod de naphta ferunt, cui tanta (ait Plinius) cum igne cognatio est, vt flamma transiliat in eam vndecunque visam. Quicquid enim vitij in alijs est, quorum consuetudine vtuntur, hoc in illos veluti flamma quædam grassatur, & si quid virtutis reliquum est, depascit. Vsque adeo consuetudo & inuersatio malorum, pabulum est omnis nequitiæ & effrenis libidinis. In hoc sodalitio, exule virtute, voluptatis certamẽ initur. Hic pulchrum est poculis certare & vincere. Maior gloria putatur esse, in poculis minime succumbere, quam hostem fortiter repellere. Victores in hoc certamine non minus prædicantur, quam Achilles olim, quia Hectorem singulari certamine superauit. Breuiter, iuxta Iliæ dictum, viros in ebrietate se præbent, atque ita Sardanacida spolia sine sanguine & sudore reportant. EST & aliud certaminis genus, quo alius alium vanitate, nouitate, precio, luxuq; vestium superare contendit. Hic cum nemo vult esse postremus, Dij boni, quam inutiles fiunt sumtus, vt hoc certamen mercatoribus est maxime lucrosum, ita compendiosissima via est ad euacuanda stultorum marsupia. Taceo alia certamina parum memoratu digna, ad quæ non exigui sumtus requiruntur. Quid tandem hic fiet? euacuatis marsupijs curritur ad amicos, petitur mutuo pecunia, vt militibus Epicuri nihil desit. Hic si quis neget,

quod petitur, hostem sibi parat. Si numerat, oleum igni addit. Quid hic, quaeso, pio homini faciendum est? gratis ne, an mutuo his pecunia danda est? Nemo sanus gratis dederit, quia eleemosyna non luxui, non potationi, non aleæ &c. sed necessitati debetur. Parentes & cognati, qui hic liberaliores videri volunt, & ministrant petentibus pecunias, instrumenta nequitiæ: perinde faciunt ac si furioso gladium porrigerent. AN mutuo his quicquam dandum erit? nequaquam, nullo enim iure nec diuino, nec naturali, nec humano obligaris ad pecuniam mutuo dandam ijs, qui ea in propriam perniciem abutuntur, imo non parum peccas, si hoc feceris. Nam qui occasionem damni dedit, damnum dedisse videtur, quamobrem sit reus alieni peccati, ac si suum proprium onus sibi non satis esset. Quando enim delicatuli isti, ad vsuram pecuniam promtam inueniunt, profusius consumunt, donec exhaustis facultatibus, ad inopiam non sine familiæ, à qua originem ducunt, dedecore rediguntur. Quocirca cum intereſt etiam reipublicæ, honestas & præcipue nobiles & antiquas conseruari familias, non parum in rempublicam peccat, qui mutuando, occasionem interitus honestarum familiarum præbet. Cordatus proinde, ac pius homo offensa istorum leuium hominum nequaquam moueatur, nec communicet alienis delictis, nec præbeat occasionem maioris profusionis, sed timeat Deum potius ac iuuet eos mutuo, quos Dominus iuuari iussit. IN quintum hominum ordinem referantur, qui virilem ætatem iam ingressi sunt & mariti facti, quorum vitæ studium Poeta describit his versibus:

Conuersis studijs ætas animusq; virilis,
Quærit opes & amicitias, inseruit honori.

HI, relictis iuuentutis ineptijs, vt Poeta testatur, nouis occupantur studijs: quærunt opes, amicitias expetunt, honoribus titillantur. Qui si iustam rationem vitæ inirent, & reuocarent ad calculum suas facultates, satis ad suum

statum

statum tuendum haberent. Verum non contenti sua mediocritate, sublimiora quærunt, & non habita suæ mediocritatis ratione, maiora moliuntur, quam facultates ferunt. TALES igitur cum pennis destituuntur, nihilominus cum aquila volatu certare contendunt: necesse habent aliunde pennas mutuare, quas ipsi domi non habent. Quid his quæso ineptius? quid temerarium magis? vident alios multo se ditiores, preciosas gestare vestes. Quid hic nostri faciunt? ne videantur minus, quam illi nobiles, pecuniam mutuo ad vsuram petunt, vt habeant quo suum splendorem foueant & augeant. Mirantur aliorum magnifica palatia, in qua re cum cedere ditioribus nolint, quouis modo pecunia quærenda est, vt similia palatia ipsi extruant. An non multo rectius facerent, si se suopte pede metientes, nidum sibi & suis pullis conuenientem pararent? an non ridiculum esset, si casita cernens oboris nidum, similem sibi parandum duceret? FERTVR dictum Francisci regis Gallorum, imprimis venustum, de nobilis cuiusdam domo magnifice & regio apparatu instructa. Nam cum in domum introductus esset rex, & expectaret nobilis, regiam de magnificentia structuræ vocem: tandem rex de domo interrogatus iudicium, respõdit, pulchra quidem omnia & magnifica esse, sed pro tam parua auicula, nimis magnum esse nidum. Pulchre quidem rex, & salis satis hominis ineptiam perstrinxit, & simul responso monuit, oportere quemlibet intra sui status & conditionis terminos manere, vltra quos citraue, nihil consistere recte potest. CONTEMPLANTVR præterea alios magnus ex auro gestare catenas, nobilitatis & autoritatis symbola, quibus nisi similes, etiam in hac re fiant, suo honore male consultum putant. Quid hic fieri necesse est? facultates tenuiores sunt, quam vt tam preciosis & magnis catenis emendis sufficiant: quare aliunde aurum mutuo quærendum est, pro quo vel prædia oppignoranda sunt, vel

pecunia ad vsuram accipienda. Nam nemo his gratis dat, nemo mutuum debet gratuitum. Nam indigentibus solis, teste Christo, gratuita mutuatio debetur. Syrac. 29. Proximo mutuũ, tempore necessitatis eius, dato. Hic aperte sapiens, restringit mutuationis debitum ad necessitatis tempus. Hinc fit, vt interdum reditus vix soluendæ vsuræ sufficiant. Maritus primum catenatus factus, vxoris amicum vultum frustra expetit, priusquam & illa catenis & alijs ornamentis innumeris fuerit exculta. Deinde filiæ matris ornatum ambientes, non cessant stultum patrem precibus solicitare, donec & ipsæ catenatæ incedant. ANIMADVERTVNT præterea in magnorum hominum familijs, splendidiorem apparatum, in qua re nec ipsi extremos se esse patiuntur. Hic comparanda sunt pocula deaurata, vina preciosa, anathemata domorum & ornamenta magnifica. His ita paratis, conuiuia magna instruuntur, vt splendor hic etiam alijs innotescat. SVNT etiam in hoc ordine hominum, qui suis prædijs & agris, vnde possent satis pro sua conditione honeste viuere, non contenti, de agrorum aliorum & prædiorum emtione cogitant, vt suis liberis amplius patrimonium relinquant. Verum cum & hi destituuntur neruis, pecunia alicunde quærenda est, vt habeant quo suam expleant auaritiam. Quid hic faciet, qui pecuniam habet, qua illorum succurrere cupiditati potest? negare forte inciuile erit: at dare, vel gratis, vel mutuo, nec mandatum Dei, nec caritatis regula te cogit. QVID igitur, inquies, faciam? Scit me habere pecuniam, quam si non acceperit, clamabit se ab amico desertum, atque ita negando quod petitur, pro amico mihi hostem creo. Licebit ne ergo mihi, pro mutuationis officio vsuram pacisci, præsertim cum petenti nec diuino, nec naturali iure, quod petit debeam. Pauperi debeo diuino & naturali iure eleemosynam. Indigenti vero, sed robusto, qui rem facere potest accepto mutuo, diuino & naturali iure mutuum de-

beo. Hic si quod debeo nõ reddo, pecco, & si pro officio debito precium peto, violo regulam Christi & ius naturæ peruerto. VERVM hic non obligor, nec diuino, nec naturali iure. Quare si quid hic beneficij præstitero minus debitum, quid vetat gratiam pro beneficio paciſci? & iuxta receptam consuetudinem, de centum quinque in singulos annos accipere? dico vsuram hic proprie non committi, propterea quod beneficium istud fuit liberum, ad quod nec diuino, nec naturali iure eras obligatus. Nam vsura damnata verbo Dei proprie committitur, cum propter mutuum, quod diuino & naturali iure gratis debes, aliquid vltra sortem, pro debito mutuationis officio petis. HVC pertinet regula Gersonis: Omnis contractus qui ex suo genere, vel ex circumstantijs debet esse gratuitus, si interueniet pactũ de recipiendo vltra sortem, efficitur vsurarius, & proprie solus talis vsura nominatur. EX hac Gersonis regula sequitur, non esse vsurarium contractum, quem ex circumstantijs non oportet esse gratuitum. Quare si aliquid iuxta præfinitionem legum accipio, pro non debito mutuationis officio, vt sit æqualitas, vsuram non committo. Pauperi eleemosynam debeo, indigenti mutuum debeo. Quare? quia lex Dei & ius naturæ hoc postulat. At non indigenti, nulla lege mutuum debeo. Si ergo cum illo contraho, interposito pacto de recipiendo aliquid vltra sortem, non proprie committitur vsura, præsertim si seruatur æqualitas, quam magistratus statuit. QVOCIRCA probo in hoc contractu sententiam D. Æpini, qui in Psalmum 15. scribens, tres ordines hominum enumerat, videlicet, mendicantium, reuera indigentium (qui tamen possunt pecunia mutuo acceptarem facere) & eorum qui sunt locupletes, habent q3 vnde honeste cum sua familia viuerent, modo mediocritate sua essent contenti. De his tribus generibus erudite disputat Æpinus, ac tandem concludit, in tertio ordine non committi vsuram, modo alioqui ab æqualitate non decedatur.

Est autem naturalis æquitas, vt pro officio, quod iure non debemus, reddatur officium, vt sit æqualitas. De hac æqualitate audienda est definitio magistratus. REX *laudatissimæ memoriæ Christianus Tertius lege cauit, ne quis vltra quinque in singulos annos ex centum accipiat. Hos ergo limites, qui transgreditur ab æqualitate discedit.* HVC *libet ascribere regulam, quam Philippus Melanchthon de hac æqualitate tradit: Sic Christianus, inquit, conscientiam suam erudiat, vt intelligat hæc concessa esse, quia Deus approbet leges & magistratus, hoc est, bonus & sapiens iudex, nec requirat punctum seu medium indiuisibile. Nam & ipsæ leges docent, medium sumendum esse ἐν πλάτει, id est, in aliqua latitudine, nec posse vnam tantum formam in talibus negotijs, indiuisibiliter constitui.* ETSI *autem non dubito hanc sententiam veram esse: tamen velim pios, certas quasdam admonitiones semper in cõspectu habere, quas paulo post ascribam.* IN *sextum hominum ordinem, mercatores repono, eos videlicet, qui tantas non habent facultates, vnde possunt se honeste sustentare, sed ex mercatura viuunt & ex rerum commutatione, exportatione, importatione rem faciunt: vnde sæpe non parum lucrantur. His sæpenumero vsu venit, vt mutuo quærant pecuniam, sine qua suam mercaturam mediocrem exercere non possunt. Hic quæritur num creditori liceat pacisci vsuram: respondeo simpliciter non licere. Debes enim iure diuino & naturali fratri indigenti mutuationis officium. Nam cum is reuera indiget, & tu potes sine tuo certo damno iuuare, peccas nisi iuuas, & peccas si aliquid acceperis vltra sortem. pro debito mutuationis officio. Verum hic quatuor obseruationes notandæ sunt. Prima, mercatores prædiuites non contentos mediocritate concernit. Secunda, ad societatem pertinet. Tertia, ad pupillorum hæreditatem. Quarta, ad illud quod interest refertur. Quantum autem ad Primam obseruationem attinet, sciendum est quod nemo prædiuiti mer-*

mercatori, de cuius facultatibus amplis certo constat, iure diuino & naturali mutuum debeat. Mutuum enim debitum necessitati, & non auaritiæ insatiabili seruire debet. Quare cum hoc genere hominum agere licet, secundum regulam quam, cum de quinto hominum ordine ageremus, tradidimus. Secunda obseruatio, quam ad societatem pertinere diximus, hoc pacto se habet. Petit mercator à te mutuo pecuniam & tu stipularis partem lucri in eum euentum, si quid lucri ex tua pecunia perceperit promissor. HIC *quæritur num liceat tibi parte lucri paciſci. Respondeo, licet quidem, modo partem periculi in te receperis. Nam hoc cum fit, in vsuræ rationem non cadit. Poteris ergo in annum ex centum quinque petere, tanquam partem lucri, modo tu vicissim quinque ex centum, si damnum patiatur, de sorte decidere patiaris. Nam qui paciscitur tantum cum conditione lucri, & damni vult esse expers, vsuram reuera committit. Quare diuini & naturalis sententia reus peragitur.* QVANTVM *autem ad pupillos attinet, tutores pupillorum, ne paulatim consumatur hæreditas illis concredita, mutuare possunt petentibus, præsertim ditioribus pecuniam pupillorum, & pro mutuationis officio & vsu pecuniæ, quod æquum est, postulare, hoc est, iuxta præfinitionem magistratus, quinque ex centum in singulos annos. Hic contractus nequaquam in rationem vsuræ cadit. Nam nec tutores de alieno obligantur mutuare, nec qui mutuum accipiunt, vbi nulla, nec diuina, nec naturalis præcessit obligatio seu debitum, iuste gratitudinem pro accepto beneficio recusare possunt.* OBSERVATIO *ad id quod interest pertinens, etiam vsuræ rationem impetit. Nam si dilata solutione mutui, damnum patiatur creditor, æquitas postulat, vt debitor damnum resarciat. Atque hoc vocant interesse, quod dicunt oriri, aut propter damnum emergens, aut propter lucrum cessans. Nam si debitor non soluerit mutu-*

um, tempore ſolutioni præſtituto, naturalis requirit æquitas, vt damnum quod inde creditori acciderit, reſarciat debitor. Simile eſt de lucro ceſſante. VERVM *hic caueat creditor, ne doloſis vtantur lancibus. Quare adhibenda eſt caritas, omnium contractuum iuſtiſſima norma. Hæc ſi ſincera fuerit, facile æqualitatem inueniet.* CAETERVM *ſi alij præter enumeratos ordines hominum offeruntur, non erit difficile ex prioribus regulis iudicare, quid de illis ſtatuendum ſit. Nam aliqua ſimilitudo in illis, facile deprehendetur, cum ſuperioribus ordinibus, quæ quæſtionem ſoluet.*

DE QVARTO.

SEQVITVR *vt de quarto partitionis noſtræ membro, verba faciamus, quod continebit admonitiones quaſdam, quæ pijs tanquam conſultationes quædem, non ſolum in hoc vſurario contractu, de quo iam ſatis multa diximus, eſſe poterunt: verumetiam in omni contractu, nos in officio continebunt, modo illis pias aures adhibuerimus.*

PRIMA, *Paulus 1. Timoth. 1. ait: Finis præcepti eſt caritas ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ſimulata.* DIXIMVS *ſupra ideo prohibitas eſſe vſuras verbo Dei, ne caritas inter homines lædatur. Hæc autem Pauli regula vult, vt caritas illa ex puro fonte cordis proficiſcatur. Cauendum eſt itaque, ne dum externe præ te fers caritatem proximi, cor immundum ſit, cuius ſordibus conſpurcatur officium, quod proximo præſtare videris.* CONSCIENTIAM *præterea bonam requirit caritas, videlicet vt coram Deo vere teſtari poſſis, quod in omnibus actionibus gloriam Dei & commodum proximi quæras ſine fuco & ſimulatione. Vbi enim eſt fucus & ſimulatio, caritas exulat, conſcientia vaſtatur, fides periit. Ex quo ſequitur, nihil recte fieri. Sit ergo hæc Pauli regula nobis perpetuo in conſpectu, ad quam noſtras actiones omnes, tanquam ad lydium*

dium lapidem reuocatas exploremus.

SECVNDA, *ab omni ſpecie mali (ait Apoſtolus 1. Theſ. 5.) abſtinete. Hæc regula imprimis neceſſaria eſt. Monet enim vt non tantum quæ reuera mala ſunt fugiamus: verumetiam vt à ſpecie mali omnino abſtineamus, hoc eſt, vt quicquid vel vllam mali ſpeciem præ ſe fert fugiamus. Hæc regula admoneat pios, vt non ſolum ab iſtis contractibus abſtineant, qui ſunt reuera mali & illiciti: Verumetiam ab illis qui aliquam mali ſpeciem præ ſe ferunt.*

TERTIA, *Paulus Heb. 13. ait: Sint mores alieni ab auaritia. Hoc præceptum non ſolum ad animum pertinet, videlicet ne animus fœdiſſimo auaritiæ idolo prophanetur: Verumetiam ad mores externos. Sic enim vult nos viuere, vt nemo nobis notam auaritiæ inurere poſſit. Nam vbi mores teſtantur de cordis auaritia, pietas & fides procul dubio exulant.* QVARE *non temere eſt, quod Dauid precetur, cum inquit: Inclina cor meum Deus ad teſtimonia tua & non ad auaritiam. Hic Dauid obedientiam erga Deum, & auaritiam inter ſe opponit, ſignificans eam eſſe earum conditionem, vt vbi vna ſit, altera eſſe non poſſit. Si ergo cor auaritiæ labe infectum eſt, ſincera erga Deum religio nequaquam illic eſſe poteſt. Si auarus interdum aliquam erga Deum obedientiam præ ſe fert, mera eſt hypocriſis. Contra autem, ſi cor Dei amore & eius religione ardet, auaritia illic locum non habet. Quæ enim conſenſio eſt idolo auaritiæ, cum templo Dei?* PRAETEREA *quia ſanctiſſimus Rex Dauid, à Domino cor ſuum inclinari ad teſtimonia Dei petit, & non ad auaritiam: aperte indicat, quod cor ſuapte ſponte ad auaritiam feratur, & non poſſit ſeipſum ab auaritia vindicare, niſi Deus manum adhibeat. Præceptum igitur Pauli: Sint mores alieni ab auaritia, pios perpetuo habere ob oculos velim, & hanc orationem Dauidis: Inclina cor meum ad teſtimonia tua, & non ad auaritiam, ſerio precari. Quod ſi fieret, minus inter pios de*

vsuris decertaretur.

QVARTA, *Paulus vult Christianos ita viuere, ne nostrum bonum male audiat inter gentes. Iam certum est quod vsurarius contractus infamis sit apud Turcas, & omnes prophanas gentes. Quid ergo de Christianis dicturi sunt, si nos audierint contendere cum prophanissimis gentibus, atq; eas iniustis contractibus superare?* HAEC *profecto merito omnes pios monere deberent, vt potius minus splendide viuerent, quam nomen Dei, ac Euãgelium Christi prophanorum hominum conuitijs exponerent. Deceret nos omnibus pietatis & honestatis exemplis inuitare eos, vt Christum vna nobiscum colerent ac saluarentur, sed Dij boni quid fit? sub Christiano nomine in multis Turcicus animus latet.*

QVINTA, *Paulus iubet nos scandalum vitare, ne infirmi factis nostris offensi impingant. Neq; hoc vult tantum vt à malis per se abstineamus, verumetiam à rebus licitis. Licuit Paulo per Christianam libertatem carnibus vesci, sed quid ait? priusquam offendam fratrem meum, non vescar carnibus in æternum. Vsque adeo vere piorum officium est, non solum cauere, ne se ipsos inquinent vlla peccati labe, verumetiam ne vlla occasione sint alijs lapsus caussa, vt de nobis minus sincere iudicent.*

SEXTA, *Nominis Christiani dignitas, nobis in mentem veniat. Quod profecto nomen meritissime inter Christianos sanctum esse oportet. Homini ex nobili & clara familia nato, turpe est seruilia & contemta obire ministeria, ne labem aliquam nobilitati familiæ aspergat: multo minus decet, vt filij Dei aliqua labe se polluant, quæ postea in totam familiam Dei redundet.*

SEPTIMA, *Pœna in hæredibus metuenda est, si quis enim iniustis lucris, multa suis hæredibus congerit, pœnam non euadet. Deus enim, aut in conspectu illorum, hæredes quos sperabant è medio tollit, vt videant suam vanitatem*

&

& resipiscant, aut hæredes punit desertione, sinens eos in varia flagitia ruere, vt quæ iniuste fuerunt conquisita, turpissime dissipentur & pereant, in certam hæredum perniciem.

OCTAVA, *Cogitatio etiam hæc subeat animum: Sæpe pauperum & honestorum parentum liberos venisse ad dignitates maximas, idq; non diuitiarum subsidio, quas nullas habuerunt, sed præclararum artium honestatis, sapientiæ & prudentiæ beneficio. Exempla nominare etiam domestica possem, sed ea quia nota sunt, prætermitto. Contra autem, multos quibus ingentes opes à maioribus relictæ erant, vel ad extremam paupertatem suo vitio, redactos esse: vel instar pictarum tabularum, ad nihil vtiles in Repub. fuisse, prorsus similes procis Penelopæ & porcis Epicuri, fruges consumere natis.* HAEC *cogitatio pios admoneat, vt potius liberis virtutem & bonum nomen relinquant, quam multas diuitias sine virtute, quibus raro nisi in propriam perniciem liberi vti solent. Memorabile dictum est hoc Ciceronis: optima hæreditas quæ à patrib. traditur liberis, omni patrimonio præstantior est, gloria virtutis rerumq; gestarum. Et rursus: nullum monumentum pater clarius relinquere potest, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium. Has admonitiones, spero me vtiliter disputationi de vsuris addidisse, rogo autem pium lectorem vt eas pie examinet, ac eas in omnibus negociis in consilium adhibeat.*

DE QVINTO.

RESTAT, *quod postremo loco proposuimus, de officio ministrorum verbi, quorum est vice Dei, tanquam præcones ab eo missos, exaltare vocem vt tubam, & peccata hominum accusare, nulla personarum habita ratione: non tamen sine spirituali prudentia, qua cauetur ne quid fiat minus decenter.* PRIMVM *itaque ministri Euangelij, omnem*

iniustum contractum, adeoq; ipsam verbo Dei damnatam vsuram, serio & grauiter damnent, ac ostendat nullum iniustum contractum cum vera pietate stare posse. Deinde videant diligenter, ne aut temere, aut nimis acerbe iudicent de contractibus, quos magistratus approbat. Discernant inter eos contractus, quos Deus claro suo verbo prohibuit, & eos quos leges propter conseruandam humanam societatem sapienter ordinant, nec prætextu vsurarum, eos contractus damnent, qui reuera vsurarij non sunt. Præterea errores manifestos in contractibus, disciplina Ecclesiastica emendent, quantum possunt, idq; non priuato impetu, sed maturo & prudenti consilio, ne plus noceat intempestiua correctio, quam prosit. ADHAEC *etiamsi omnia vitia in contractibus, præcones Dei corrigere non possunt, non tamen turbent Ecclesiam, sed Deo rem commendent, ac orent vt ipse manum adhibeat. Diligenter quoque caueant, ne imprudenter extremum Ecclesiæ remedium adhibeant. Nam vbi periculum est schismatis, lata in multos excommunicationis sententia, omnino ab excommunicatione abstinendum iudico. Eradicanda sunt quidem zizania (vt inquit Augustinus) modo triticum vna non euellatur. Quare in emendandis moribus, sequantur hanc moderationem: Grassantia multorum scelera, non imperio, sed consilio corrigant, non minando sed monendo sanent. Contra autem, paucorum scelera seueritate castigent, ne vires sumant, & multitudinem inuadant. Quod cum fit difficilius corriguntur. Postremo, diuites diligentissime admoneant, ne suis se sinant diuitijs inescari, caueantq; ne fallacibus stultæ carnis argumentis decepti, amittant fidem & in laqueos Satanæ incidant. Admoneant quoque non frustra Dominum dixisse: difficile esse diuitem intrare in regnum cœlorum. Subinde verum diuitiarum vsum ipsis commendent: ostendant Christum ideo voluisse in Ecclesia quædam corporis sui membra egena & nuda esse, vt diuites tentaret,*

ret, an se in suis membris ex vera fide diligerent nec ne. HAEC simplicioribus ministris Euangelij consilia dedimus, alij per se, præsertim qui in ministerio exercitatiores sunt, facile intelligunt, quomodo verbum Dei sit secandum ac applicandum.

DE COMMODATIONE.

COMMODATIO sequitur, quæ non transfert rem in dominium accipientis, sicut in superioribus contractibus fit, sed tantum vsum rei transfert, idq; ad tempus, vt suo tempore res eadem numero restituatur. Habet hic contractus nomen ab vsu, quia res quas accipimus commodato, nobis commodum aliquod & vtilitatem afferunt. Hic contractus careat fraude, cum in commodante, tum in accipiente, & se legi caritatis subijciat.

DE CONDVCTIONE ET LOCATIONE.

CONTRACTVS conductionis & locationis consuetudini ac conditioni temporis & loci subijciantur, ita tamen vt à lege caritatis non discedatur. Qui igitur locat vsum rei suæ, aut operam suam, iuxta consuetudinem regni & alias circumstantias, precium à conductore petere potest. Qui si non soluerit, iniustus est. HVC videtur mihi pertinere contractus, quem ἐμφύτευσιν vocant Iurisconsulti, hoc est, implantationem, ex eo ita nominatam, quod steriles agros olim conducentes, eos implantatione, hoc est, cultura meliores facerent, & dominis pro vsu agrorum, certum censum annuum soluerent, iure tamen possessionis apud locatorem manente. Hæc species deinde ad genus translata est: hoc est, ad quorumlibet agrorum & domorum locationem: vnde prædia dari in ἐμφύτευσιν dicuntur. CONSISTIT itaque hic contractus ἐμφυτεύσεως, in rebus soli & fundi duntaxat, in quo fructus ex cultura conducto-

ri prouenit: sed locator manet verus fundi Dominus, ideoque iuxta leges & consuetudines regionum, partem fructus ex contractu iuste percipit.

DE CONTRACTV SOCIETATIS.

IN *contractu, quem vocant, societatis, hoc est, vbi vel vnus ponit pecuniam tantum, & alter tantum operam, vel vnus ponit pecuniam & operam, alter tantum pecuniam aut operam, vel vterque ponit pecuniam & operam, sed nõ æqualiter. Sequendum est fundamentum sine fraude: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Qui contra hoc fundamẽtum, socium deceperit, iniustus est & societatis fraternæ iura violauit.* HAEC *de contractibus placuit adijcere, vt piorum conscientijs in hac re consulerem. Plena doctrina de contractibus, petatur ex Iurisconsultorum scriptis, qui ex professo de hisce rebus copiosissime vt artifices scribunt, nec est quod quisquam putet sapientum gubernatorum placita de contractibus, aut alijs officijs in vita vtilibus, aduersari Euangelio. Nam, sicuti supra testati sumus, Euangelium politicas ordinationes nequaquam abolet. Dominus enim dicit: Regnum meum non est mundanum. Relinquit ergo Euangelium cuilibet regioni suas leges, quæ non discedentes à Decalogo, faciunt ad conseruationem politiarum & familiarum.* QVAPROPTER *pij tutissime sequi possunt hanc regulam: Omnes contractus approbati à legitimo magistratu, penes quem summa est gubernatio, liciti sunt Christianis, modo non aperte pugnent cũ lege naturæ, aut Decalogo. Atque ideo pij libere ijs bona conscientia sine offensione Dei vti possunt, non secus atque hisce elementis, quæ nobis communia sunt cum pijs & impijs.*

QVAESTIO DE BONIS ECCLESIASTICIS.

Num

Num liceat hæredibus bona repetere, quæ ipsorum maiores contulerunt Ecclesiæ, pro celebrandis missis: cessantibus iam, imo abolitis missis?

DISCERNENDVM *est inter finẽ proximum donationis, & finem vltimum. Finis proximus donationis fuit celebratio missæ, qui cum impius sit, recte faciunt, qui missandi ritum abolent. Finis vltimus fuit conseruatio cultus Dei. Huic fini, quia bonus & sanctus est, destinari debent bona olim ad celebrationem missarum collata.*

OBIECTIO.

Obijciunt, in plerisque donationum diplomatis, expressam esse hanc clausulam: Si cessauerit talis missandi vel canendi ritus, habeant hæredes potestatem recipiẽdi ea bona, quæ ipsorum maiores contulere ad missas, &c.

RESPONSIO.

QVI *ea bona contulerunt Ecclesiæ, errarunt in specie, non in genere. Species est, missæ celebratio. Genus est, cultus Dei. Hæredes proinde rectius edocti, deberent corrigere maiorum errata, & ad verum cultum Dei conuertere, quod prophanationi cœnæ Dominicæ destinatum fuit. Imo hoc potius pij magistratus officium esse statuo, ne priuatorum auaritiæ ista bona exponantur.* FLORA *meretrix Romana contulit suas facultates (quas habuit plurimas) ad conseruandum spectaculum annuum Romæ. Hoc spectaculum cum grauissimus censor Cato abolendum censuerit propter turpitudinem & obscœnos meretricum gestus, hæredes Floræ abolitis ludis Floralibus, repetunt bona à Flora collata. Verum Romanus Senatus sapientissime iudicauit, non debere ista bona ad hæredes redire, sed spectandum esse consilium Floræ*

legantis, cuius vltima voluntas fuit, vt sua bona quæ legârat, seruirent Romanæ Reipublicæ. Flora etenim etsi in specie errauit, non tamen in genere. Proinde vt genus conseruaretur, Senatus Romanus rectissime iudicauit, Floræ legata non reddenda esse hæredibus ea petentibus propterea quod ludi florales essent aboliti. AD *eundem modum legata ad conseruandas missas, non sunt restituenda hæredibus, cessantibus missis, sed conuertenda sunt ad genus, vt seruiant Ecclesiæ Dei, hoc est, attribuantur docentibus, discentibus, emeritis & Ecclesiæ custodibus & defensoribus. Non debent hominum voluptatibus seruire, sed necessitatibus Ecclesiæ. Sic etiam iudicat Bartolus præstantissimus Iureconsultus, qui hunc ipsum casum de missis attingit in commentarijs suis, in legem, De eo quod legatum est ciuitati.* VERBA *Bartoli hæc sunt: Si testator reliquit centum pro missis canendis, quæ missæ non possunt cantari propter interdictum: illud relictum debet conuerti in alium vsum.* THESIN *seu generalem sententiam paulo ante ponit idem Bartolus: Si, inquit, testator adijcit modum seu conditionem impossibilem (scilicet propter interdictum) ob aliquem finem licitum & honestum, tunc si non potest impleri eo modo, quo dixit, conuertitur in alium vsum licitum.*

GRAVITAS PECCATI RAPIENTIVM BONA ECCLESIASTICA.

VTRANQVE *tabulam violant raptores bonorum Ecclesiasticorum. Sunt enim & impij contra Deum, & crudeles aduersus Ecclesiam & eius membra. Nam & quæ data sunt in cultum diuinum, sacrilige sibi vsurpant, & egena Ecclesiæ membra victu spoliant.* CICERO *affirmat illum grauius delinquere, qui è publico ærario aliquid surripit, quam qui priuati hominis thesaurũ furto aufert. Proinde longe grauius eos peccare certum est, qui Ecclesiæ bona per iniuriã occupãt. Dominus dãnat eos, qui ex suo pauperi-*

peribus nihil conferunt: quomodo putabimus eos iudicium Dei euasuros, qui aliena rapiunt? Damnatur voce Dei, qui æquo animo iniuriam non fert: quomodo fieri potest, vt pœnas euadat qui membra Christi iniuria afficiat? Deus non fallitur Sophistica, non recipit excusationes iniquas. Quocunque se vertunt raptores bonorum Ecclesiasticorum, non possunt effugere, quin septimi præcepti reatu obstringantur. Nam cum Dominus dicit: Non furtum facies, prohibet ne ex alieno quicquam iniuste nobis vllo iuris prætextu vendicemus. ETSI autem multi hodie bonis Ecclesiasticis per iniuriam occupatis, suauiter vti videntur, tamen testem conscientiam secum circumferunt, quæ tametsi veluti cauterio vsta, ad tempus secure conquiescit: tamen aliquando, idque in mortis articulo, tanquam è graui somno excitata, instar mille testium erit, & grauius affliget cor, quam vlla laceratio corporis corpus cruciare potest. Tum vere sentient, non de nihilo fuisse, quod olim ab Isaia dictum est, cap. 33. Væh qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris? cum fatigatus desieris contemnere, contemneris? HAEC Prophetæ verba tandem sentient non euanescere in aërem. Putant isti, nihil periculi esse, propterea quod non sentiant præsentem Dei manum, quos tamen historia populi Iudaici satis docet, sacrilegorum pœnam non auferri, etsi ad tempus differtur, propter eos quos Dominus sua bonitate inuitat ad pœnitentiam. PROPHETARVM vocem contemsit populus Iudaicus, sed tandem impleta mensura peccatorum, prorsus interyt. Hodie sonat vox Dei in auribus nostris & secure dormimus in vtranq; aurem sine pœnitentia, sed expletis peccatis nostris, etiam in nos iram suam Dominus effundet, atque tum futurum est, quod prædixit Ieremias: Sicut fur deprehensus in furto confunderis. Quo verbo significat spiritus Dei, fore vt iustas pœnas aliquando luant, qui verbum Dei pro ludibrio habentes, omnia quæ suadet a-

libido sibi licere putant.

QVAESTIO DE RECTO VSV BONORVM ECCLESIASTICORVM.

A bona Ecclesiastica longo tempore fuerunt in magno abusu. Iste quæritur quisna sit verus & legitimus usus bonorum Ecclesiasticorum & quibus conferri debeant ista bona. Non enim propterea aliquis iure occupat Ecclesiæ bona, quia vel cucullum gerit, vel boat in templo, vel etiam linguam Latinam nouit, in quo errore hactenus fuerunt multi. Sed hic audiendi sunt sancti patres, qui sincero iudicio iudicare possunt. Gratianus Augustini sententiam referens, testatur stipendia Ecclesiæ, hoc est, annuos reditus & donationes, in quatuor debere distribui partes. Quarum prima detur Episcopo & familiæ eius, propter officium & hospitalitatem, non ad luxum, non ad alendam superbiam, non ad torques aureas, non ad aureos annulos, non ad caballos alendos, non ad aulicum strepitum: sed ad necessariam & honestam sustentationem, ne diuitijs huius mũdi inescatus, obliuiscatur officij. Quemadmodum olim factum esse in hoc regno satis notum est. SECVNDA *pars detur clero, cuius tres ordines facio. In primo sunt docentes & discentes in Ecclesia, quibus sumtus debentur, ne paupertate coacti abijciant officium. In secundo sunt, qui olim seruierunt Ecclesiæ, sed nunc vel morbo affecti, vel senio confecti, officium facere non valent. His liberalis debetur ex bonis Ecclesiæ sustentatio. In tertio ordine sunt, qui suis laboribus in studijs Ecclesiæ vtilibus hoc merentur. Hi veluti milites in vsum Ecclesiæ foueri debent.* TERTIA *pars conferatur pauperibus, qui vere sunt tales, quorum transacta vita honesta fuit. Nam qui scortando & potando sua bona absumserunt, indigni sunt qui Ecclesiæ bonis alantur. Hi mendicitate victum quærant.* QVARTA *pars templis & domorum fabri-*

fabricæ reseruetur. HAEC *Augustini sententia, de partitione bonorum ecclesiasticorum pia & vera est. Non vult sanctus ille vir bonis Ecclesiæ alicarias & meretrices, non vult ocioſos ventres & ignauos fucos bonis Ecclesiæ impinguescere, non vult agmina Monachorum inutilissima terra pondera, delicate viuere ex bonis Ecclesiæ, non vult fumos & boatus vendi pro Ecclesiæ thesauro, sed iustam dispensationem requirit, iuxta proportionem Geometricam, quæ rationem officij & laboris habet in assignandis stipendijs.* ETSI *autem hanc sententiam Augustini, de partitione bonorum Ecclesiæ probo, tamen hoc iusta ratione addo. Primum quia Episcopis non congruunt politica imperia, licet pijs regibus & principibus imperia, ditiones: iurisdictionem ciuilem, exercitus Episcoporum ad se transferre, modo ea conuertant in Ecclesiæ Dei conseruationem, hoc est, pijs regibus & principibus licet se istis bonis munire, vt habeant quo tueantur Ecclesiam aduersus hostes, & quo munifici esse possint erga pios exules & alios de Ecclesia & Republica bene meritos.* QVOD *autem recte dicimus Episcopis non congruere politica imperia, id satis ostendunt dicta, quæ discernunt ministerium Euangelij, & politica imperia. Sicut pater meus misit me (ait Dominus) ita ego mitto vos. Regnum meum non est de hoc mundo. Reges gentium dominantur, vos autem non sic. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia.* SED *Papistæ obijciunt donatas esse Romano Pontifici à Constantino certas prouincias. Si demus hoc verum esse, etsi est falsissimum, tamen etiamsi delata esset potentia illa Syluestro, non licuisset eam ipsi accipere in ea functione, in qua erat, & successoribus tradere. Quia vnusquisq; debet officia suæ vocationis facere, iuxta dictum: In hoc sitis ambitiosi, vt sitis quieti & faciatis propria. Episcopus debet docere, Rex gubernare exercitus, stipendia, belia, pacẽ corporum. Non sunt igitur hæc mandanda pastori, sed vnusquis-*

que ſuo loco memor ſuæ regulæ, Propria facite. Item, Vnuſquiſq; ſicut eum vocauit Deus, ita ambulet. Item, Quæ tibi Deus præcepit, ea ſancte facito. Dictum itaque, Vos autem non ſic: non tantum ita intelligatur, quod cum miniſterio Euangely, non tradit Chriſtus politicam poteſtatem, ſed etiam ne accipiatur & exerceatur à tenente miniſterium. CVM *Pontificij obijciunt reſponſum Domini, ad dictum, ecce duo gladij hic, ſatis declarant ſe ſophiſticè agere. Nam cum ille reſpondet, ſatis eſt, ſignificet querelam de duplici genere hoſtium. Satis eſt & Pontificum & Pilati gladios aduerſus vos ſtringi. Hinc extra omne dubium cõcluditur non congruere Epiſcopis & paſtoribus imperia politica. Pie igitur & rectè Chriſtianus Tertius, Rex Daniæ fecit, cum Epiſcoporum principatus ad ſe tranſtulit ad conſeruanda Eccleſiæ ſtudia neceſſaria & ad reprimendos hoſtes Euangely.* DEINDE *vbicunque adhuc vberiores Eccleſiæ ſunt redditus, & vbi bene proſpectum eſt ijs, de quibus dictum eſt, debet pius Rex ſeu princeps tanquam œconomus & nutritor Eccleſiæ, bonorum quæ ſuperſunt rationem habere, ac imprimis cauere, ne ab ocioſis ventribus, qui nec ſeruierunt vnquam, nec ſeruiunt, nec ſeruire poſſunt Eccleſiæ aut Reipublicæ, bona Eccleſiæ occupentur. Nam vt ſuperior Dominus defenſor eſt aliorum publicorum bonorum: ſic eſt defenſor Eccleſiaſticorum bonorum.* ET *vt Regis intereſt, ſi ciuitas bona fiſci male adminiſtrat, curare vt diligentius & vtilius collocentur: Ita de facultatibus Eccleſiaſticis intereſt Regum & principum curare, vt quæ hactenus ſeruierunt ſuperſtitioni, iam veris vſibus applicentur.* VERVM *interim caueat quiſque, ne prætextu pietatis ad luxum & prophanos vſus bona Eccleſiæ conuertat.*

Patientes igitur eſtote fratres vſque ad aduentum Domini.

Ex

Ex obiurgatione diuitum, infert adhortationem ad pios pauperes, vt cum videant qualis sit exitus futurus eorum, qui diuitijs suis in hac vita abutuntur: potius patienter ferant præsentes ærumnas, quam vt velint diuitias diuitum, cum salutis periculo expetere. Est q3 hæc exhortationis propositio.

Ecce agricola expectat precioſum fructum terræ, cum patientia ſuper eo, dum accipiat pluuiam matutinam & ſerotinam. Patientes igitur eſtote & vos confirmate corda veſtra. Quoniam aduentus Domini appropinquat.

Prima propoſitionis ratio ab exemplo agricolarum ſumitur. Quemadmodum agricolæ laborantes in ſerendis agris & parandis, patienter expectant fructum: ita pyper patientiam expectare debent finem fidei, qui eſt ſalus animarum. Pluuia matutina dicitur, quæ in vere decidit iacto iam primum ſemine in terram. Serotina quæ in autumno cadit plenis ariſtis, vnde grana turgeſcunt & reddunturmaiora. Ratio appellationis eſt, quod totum tempus quo ſemen in agris eſt, confertur diei vni. Huius principium eſt ver, & finis autumnus.

Ne ingemiſcatis alius aduerſus alium, fratres, ne condemnemini. Ecce iudex ante ianuam aſtat.

Secunda ratio à pœna impatientiæ. Gemitus nomine inteſtina quædam querimonia notatur, quæ ex impatientia proficiſcitur. Ad ianuam aſtare, eſt in propinquo eſſe.

Sumite pro exemplari, fratres mei, afflictionis & patientiæ Prophetas, qui locuti ſunt nomine Domini.

Tertia ratio ab exemplo Prophetarum, quietſi vice

Domini in annunciando verbo functi sunt, non tamen erant immunes ab afflictione, in qua summam patientiam declararunt. Vide Heb. 11.

Ecce beatos ducimus eos qui sustinent.

Quarta ratio ab adiacentibus. Beati dicuntur qui patiuntur, Matth. 5. Igitur patientes præsentes afflictiones ferre oportet. Sunt autem duobus modis beati, sensu & euentu. Sensu quidem quia reuera sub cruce sentiunt præsentiam Dei consolantis se. Euentu vero quia vere liberabuntur, iuxta promissionem Christi, Matth. 5.

Tolerantiam Iob audistis & finem Domini vidistis.

Quinta ratio ab exitu præsentium ærumnarum, quem ostendit proposito illustri exemplo sancti Iob. Iob supra modum afflictus erat, sed finis Domini, id est, exitus quem Dominus dedit, fuit lætissimus. Nam afflictionis tempore superato, consolationem accepit & glorioſe ab omnibus afflictionibus suis liberatus est. Atque ita in præsentibus ærumnis, oculi nostri non tam in has miserias, quam in earum lætum exitum defigendi sunt.

Nam valde misericors est Dominus & commiserans.

Quintæ rationis confirmatio est, ab effectu Domini erga eos, qui patienter in fide afflictiones sustinent. Quia sæpe misericordiæ Dei idq; meritissime fit mentio in scripturis, & Deus ipse prædicatur misericors & miserator. (Misericors quidem, quia vere afficitur nostris miseriis & veluti compatitur nobis, Miserator vero, quia nobis miseris manum porrigit, nosq; è miseria liberat) volo breuiter recitare, quæ nobis in mentem venire debent, quoties misericordiæ Dei erga nos fit mentio. PRIMVM, *obiectum misericor-*

ricordiæ cogitandum est, quod est miseria generis humani, qua totum genus humanum est in se miserrime perditum, subiectum tyrannidi Diaboli, obnoxium omnibus calamitatibus, spiritualibus & corporalibus. SECVNDO, huius miseriæ caussa cogitanda est, quæ est peccatum, res omnium tristissima & turpissima, cuius iustissima pœna est animarum & corporum perpetuus cruciatus. TERTIO, cogitanda est immensa philanthropia Dei erga genus humanum, quod Deus non abiecerit prorsus hominem, propter tantam turpitudinem & fœditatem. QVARTO, antilytron cogitetur, hoc est, victima filij Dei, qua succurritur miseriæ nostræ, & peccatum expiatur. Huius antilytri cogitatione, sancti patres in suis sacrificijs se consolati sunt. Ad hoc antilytron respicit Dauid, quoties in Psalmis implorat misericordiam Dei, sicut quod satis indicat Psalmus 50. vbi proponit precationem suam his verbis: Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam, secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitates meas. Cum dicit, dele, respicit ad sanguinem mediatoris, sicut apertius indicat in septimo versu, vbi meminit expiationis, ita enim ait: expiabis me hyssopo & mundabor. QVINTO, pœnitentia seu conuersio hic requiritur, sine qua istius ineffabilis precij, victimæ filij Dei non reddimur participes. Huc pertinent multa Prophetarum dicta. 2. Paral. 30. Pius & clemens Dominus, Deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si conuersi fueritis ad eum. Iere. 3. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Idem 18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. AD hanc conuersionem inuitat Euangelium: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Et Christus ipse ait: Non veni vocatum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. SEXTO, Perpetua gratitudo in tota vita cum prædicatione gloriæ Dei requiritur, & sancta

quædam sollicitudo adhibenda est in regendis moribus, vt corde, ore, lingua & tota conuersatione Dei misericordiam prædicare videamur. SEPTIMO, *Quia ingens imbecillitas est nostra, quæ nunc particularitatis, nunc indignitatis nostræ cogitatione augetur: cogitandum est quod misericordia Dei non claudatur angustis limitibus, nec superetur magnitudine peccatorum nostrorum, sed quod extendatur ad omnes fines orbis terrarum, & abundet infinitis modis supra peccatum. Beata virgo in hunc modum canit: Misericordia Dei in generationes generationum timentibus eum. Et Petrus ait: Deus longanimis est erga vos, non volens vllos perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam.* DE *hac ditissima Dei misericordia, diuus Cyrillus in hunc modum scribit: Mons oliueti altitudinem & copiam diuinæ significat misericordiæ, per filij Dei in carnem aduentum nobis affluenter ostensæ. Nempe olei nomine in scripturis, Dei misericordia sæpius exprimitur, quod illius natura, huius conditioni congruat. Superfertur enim oleum cæteris liquoribus, atque supernatat: ita misericordia omnibus supereminet Dei operibus, & plus cæteris in homines elucescit. Misericordia enim superexaltat iudicium: & miserationes eius super omnia opera eius. Insuper oleum dolores vulnerum mitigat, & sanat tumores ac vlcera: Dei vero misericordia plagas animæ nostræ curat, omnemq; depellit languorem peccati, vt canit Propheta: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui replet in bonis desiderium tuum, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Demum qui palestram subire debebant, aut luctam, oleo delibuti prodibant in medium, quo eorum corpora ad id genus certaminis essent accommodatiora. Sic in acie contra aëreas potestates certaturis, suam Deus misericordiam elargitur, ea nos præuenit, suggeritque vires, quibus in tam difficili prælio ope sua muniti, tandem victores euadamus. In te (dicit Propheta) eripi-*

eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Et iterum: Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Demum alio loco: fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius præueniet me.

AVGVSTINVS *in quodam sermone ita ait: Misericordia abundantissima est & larga eius beneuolentia, qui nos sanguine filij sui redemit, cum propter peccata nostra nihil essemus. Nam ipse aliquod magnum fecit, cum hominem ad imaginem & similitudinem suam creauit. Sed quia nos nihil fieri voluimus peccando, & traducem mortalitatis de parentibus duximus, & massa peccati (massa iræ) facti sumus, placuit tamen illi per misericordiam suam redimere nos tanto precio, dedit pro nobis sanguinem vnici sui innocenter nati, innocenter viuentis, innocenter mortui, qui nos tanto precio redemit. Non vult perire quos emit, non emit, quos perdat, sed emit quos viuificet.*

> Ante omnia, fratres mei, ne iuretis, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurandum. Sit autem vestrum est, est, & non, non, vt ne in iudicium incidatis,

Vt temerarium iurandi consuetudinem damnat proposita pœna: Ita modum præscribit affirmationis & negationis, cum inquit, sit vestrum ita, ita, & non, non, hoc est, quod affirmandum fuerit simpliciter & sine iureiurando affirmate, quod negandum simpliciter negate. Secutus sum ea exemplaria græca quæ legunt ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε Nam hæc lectio magis congruit, quam & vetus interpres secutus est.

DE IVRAMENTO.

QVIA *hoc dicto abutuntur Anabaptistæ ad abolendum omne iusiurandum, iudico operæprecium esse totum hunc locum pluribus explicare, vt constet quatenus licitum sit iurare & quatenus non, & vt certa sit nobis tractationis ratio, hæc ordine dicã.* PRIMVM, *in genere ostendam interdum licitum esse iurare.* DEINDE *ea inquiram, quæ ad legitimum iuramentum requiruntur, vt constet quod licitũ & quod illicitum sit.* PRAETEREA, *quibus iuratis sit credendum, non enim cuiuis iurato credendum est.* POSTREMO *loco argumenta Anabaptistarum refellam.*

DE PRIMO.

IVRAMENTA *interdum licita esse, docetur sequentibus sex argumentis.* PRIMVM, *Secundum præceptum Decalogi manifeste requirit religionem iurisiurandi. Nam dum vetat abusum nominis diuini, requirit eius legitimum vsum, videlicet, inuocationem Dei, cuius pars est religiosa iuratio.* SECVNDVM, *Præcepti secundi declaratio Deut. 6. Idem comprobat, ibi enim ait Moses: Per nomen illius iurabis, hoc dictum & licitum esse iuramentum testatur, & modum iurationis ostendit. Non enim vult, vt per nomina Dæmoniorum more gentium, sed vt per suum nomen iurent Israëlitæ.* TERTIVM, *Exodi 22. Præceptum Domini hoc est, cum controuertitur de re depositã, sed ablatã, præcepit Deus vt apud quem res depositã erat se iuramento purget.* QVARTVM, *Exempla sanctorum plurima, vt Abraham, Isaac, Iacob, & aliorum multorum qui nequaquam vel ipsi iurassent, nec ab alijs iuramenta postulassent, nisi statuissent licitum fuisse iurare. Verum ipsorum iuramenta regulam legitimi iuramenti constituunt, vt infra dicam.* QVINTVN, *Exemplum Christi*

Christi & Apostolorum in nouo Testamento. Quoties Christus vtitur hac iurationis forma? amen, amen, &c. Quoties Paulus iurat, & alij Apostoli? Hæc nequaquam Apostoli & multo minus Christus fecisset, si omne iuramentum esset illicitum. SEXTVM, *Finis iurisiurandi, Heb. 6. Et omnis, inquit, ipsis controuersia finis in confirmationem iuramentum est.* HABEMVS *firmas rationes, quibus clare ostenditur non omne iuramentum illicitum esse, vt Anabaptistæ vociferantur: nunc transeamus ad id quod secundo loco proposuimus.*

DE SECVNDO.

IN *iuramento, quod est affirmatio vel negatio alicuius, cum attestatione nominis Dei, aut alterius rei quæ sacrosancta & inuiolabilis esse debet, quatuor requiruntur, quæ & diligenter in omni iuramento spectanda sunt: vt partes iurationis, causæ, affectus iurantis, & finis iurationis.* PARTES *sunt duæ, vna est attestatio Dei super re quam affirmamus vel negamus. Iurans enim cum alios testes non habet, ad Deum quem nihil latet prouocat, ac eius petit testimonium, illudq; quod dicit tanquam à Deo teste profectum iureiurando confirmat. Hinc sequitur, quod non sit confugiendum ad diuinum testimonium, nisi vbi & testes alij haberi non possunt, & res ita iuranti est nota, vt sciat se non temere prouocasse ad tantum testem.* ALTERA *est conditio vindictæ diuinæ in eum qui iurat, si iurando fallit. Nam si is non euadit pœnam qui mentitur testimonium regis terreni, quid fiet ei qui Deum mendacem facit? Hæc conditio omnes reuocabit non solum à periurio, verum etiam à iurandi leuitate.* CAVSSAE *iurationis duæ sunt. Prior rei de qua agitur ignoratio. Posterior rei grauitas. Nam in rebus nugatorijs & nihili aut parui momenti, non est confugiendum ad iusiurandum. nomen enim Dei magis sacrosanctum nobis esse debet, quam vt ad illud*

confugiamus iurando, nisi maxima vrgente necessitate. AFFECTVS *irantis duplex esse debet. nam & odio mendacij & amore veritatis impelli debet. Vbicunque hic affectus non est, in vanum sumitur nomen Dei.* FINIS *iurationis duplex quoque est, vnus vt obtineatur veritas, alter vt Deus honoretur per quem iuratur. Ex his quatuor rite collatis, facile patebit quando iurare licet & quando non. Quidam hanc distinctionem probant: quod iuramentum publicum tantum, hoc est, postulatum à legitimo magistratu sit licitum, non autem priuatum, hoc est, quod aliquis sponte facit, vel in sua vel in aliena caussa. Verum quia exempla multa probant etiam priuata iuramenta, istam distinctionem non recipio. Sed definio licitum iuramentum, quod in timore Dei fit ad confirmandum veritatem eius rei, cuius ignoratio vel gloriam Dei impediret, vel proximi saluti & famæ noceret.*

DE TERTIO.

IAM *quibus iuratis sit credendum exponendum est. Nō enim cuiuis, vel iurato credere oportet. Poëta Menander ait:* ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε: *hoc est, Prauorum hominum iuramentum in aquam scribito. Significat ergo hoc signo, vanum esse quod iurāt homines praui. Qui enim aperte mandata alia Dei transgreditur, vt idololatria, iniusticia, tyrannide, ebrietate, adulterio, scortationes iniuria, & huiusmodi alijs: is facile etiam Deum contemnet iurando. Quare huiusmodi hominibus iuratis, nec pius magistratus, nec alius quispiam facile receperit. Paulus iurans his verbis, testis est mihi Deus, mox subiecit, cui seruio in spiritu: significans Deum colentibus, si quid iurarint credendum esse. Qui enim Deum vacui fide, colere non possunt, quomodo putandi sunt Deum colere religione iurisiurandi? quomodo tribues illi partem, cui totum ademisti?*

DE

DE QVARTO.

IAM *videamus quibus fundamentis nituntur Anabap-*
tæ. Primum adducunt dictum Domini: Matth. 5. Ego di-
ne omnino iuretis. Deinde verba Iacobi vrgent: Nolite
rare neque per cœlum, neque per terram, neque aliud
odcunque iuramentum. Sit, inquit Dominus, sermo ve-
r est, est, non, non, quod autem his additur à malo est. HIS
untur fundamentis Anabaptistæ, quibus cederem nisi
periores rationes me rectius instruerent. Vt autem intel-
atur quid velit prohibitio Domini, quæ videtur vniuer-
lis esse, spectandum est consilium Christi in tota ista conci-
e de operibus. Non est consilium Domini, vt corrigat le-
m patris sui, sed vt errorem interpretum legis patefaci-
, & arguat. Lex patris est, per nomen meum iurabis.
anc legem non abolet Dominus, sed tuetur potius, dum
us corruptelam reprehendit. Pharisæi ex lege hac ita cõ-
serunt: Deus præcepit vt iuremus per nomen eius, er-
quauis de caussa & quouis modo iurare licet. Hanc er-
neam consecutionem reprehendit Dominus, dum ait:
on peierabis, sed reddes Domino iuramenta tua. Ego ve-
dico vobis, ne iuretis omnino, neque per cœlum &c. om-
no, ὅλως, vniuersalis particula referri debet ad morem
randi tum receptum, videlicet, quauis de caussa & quo-
s modo, more prophanorum hominum iurare. HIC *ergo*
hristus prohibet ne discipuli sui & qui vere Deum ti-
ent, temere iurent quauis de caussa & quouis modo. Vult
im nomen Dei religiosius coli, quam vt in vanum vsur-
tur. IACOBVS *similiter non abolet præceptum Dei de*
ligione iurisiurandi, sed tantum corrigit temere iurandi
quouis modo consuetudinem. Nam legitimus iurandi
odus inter promissiones Euangelij numeratur: Ierem. 4.
rabis, viuit Dominus, in veritate & iudicio & iusticia.
loc dictum non præcipientis, sed promittentis fore, vt ve-

rus Israël sit verus Dei cultor futurus, vt q3 gentes veram Dei religionem amplectantur. Cuius rei argumentum erit, quod sint iuraturi hac forma: viuit Dominus, non autem hac: viuit Baal, Saturnus aut Iupiter. QVOD *autem Hoseæ 4. dicitur, Neque iuraueritis, viuit Dominus: comminantis est vox. Comminatur enim ingratis Iudæis, vt eorum terra propter contumaciam aduersus Deum desoletur, vt in locum veri cultus dei substituatur idolorum cultus, ex quo fiet, vt non amplius iurent dicentes: viuit Dominus, sed viuit Baal, &c.* ANABAPTISTAE *vrgent formam à Domino præscriptam: Sit sermo vester est, est, non, non. Quid his verbis vult Dominus? vt loco temerarij iuramenti vtantur constanti oratione. Requirit ergo Dominus constantiam in dictis, vt nostrum est sit est, & nostrum non sit non. Non prohibet quin liceat nobis confugere ad religiosum iusiurandum, vbi grauitas causſæ id postulat: sed vrgent fortius quod sequitur.* QVOD *autem (inquit Christus) his additur à malo est, hoc est, quod vltra simplicem affirmationem aut negationem temere additur, nulla graui vrgente causſa: à malo est, id est, à malo animi affectione, seu à mala conscientia, seu ab ipso Diabolo. Non dicit legitimum iusiurandum à malo esse, sed temerarium tantum, quod fit leuitate quadam & mala consuetudine & quauis de causſa. Deinde fieri interdum potest, vt iuramentum sit à malo non iurantis, sed simplicem asseuerationem non credentis, quod cum fit non propterea malum erit iuramentum religiosum. Non enim omne malum est, quod à malo est. fit enim sæpe, vt malæ sint occasiones bonorum: Vt cum dicimus bonas leges à malis moribus esse, scilicet, per occasionem non effectiue.*

Affligitur aliquis inter vos? oret.

Paræneses speciales texuntur, ac primum, vt qui malis affligitur & persecutionem patitur, oret. Nullum etiam phar-

harmacum præsentius est aduersus huius mundi ærumnas, quam oratio ex fide. Omnia, inquit Dominus, quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Atque eius ratio Iudic. 9. eleganter signatur, vbi sanctissima mulier ita orat in oratione sua: Humilium & afflictorum semper tibi placuit deprecatio. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te.

Æquo animo est quisque? psallat.

Suadet vt, qui rebus vtitur prosperis, psallat: Quo consilio tria docet Apostolus. Primum enim cum iubet psallere, vult vt agnoscamus autorem prosperitatis nostræ Deum esse. Secundo, vult vt ipsum prædicemus ac laudemus, gratitudinem ipsi referentes pro beneficijs suis. Tertio, vt non cum mundo in Dei contemtum prosperitate nostra abutamur, sed vt in autore potius acquiescamus psallentes, & non nobis ipsis quicquam tribuentes. Mundus autem contra facit: Nam nec Deum autorem suæ felicitatis agnoscit, nec illi gratus est, tantum abest vt Deo psallat, imo potius furenter prophano gaudio exultat.

Infirmatur quis inter vos, accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei seruabit laborantem, erigetque eum Dominus, quod si peccata commiserit, remittentur ei.

Suadet infirmo, quid illi faciendum sit. Primum accersat presbyteros tanquam animæ medicos. Deinde presbyteri aduocati, orent pro laborante, & eum oleo vngant, non vt moriatur, sed vt miraculose sanitati restituatur. Sicut aperte hic Apostolus loquitur. Verum tum oleum symbolum doni sanationis fuit, quod donum ad tempus duravit confirmandæ doctrinæ caussa in primitiua Ecclesia:

& nunc illud donum Ecclesia non habet: Stultum est symbolum retinere, sine re symbolo significata. Vt interim taceam idololatricos exorcismos & fiduciam vnctionis, qua putabatur firmissimum præsidium aduersus Diabolum esse cuiusmodi etiamnum in Papatu retinent. Quare Papistis suum relinquamus pigmentum, quo mortuos suos in orcum mittendos commaculant. PRAETEREA *hic locus apertissime confutat Nouatianorum dogmã, qui lapsis post agnitam veritatem negarunt ad gratiam reditum. Quare imprimis hoc Iacobi testimonium obseruandum est. dicit enim aperte: Si peccata commiserint, hoc est, aliquid commiserint contra conscientiam, remittentur eis.*

Confitemini alius alij offensas.

Alia hypothesis de mutua incidentium offensarum condonatione. Non enim aliud fieri potest, quam vt in hac naturæ imbecillitate: & in hac corruptissima & veluti delirante mundi senecta, multæ incidant offensæ, quas Apostolus vult vt & agnoscamus & alij alijs condonemus. Papistæ hunc locum interpretantur de confessione & enumeratione peccatorum, quæ fit sacrificulo quod commentum non solum pugnat cum Apostolicæ Ecclesiæ consuetudine (huiusmodi enim confessio ignota fuit Iacobo aliisque Apostolis) verumetiam aperte refutatur verbis Iacobi, qui ait: Confitemini alij alijs offensas. Nam si interpretatio Papistarum valeret, tum non solum laicus sacerdoti, verumetiam sacerdos laico sua peccata confiteretur, quod nequaquam fert sacerdotalis, si diis placet, dignitas.

Et orate alij pro alijs vt sani sitis.

Alia hypothesis de mutuis precibus: Præcipit enim, vt pro nobis inuicem oremus, quo sani simus, hoc est, vt sit quam minimum offensarum inter nos. Nam hoc ad mentium & affectuum sanitatem refero, quibus laborantibus

nun-

nunquam non vt pustulæ quædam erumpunt offensæ.

Multum enim valet deprecatio iusti efficax.

Ratio proximæ rationis ab effectu orationis piæ. Et nota quod vt vnum in precante: ita alterum in ipsa oratione requirat. In precante requirit iusticiam: quare & Paulus iubet nos eleuare manus puras. Hæc iusticia in duobus sita est, nimirum, vt precaturus statuat sibi remissum esse peccatum, & omne peccandi propositum abijciat. Qui enim hoc non facit, operam ludit. In oratione requirit efficaciam, hoc est, singularem ardorem, qui ex fide proficiscitur, qua homo statuit se exaudiri merito & intercessione Domini mediatoris.

Elias homo erat ijsdem, quibus nos, obnoxius, & precatione precatus est, ne plueret & non pluit super terram annos tres & menses sex & rursus precatus est, & cœlum pluuiam dedit, & terra protulit fructum suum.

Rationis proximæ confirmatio est ab exemplo. Elias orauit efficaciter, Elias fuit iustus, Ergo iusti deprecatio est efficax. Pro maiori ponitur eius confirmatio, de qua lege 17. cap: 3. lib. Regum. Verum ne quis excipiat & dicat id factum esse propter viri singularem sanctitatem & merita, anteuertit & dicit eum ὁμοιοπαθῆ fuisse nobis, vt qui ijsdem affectibus & infirmitatibus corruptæ naturæ nobiscum fuerit obnoxius.

Fratres, si quis inter vos aberrauerit à veritate, & conuerterit eum quispiam, sciat quod qui auerterit peccatorem ab errore viæ suæ, seruabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Commendatur pijs diligentia in procuranda fratrum

salute, vt alter alterum ab errore viæ suæ, id est, doctrinæ & vitæ, reuocet, quod qui facit, primum seruat animam eius, qui errauit: Deinde multitudinem peccatorum tegit, dum scilicet peccator eius admonitione conuersus reconciliatur Deo, & peccata ipsius apud Deum teguntur, & in altam obliuionem veniunt. SED *quomodo homo hominis animam seruare à morte poterit? Et quomodo multitudinem peccatorum operiet? Ministerio & non virtute propria. Sic Paulus dicit se genuisse Galatas. Et ad Timotheum scribens ait: Hoc faciens & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Quamuis autem solius Dei est saluare: tamen nos sibi veluti socios adiungit, & nobis ascribit propter ministerium, quod sibi soli reuera conuenit.* HOC *nobis dignitatem ministerij verbi commendatiorem reddet, cum audiamus nos in hominum salute procuranda σωτῆρας Dei esse, quibus impertit etiam quodammodo diuinum honorem. Quomodo autem homo operit multitudinem peccatorum iam dixi: id non facit virtute, sed doctrina & venia. Doctrina facit vt peccator conuertat se ad Deum, qui peccatum solus expiat: venia, dum ipse fratris errata tegit. Huc illud: Dilexio operit multitudinem peccatorum. Papistæ qui ex hoc dicto colligunt, hominem sua caritate mereri remissionem peccatorum, falluntur. Quẽadmodum antithesis in Salomone satis ostendit: Ibi enim odium & caritas, vt contrariæ caussæ in contrarijs effectibus opponuntur. Odium (inquit) suscitat rixas, & vniuersas præuaricationes operit caritas. Nam vt odium caussa est rixarum inter homines: ita caritas errata tegit vel sanando vel conniuendo.*

FINIS.